

Hyvinvointi- katsaus

1/2012

Sukupolvien väliset suhteet

Suuret ikäluokat eläkeiässä

Suomalaiset nuoret itsenäistyvät varhain

Hyvinvointi- katsaus

1/2012

MAALISKUU 2012

HYVINVOINTITILASTOLLINEN AIKAKAUSLEHTI
23. VUOSIKERTA
Hyvinvointikatsaus ilmestyy neljä kertaa vuodessa.

PÄÄKIRJOITUS

- 1 Aina on oikea ikä!
Riitta Harala

HYVINVOINTIKYSYMYS

- 2 Pääkaupunkiseudulla asumisen
elintaso on pysynyt ennallaan
kolme sukupolvea
Ilkka Lehtinen

TEEMA

Sukupolvien väliset suhteet

- 8 Suuret ikäluokat eläkeiässä
Airi Pajunen ja Kaija Ruotsalainen
- 14 Minun sukupolveni,
sinun sukupolvesi
Outi Sarpila
- 19 Uudet sukupolvet ovat
edeltäjiään vauraampia
Veli-Matti Törmälehto
- 25 Sukupolvien väliset palkkaerot
ovat vähäisiä
Mika Idman
- 30 Uudet sukupolvet
entistä koulutetumpia
Aila Repo
- 34 Aikuisuuteen siirtymisen ehdot
muuttuvat
Hanna Sutela

- 40 Lamavuonna 1992
tutkinnon suorittaneet
työllistyivät huonosti
Anna Loukkola

- 43 Hyvin koulutetuilla
pisimmät työurat
Pekka Myrskylä

- 48 Eläkeikätaavoite on
saavutettavissa
Anna-Maija Lehto

KOLUMNI

- 56 "Meillä mitään ikäsyrijintää ole"
Abraham Kirstinä

- 57 Sopivasti työtä ja vapaa-aikaa?
Minna Ylikännö

- 64 Lapsuudenkodin vaikutus perheen
taloudelliseen päätöksentekoon
Anu Rajas

- 68 Nuorten osuus viljelijöistä
pienenee sukupolvenvaihdosten
vähentyessä
Jaana Kyyrä ja Minna Väre

- 72 Suomi ilman maahanmuuttajia
Markus Rapo

- 75 Mitä seuraaville sukupolville jää?
Leo Kolttola

KIRJOJA

- 79 Demokratia ja vastuullinen
maailmankansalaisuus
edellyttävät humanistista ja
taiteellista sivistystä
Kirsti Ahlqvist
*Martha C. Nussbaum: Talouskasvua
tärkeämpää. Miksi demokratia tarvitsee
humanistista sivistystä.*

- 81 Elämäkertatutkijan oma
työelämäkerta
Irja Blomqvist
*Ari Antikainen: Kasvatussosiologiaa
etsimässä. Työelämäkerta.*

- 84 NUMEROITA

TÄTÄ TILASTOIDAAN

Aikuiskoulutustutkimus 2012

Charlotta Östlund

Suomessa syntyvän poika-
vauvan elinajanodote on
76,7 vuotta ja tyttö-
vauvan 83,2 vuotta.

PÄÄTOIMITTAJA
Riitta Harala
Puh. 09 1734 3604

TOIMITTAJAT
Seppo Paananen
Puh. 09 1734 3420
Kirsti Ahlqvist
Puh. 09 1734 3412
Hanna Sutela
Puh. 09 1734 2407

TOIMITUKSEN
SIHTEERI
Tuula Kuula
Puh. 09 1734 3496

TAITTO
Ilkka Lehtonen
Seija Töyräänvuori
KANSI JA
PIIRROKSET
Charlotta Östlund

TOIMITUSNEUVOSTO
Riitta Harala, pj.
Suvi Kivi
Maija Metsä-Pauri
Mikko T. Mäkinen
Elina Palola (THL)
Pekka Räsänen (Turun yliopisto)
Olli Savela
Jari Tarkoma
Marko Ylitälo

KÄYNTIOSOITE
Työpajankatu 13,
Helsinki
POSTIOSOITE
00022 Tilastokeskus
SÄHKÖPOSTI
hyvinvointikatsaus@
tilastokeskus.fi

KOTISIVU
www.tilastokeskus.fi/
hyvinvointikatsaus
TILAUKSET JA
MYYNTIPALVELU
Edita Publishing Oy
Verkkokauppa:
http://netmarket.edita.fi
Puh. 020 450 05
S-posti: asiakaspalvelu.
publishing@edita.fi

HINNAT
55 euroa/vuosi.
Irttonumero 15 euroa.
Irttonumeroita myy
Tilastokeskuksen
lisäksi Akateeminen
Kirjakauppa.

ISSN 0788-4141

PAINOPIIKKA
Edita Prima Oy

JULKAISIJA

 Tilastokeskus

Hyvinvointikatsauksen
artikkeleita ja muita
kirjoituksia saa siteerata
lähde mainiten. Kokonaisen
kirjoituksen lainaamiseen
tulee saada kirjoittajan lupa.
Kirjoittajat kirjoittavat omista
eivätkä Tilastokeskuksen
nimissä.

Aina on oikea ikä!

Elämme eurooppalaista aktiivisen ikääntymisen ja sukupolvien välisen solidaarisuuden teemavuotta. Vuoden tunnuslause on: Aina on oikea ikä! Teemavuoden yhtenä tavoitteena on koota tietoa eri sukupolviin kuuluvista ryhmistä ja niiden toimintakulttuureista sekä jakaa oikeaa tietoa ja edistää positiivisten ikäasenteiden leviämistä yhteiskunnassamme.

Tämän numeron teema, sukupolvien väliset suhteet, liittyy teemavuoden tavoitteisiin. Lisäksi yhteiskunnallisessa keskustelussa sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus on keskeinen arvo, jolla perustellaan erilaisia poliittisia ratkaisumalleja ja tapoja arvioida päätösten vaikutuksia pitkälle tulevaisuuteen ja tulevien sukupolvien elämään.

Mitä sitten tarkoitetaan sukupolvella? Arkipuheessa käsitettä käytetään tarkemmin miettimättä sen täsmällistä sisältöä. Itsestään selvästi vanhemmat, heidän lapsensa ja lapsenlapsensa kuuluvat eri sukupolviin. Usein sukupolven käsite sekoitetaan tiettyä ajanjaksona syntyneisiin ihmisiin eli syntymäkohortteihin. Outi Sarpila käy artikkelissaan läpi sukupolven käsitteeseen liittyvää teoreettista ajattelua, jonka mukaan sukupolven muodostuminen edellyttää samoihin aikoihin syntyneiden yhteisiä ja merkittäviä elämäkokemuksia ja ajatuksia. Yhteisen kokemusmaailman kannalta sukupolven muodostumiselle keskeisiä ajankohtia ovat nuoruus sekä perheen perustaminen ja työuran aloittaminen.

Tässä Hyvinvointikatsauksen numerossa sukupolvien välisiä suhteita tarkastellaan palkkauksen, varallisuuden, koulutuksen ja työurien, asumisen sekä perheen näkökulmista. Kiinnostavan lisänsä tulevaisuuden arviointiin tuo Markus Rapon tarkastelu maahanmuuton vaikutuksesta väestörakenteeseen.

Taloudellisesti uudet sukupolvet ovat edeltäjiään vauraampia, kuten Veli-Matti Törmälehto toteaa artikkelissaan. Palkkaerot ovat olleet sukupolvien välillä varsin vähäisiä, mutta Mika Idman nostaa artikkelissaan esiin havainnon, jonka mukaan tällä hetkellä työmarkkinoiden nuorimman sukupolven suhteellinen palkkataso etenkin yksityisellä sektorilla on alhaisempi kuin edeltävillä sukupolvilla vastaavan ikäisinä.

Suomessa eniten huomiota on saanut sodan jälkeen syntyneiden suurten ikäluokkien sukupolvi. Airi Pajunen ja Kaija Ruotsalainen toteavat artikkelissaan, että 1940-luvun lopulla syntyneet ikäluokat pienentyivät jo alkuvuosinaan nykyistä suuremman lapsikuolleisuuden vuoksi. Vilkas muuttoliike Ruotsiin 1960- ja 1970-luvuilla harvensi joukkoa melkoisesti. Suuret ikäluokat ovat lähitulevaisuudessa suunnilleen samankokoinen ikäryhmä kuin seuraavat ikäryhmät aina 1960-luvun puolivälissä syntyneisiin saakka.

Suurten ikäluokkien merkitystä Suomen yhteiskuntakehitykselle on tähän mennessä tutkittu varsin vähän. Mielenkiintoinen esimerkki tämänkaltaisesta tutkimuksesta on Pajusen ja Ruotsalaisen esiin nostama Kalle Elon tutkimustulos, jonka mukaan suuret ikäluokat ovat siirtäneet Suomen väestörakenteen epäsuotuisaa kehitystä muutamalla vuosikymmenellä ja viivästyttäneet täten eläkepommia.

Riitta Harala

Ilkka Lehtinen

Pääkaupunkiseudulla asumisen elintaso on pysynyt ennallaan kolme sukupolvea

Asuntomarkkinat, rahoitusehdot ja säästämiskulttuuri ovat muuttuneet merkittävästi. Tästä huolimatta ensiasunnon ostaja ja pääkaupunkiseudulla pystyy hankkimaan vain samantasoisen asunnon kuin 1960-luvulla. Asuntojen tarjonnan kannalta aravajärjestelmällä on edelleen keskeinen merkitys.

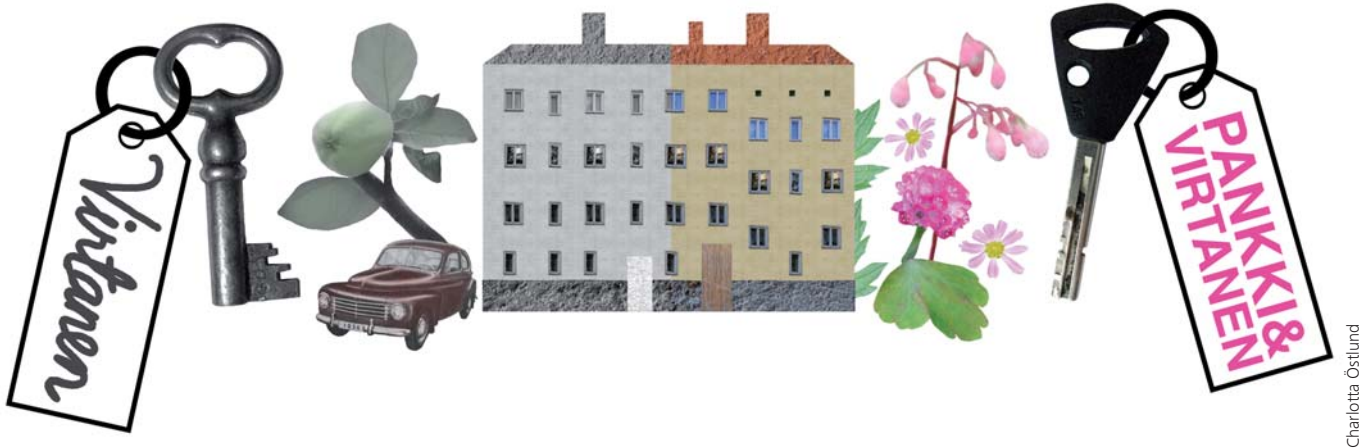
OMISTUSASUNNON hankkimisen olosuhteet ovat muuttuneet pääkaupunkiseudulla vuosien varrella. Sodankäynyt sukupolvi osti ensiasunnon vanhempana kuin nykyään, säästi ja osti uuden omistusasunnon periaatteenaan ”perheasunto loppuiäksi”. Oma sukupolveni säästi edelleen ja osti käytetyn yksión tai kaksion orastavilta vanhojen asuntojen markkinoilta. Tänään ensiasunnon ostaja ei juuri tarvitse ennakkosäästämistä ja ensiasunto on taas suurempi. Toisaalta lainakorko on positiivinen ja verovähennysoikeutta karsitaan. Miten omistusasunnon hankkimisen olosuhteet ja ympäristö ovat muuttuneet viimeisen 50 vuoden aikana? Seuraavassa on tarina kolmen sukupolven asunnon hankinnasta (ks. taulukko 3). Kaikki tapaukset ovat ajalleen tyypillisiä ja kuvaavat hyvin markkinoiden kunkin hetkisiä olosuhteita.

Arava – tie omaan asuntoon

Kun sodankäynyt sukupolvi perusti pääkaupunkiseudulla perheen 1940-luvulla, oli asuntona aluksi pieni vuokra-asunto kerrostalossa

tai omakotitalon yläkerran alivuokralaisasunto. Omistusasuntoon oli harvoilla varaa. Uusia kerrostaloasuntoja rakennettiin, mutta tarpeeseen nähden liian vähän. Asunnon rahoitukseen tarvittavia pankkilainoja ei tavalliselle nuorelle perheelle herunut. Vanhojen asuntojen markkinoita ei juuri ollut, joten vaihtoehtoja myöskään vuokra-asumiselle ei ollut. Vuokra-asunnoistakin oli kova pula. Tavallisen perheen asunnon oston mahdollisti omistusasunnon tuleminen markkinoille 1940-luvun lopulla. Aravajärjestelmässä ennakkosäästämisen eli ”asuntosäästötilin” käyttämisen jälkeen asunnonostaja sai valtion takaaman pitkäaikaisen ja edullisen aravalainan, joka mahdollisti oman asunnon hankkimisen. Omarahoitusosuus oli yleensä vähintään puolet asunnon ostohinnasta. Valtio antoi lainaa 40 prosenttia asunnon hinnasta 45 vuodeksi muutaman prosentin korolla.

Ensimmäiset aravaomistusasunnot rakennettiin Helsingissä aivan 1940-luvun lopulla Taka-Töölöön, Keskuspuiston reunaan Tullinpuomin Shelliä vastapäätä. Varsinainen arava-asuntojen rakentamisen buumi eli lähiörakentaminen alkoi 1950-luvun puolivälin jälkeen, kun Munkkivuorta, Herttoniemeä ja Maunulaa ryhdyttiin rakentamaan. Tonttimaa oli halpaa ja sama rakennusyhtiö rakensi koko alueen. Tällä tavalla päästiin suurtuotannon etuihin ja rakentaminen oli edullista. Rakentamisen laatu oli myös hyvää. Talot ovat vieläkin vankasti pystyssä ja vasta nyt alkaa niiden peruskorjaus. 1960-luvun puoliväliin asti talot valettiin paikalla, kun elementtirakentamista ei vielä tunnettu.

Charlotta Östlund

Ennakkosäästämisen lisäksi asunnon saamisen ehtona oli, että asunnossa tuli asua yksi asukas huonetta kohti. Lisäksi asuntoa ei saanut myydä vapaasti moneen vuoteen. Asukas per huone -vaatimusta kierrettiin siten, että isoäiti muutti – tai siirsi ainakin kirjansa – kaupunkiin lapsensa perheen luokse. Näin varmistettiin perheelle yksi makuuhuone lisää.

Asunnot olivat pieniä. Niihin kuului yleensä neljä huonetta ja keittiö, ja ne olivat pinta-alaltaan alle 70 neliömetriä. Asunnot olivat hyvin suunniteltuja ja tehokkaita sen ajan ja vielä tämänkin päivän normien mukaan. Pienimmät makuuhuoneet täyttivät juuri ja juuri huoneen mitat eli 7 neliötä. Keittiöt olivat moderneja Työtehoseuran suunnittelemissa, jääkaapilla, sähköhellalla, tuulettimella ja kylmäkaapilla varustettuja. Astiakaapistot olivat liukuovellisia ja tiskit pantiin kuivauskaappiin. Keittiöön mahtui juuri ja juuri nelihenkinen perhe syömään.

Useimmissa asunnoissa oli lisäksi parveke ja kellarissa pyörä-, kylmä- ja verkkokellari sekä yhteinen sauna, josta kaikki pyrkivät varamaan saunavuoron lauantai-illaksi kuuden ja seitsemän väliltä. Joissakin taloyhtiöissä oli myös televisio-, askartelu- ja pöytätennishuone. Televisiohuone oli suosittu 1950-luvun lopulla, mutta sen suosio hiipui 1960-luvun puoliväliin mennessä, kun perheet hankkivat omat televisionsa. Suosittu oli myös pesutupa, jossa oli suuri pesukone ja kuivausrumpu. Pihalla oli keinut, hiekkalaatikko, kiikkulauta ja kiipeilytanko. Jonkinlainen lento- tai koripallokenttäkin saattoi pihalta löytyä.

Isäni osti 38-vuotiaana vuonna 1959 Munkkivuoresta edellä kuvatun kaltaisesta

Suomen suurimmasta taloyhtiöstä 70 neliöisen neljä huonetta ja keittiön käsittävän arava-asunnon 3 300 000 markalla eli 5 600 eurolla. Asunnon neliöhinta oli siis 80 euroa. Samaan aikaan keskimääräinen kuukausipalkka oli 45 800 markkaa eli 77 euroa. Asunnon ostamiseen meni 73 kuukauden bruttopalkka. Taloyhtiössä oli yhteensä 530 asuntoa ja pihalla kirmasi parhaimmillaan yli 600 lasta. Lapsilla tekemisestä tai ystävistä ei ollut puutetta. Vain lähimetsä, pimeä takapiha ja mielikuvitus olivat rajoina luovalle toiminnalle.

Usein kuulee väitettävän, että ennen inflaatio maksoi asuntolainat. Pitää muistaa, että inflaatio söi myös asunnon hankkimiseen vaaditut ennakkosäästöt. Monille kävi huonosti, kun inflaatio söi säästöt ja uusi asunto karkasi ulottumattomiin. Vuosina 1956–1958, juuri vilkkaimpina arava-asuntojen ennakkosäästövuosina, inflaatio oli vuosittain keskimäärin 10 prosenttia. 1960-luvulla keskimääräinen inflaatio oli 5 prosenttia ja palkat nousivat vuodessa lähes 9 prosenttia. Reaaliansiot nousivat siis selvästi, mikä helpotti lainojen takaisinmaksua. Asuntolainat oli sidottu peruskorkoon, joka pysytteli lähes koko 1960-luvun noin seitsemässä prosentissa. (Taulukko 2.) Korkojen vähennysoikeus verotuksessa oli jo tuolloin merkittävä ja auttoi lainojen takaisinmaksussa.

Myytti siitä, että inflaatio söi asuntolainat, oli ainakin 1960-luvun osalta harhaa. Asuntomarkkinoita nykymielessä ei ollut, ja tietoa arava-asuntojen hinnoista sai Asuntorakennustuotannon valtuuskunnalta (Arava). Asuntohallitus perustettiin hallinnoimaan ara-

Asuntomarkkinat olisivat tänään varmaan toisenlaiset, jos ensiasunnon ostaja joutuisi säästämään kolmanneksen asunnon hinnasta ja laina-aika olisi 10 vuotta. Asuntokauppa olisi hiljaisempaa ja monelle nuorelle taitaisi jäädä oma asunto haaveeksi.

vajärjestelmää vuonna 1966. Omistusasuntoja välittivät pääasiassa asianajotoimistot, eikä yleistä tilastotietoa vanhojen asuntojen hinnoista ollut käytettävissä.

Käytettyjen omistusasuntojen markkinat syntyvät ja inflaatio laukkaa

Vanhojen asuntojen markkinat syntyivät vähitellen 1970-luvulla, kun 1950-luvun loppupuolella valmistuneet aravaomistusasunnot vapautettiin osittain sääntelystä ja ne tulivat myyntiin. Vilkas uudisrakentaminen jatkui ja markkinoille tuli myös pelkästään pankkilainalla rahoitettua vapaarahoitteista asuntotuotantoa. Myös aravarakentaminen jatkui vilkkaana 1980-luvun loppupuolelle asti.

Asuntolainan saaminen edellytti omaa säästöosuutta, joka oli vähintään kolmasosa asunnon ostohinnasta. Tästä pankit pitivät tiukasti kiinni. Laina-ajat olivat lisäksi lyhyitä, 6–8 vuotta, ja korko 8–10 prosentin tietämällä, tiukasti sidottuna Suomen Pankin peruskorkoon. Inflaatio söi lainaa, varsinkin vuosikymmenen lopulla, mutta söi se myös ennakkosäästöjä. Asuntolainan lisäksi monella ensiasunnon ostajalla oli 1970-luvun lopulla opintolainaa muistona opiskeluvuosilta.

1970-luvun lopulla asunnot olivat pitkällä aikavälillä tarkasteltuna harvinaisen halpoja. Syynä oli ns. ensimmäisen öljykriisin aiheuttama voimakas taantuma 1970-luvun puolivälin jälkeen. Itse ostin ensiasuntoni 27-vuotiaana vuoden 1979 kesällä. Asuntoja oli tarjolla Helsingin Sanomien ilmoituspalstalla melko niukasti, eikä asunnonvälittäjilläkään ollut kovin paljon tarjottavaa. Asuntomarkkinat eivät toimineet läheskään niin joustavasti kuin

tänä päivänä ja tilastotietoa asuntojen hinnoista ei saanut mistään.

Reilun kolmen vuoden asuntosäästämisen jälkeen Tapiolasta löytyi 50,5 neliön kaksio 135 000 markalla eli 22 705 eurolla. Neliöhinta oli 450 euroa. Pankki lainasi pitkän harkinnan ja neuvottelujen jälkeen lähes yhdeksän prosentin korolla 15 150 euroa, ja omarahoitukseksi jäi 7 555 euroa sekä 275 euron leimavero – nykyinen varainsiirtovero – jonka myös ensiasunnon ostaja tuolloin maksoi. Laina-aika oli ruhtinaalliset kahdeksan vuotta. Asunto oli jo 13 vuotta vanha, sääntelystä vapautunut omistusrava, joka vaati heti alkuunsa 1 000 euron lattia- ja maalausremontin. Asuntolainan verovähennysoikeus tehtiin tuolloin bruttotuloista eli mitä suuremmat tulot sitä suurempi vähennys. Ilman verovähennysoikeutta en olisi kyennyt hoitamaan lainaa. Pankinjohtajaa pidettiin vielä tuolloin isona herrana, jota piti kumartaa ja kunnioittaa.

Vastaavan uuden ensiasunnon ostoon ei ollut mitään mahdollisuuksia, mahdollista oli korkeintaan yksiö pääkaupunkiseudun reuna-alueelta. Arava-asuntojen tuotantokaan ei ollut tuohon aikaan pääkaupunkiseudulla kovin vilkasta ainakaan niillä alueilla, joihin itse tunsin mielenkiintoa.

Vuonna 1980 keskimääräinen bruttopalkka oli 625 euroa kuukaudessa. Kaksion ostoon Tapiolasta meni 36 kuukauden bruttopalkka. (Taulukko 1.) Munkkivuoresta 1959 ostettuun 70 neliön asuntoon suhteutettuna se tiesi 50 kuukauden bruttopalkkaa. Sain asunnon siis selvästi edullisemmin kuin isäni. Asunnon ostoajoitus oli hyvä.

Asuntolainan hoito vei verovähennysten jälkeen reilut 30 prosenttia nettotuloista. Lisäksi tulivat vielä hoitovastike ja muut asumisen kiinteät kulut. Kaikkiaan asumiskulut veivät ensimmäisen vuoden aikana käytettävissä olevista tuloistani vajaat 50 prosenttia.

Asuntolainan korko oli negatiivinen vain 1970-luvulla, muuten se on ollut positiivinen (taulukko 2). Tosiasia on kuitenkin se, että niin silloin kuin nykyäänkin, ensiasunnon lainat syö inflaation lisäksi asunnonhankkijan urakehitys ja reaalipalkkojen nousu. Ensiasunnon ostaja on usein urakehityksensä alkutaipaleella ja palkka nousee yleisen palkkojen nousun lisäksi urakehityksen myötä, jolloin asuntolainan maksaminen helpottuu.

Asuntomarkkinat 1980- ja 1990-luvuilla

Itse vaihdoin asuntoa 1980-luvulla kahdesti. Asuntomarkkinoilla tapahtui dramaattisia muutoksia noina vuosina. Asuntojen rahoitusmarkkinat vapautuivat 1980-luvun lopulla ja pankit alkoivat suorastaan tyrkyttää lainoja. Kuluttajasta tuli kuningas lähes yhdessä yössä. Kulttuurimuutos oli merkittävä. Asuntolainan korko oli korkea, varsinkin 1990-luvun alkuvuosina jopa 15 prosenttia. Laina-aika piteni 10–15 vuoteen ja ennakkosäästämisen pakko poistui ainakin joinakin vuosina. 1960- ja 1970-lukuun verrattuna asuntomarkkinat tuntuivat kuin villiltä länneltä: asuntoja rakennettiin paljon, tarjolla oli runsaasti vanhoja asuntoja ja lainarahaa tyrkytettiin. Kiinteistönvälitysyrityksiä syntyi ja Tilastokeskus aloitti vanhojen osakeasuntojen hintatilaston julkaisemisen joulukuussa 1985. Tietoa markkinoista löytyi jo melko kattavasti.

Asuntojen hinnat nousivat 1980-luvun lopulla kaikilla mittareilla mitattuna ennätyskorkealle (kuviot 1 ja 2). Asuntojen hinnoissa oli todellinen kupla ainoan kerran Suomessa koko tarkasteluajanjaksona. Tilanne muuttui nopeasti 1990-luvun alussa. Suomeen iski itsenäisyyden ajan voimakkain lama. Asuntojen hinnat romahtivat lähes puoleen.

Asuntojen hintojen tasainen nousu alkoi vuonna 1996 ja jatkui lähes yhtäjaksoisesti vuoden 2008 kesään. Pienen notkahduksen jälkeen hinnat nousivat ennätyskorkealle vuoden 2011 kesään asti. Tämän jälkeen markkinat ovat olleet odottavia ja hinnat ovat pysytelleet lähes paikallaan. Tämän tarkastelujakson halvimmat asunnot ostettiin vuosina 1978–1980 ja 1992–1996. Kalleimmillaan asunnot ovat olleet vuosina 1973–1974 ja 1988–1989.

Vuotuinen inflaatio oli 1980-luvulla keskimäärin seitsemän prosenttia, palkat nousivat yhdeksän prosentin vuosivauhtia ja asuntolainojen korot olivat keskimäärin yli kymmenen prosenttia. 1990-luvulla inflaatio pieneni Suomen EU-jäsenyyden myötä alle kahteen prosenttiin ja palkkojen nousu jäi kolmeen prosenttiin. Lainakorot olivat vielä vuosikymmenen alussa korkealla, mutta laskevat jyrkästi vuosikymmenen loppua kohti. 2000-luvulla inflaatio oli selvästi alle kaksi

Taulukko 1.
Keskimääräinen kuukausipalkka ja asunnon neliöhinta
pääkaupunkiseudulla vuosina 1960, 1980 ja 2011.

Vuosi	Bruttopalkka euroa/kk	Keskimääräinen neliöhinta, euroa	70 m ² asunnon hinta, euroa	Montako kk meni maksamiseen ¹⁾
1960	77	80	5 600	73
1980	625	500	35 000	56
2011	3 460	3 352	235 000	68

¹⁾ Keskimääräinen neliöhinta ja palkka.

Lähteet: Tilastokeskus, ansiotasoindeksi 1948=100 ja asuntojen hintaindeksi 1970=100.
Seppo Laakso, Kaupunkitutkimus Oy.

Taulukko 2.
Vuotuinen inflaatio, palkkakehitys ja asuntolainojen korko
1960–2000-luvuilla keskimäärin. Prosenttia.

Vuosi- kymmen	Inflaatio	Palkka- kehitys	Reaali- palkka- kehitys ¹⁾	Asunto- lainan keskikorko	Reaali- korko ²⁾
1960-luku	5,0	8,7	3,5	7,3	2,3
1970-luku	11,4	13,4	1,8	9,4	-2,0
1980-luku	6,7	9,2	2,3	10,1	3,4
1990-luku	1,8	3,1	1,3	8,4	6,6
2000-luku	1,6	3,8	2,2	4,4	2,8

¹⁾ Palkkakehitys jaettuna inflaatiokorotuksella.

²⁾ Asuntolainan keskikorko miinus inflaatio.

Lähde: Tilastokeskus ja Suomen Pankki.

Taulukko 3.
Kolmen sukupolven asunnon hankinta.

Vuosi	Asunto	Hinta, euroa	Neliö- hinta, euroa	Kuukausi- palkka keskimäärin euroa	Montako kk meni maksami- seen, kk	70 m ² :n mukaan, kk	Korko %	Takaisin- maksuai- ka, vuotta
1960	70 m ² ; 4h+k	5 600	80	77	73	73		45
1979	50,5 m ² ; 2h+k	22 705	450	625	36	50	8,5	8
2011	58 m ² ; 3h+k	260 000	4 480	3 460	75	91	2,3	25

prosenttia, palkat nousivat keskimäärin lähes neljä prosenttia ja asuntolainojen korotkin pyörivät kahden ja kuuden prosentin välillä. (Taulukko 2.)

Ensiasunnon ostajille tulivat helpotukse-
na Asuntosäästöpalkkiotilit (ASP) ja 1,6 pro-
sentin varainsiirtoveron poistaminen. Myös
korkojen verovähennys siirryttiin tekemään
veroista bruttotulojen sijaan. 2000-luvulla
markkinatietoisuutta edistivät internetin uu-
det ja laajentuvat palvelusivustot. Niistä pys-
tyy tutustumaan laajaan tarjontaan etukä-
teen ja valitsemaan mieluisat kohteet. Asun-
tojen hintatietoa on saatavilla entistä enem-
män ja tarkemmalla aluejaolla. Myös välittä-
jien muut palveluvälineet ovat laajemmat ja
paremmat kuin ennen. Laina-ajat ovat nous-
seet 20–25 vuoteen ja korkotaso on ollut vii-
me vuosina kahden prosentin tuntumassa.
Lainoille on nykyään mahdollista saada

valtion takaus tai vaihtoehtoisesti ostaa
takaus markkinoilta.

Lainaa on että hirvittää

Nykyisin asuntomarkkinat ovat läpinäkyvät
ja toimivat, korko on alhainen ja laina-ajat ovat
pitkiä. Tämä houkuttaa asunnonostajia otta-
maan aiempaa suurempia lainoja ja ostamaan
suuren ensiasunnon. Edulliset olosuhteet il-
menevät toisaalta korkeampina hintoina.

Tarinan kolmas sukupolvi, 27-vuotias poi-
kani, osti vuoden 2011 kesäkuussa 58 neliön
kolmion Tullinpuomin Shelliä vastapäätä
vuonna 1949 valmistuneesta aravatalosta.
Aravasta ei ollut enää tietoaakaan ja alueen
status on noussut korkealle. Asunnon hinta
oli 260 000 euroa eli 4 483 euroa neliömetril-
tä. Lisäksi remontteihin meni 15 000 euroa.

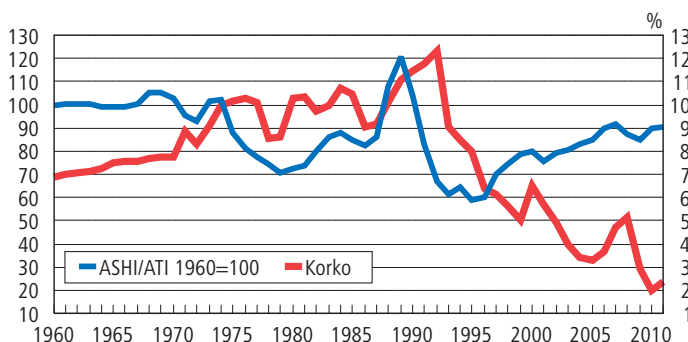
Velan vakuutena kelpasi 80 prosenttia
asunnon hinnasta ja lopun osalta vanhempi-
en takaus. Jos asunnonhankinnassa olisi hyö-
dynnetty asp-järjetelmää, olisi takauksen hoi-
tanut valtio ja ensiasunnon ostaja olisi saanut
parhaimmillaan 3 000 euron avustuksen.
Takauksen olisi voinut hoitaa myös lisäraha-
la. Korko oli hieman päälle kaksi prosenttia
ja laina-aika 25 vuotta. Onneksi lähivuosi-
na korko ei todennäköisesti nouse ja reaali-
korkokin pysyttelee lähellä nollaa, jopa hieman
miinuksen puolella – toivottavasti. Negatiiv-
isena puolena on verovähennysoikeuden
pieneneminen portaittain.

Pojan asunnon maksamiseen kuluu 75
kuukauden keskimääräistä bruttopalkkaa.
Suhteutettuna Tapiolan kaksioon maksami-
seen menee 65 kuukautta ja Munkkivuoren
arava-asuntoon 91 kuukautta.

Asuntolainan hoito vie pojaltani vajaat
50 prosenttia nettotuloista, ja asumismenot
kokonaisuudessaan ovat noin 55 prosenttia
käytettävissä olevista tuloista. Alhainen kor-
ko ja pitkä laina-aika mahdollistavat tänä
päivänä suurenkin asuntolainan. Kuukausi-
erä pysyy kohtuullisena.

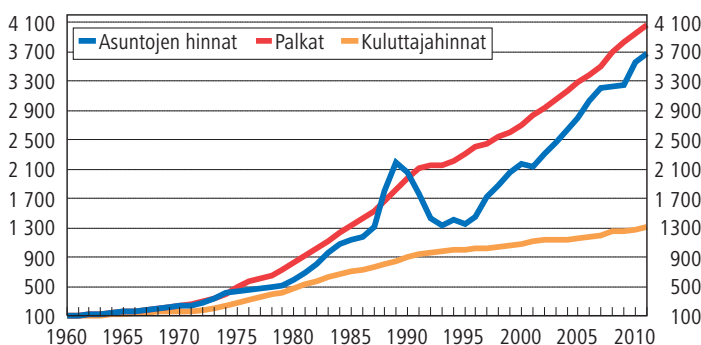
Ikävä kyllä edulliset lainaehdot ovat siirty-
neet asuntojen hintoihin. Pojallani menee
enemmän rahaa asumiseen ja hän maksaa
asuntoa kauemmin kuin minä. Tämä johtuu
pääosin siitä, että isäni ja minä ostimme keski-
hintaisen asunnon ja poikani osti keskimääräis-
tä selvästi kalliimman asunnon keskeisemmältä
paikalta. Toisaalta poikani maksaa pienempää

Kuvio 1.
Asuntojen hintojen suhde palkkoihin (ASHI/ATI) ja asuntolainojen
korkoprosentti vuosina 1960–2011, 1960=100. Koko maa.

Lähde: Tilastokeskus ja Suomen Pankki.

Kuvio 2.
Asuntojen hintojen, palkkojen ja kuluttajahintojen kehitys
vuosina 1960–2011, 1960=100.

Lähde: Tilastokeskus.

korkoa ja asuntolainan pituus on huomattavasti pitempi kuin minulla. Tämän takia kuukausittaiset asumismenot suhteessa tuloihin ovat vain hieman suuremmat kuin minulla.

Tonttimaan hinta, tehokas rakentaminen ja tarjonnan lisääminen ovat tämän päivän avainkysymyksiä

Koron noustessa 1970-luvulla lainan takaisinmaksuerä kasvoi. Tänä päivänä kuukausierä pysyy vakiona kun laina-aika joustaa. Lainajat tuskin enää pitenevät ja korkokin on historiallisen alhaalla. Myös verovähennyksiä ollaan karsimassa. Asuntolainan hoitaminen vaikeutuu tulevaisuudessa, jos korot nousevat ja laina-aika ei joustaa. Tämä tulee näkymään asuntokaupan määrässä, hinnoissa, hankittavan ensiasunnon koossa ja sijainnissa.

Elintaso on noussut viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana selvästi, mutta asumisen elintaso pääkaupunkiseudulla on tänä päivänä lähes samalla tasolla kuin vuonna 1960. Asuntojen hinnat ovat seuranneet pääkaupunkiseudulla palkkojen nousua (kuvio 2). Tänä palkalla saa suunnilleen samankokoisen asunnon kuin 50 vuotta sitten. Muualla Suomessa palkalla saa nyt selvästi suuremman asunnon kuin 1960-luvun alussa. Isälläni, minulla ja pojallani meni tuloista kuukaudessa lähes saman verran lainan hoitokuluihin ja asumiseen yleensä, vaikka asunnot ovat olleet erilaisia. Suurin muutos on tapahtunut asuntolainan ennakkosäästämässä, laina-ajoissa sekä korkotasossa.

Yksi yhteinen ja mielenkiintoinen tekijä kolmen sukupolven ensiasuntokaupoissa on ollut arava. Isäni osti uuden arava-asunnon ja minä sekä poikani ostimme sääntelystä vapautetun arava-asunnon. Tämä kertoo siitä,

kuinka tärkeä tekijä aravajärjestelmä on ollut ja on edelleenkin Suomen omistusasuntomarkkinoilla. Jos aravajärjestelmän avulla ei olisi rakennettu omistusasuntoja 1950–1970-luvuilla, olisi asuntojen tarjonta tällä hetkellä huomattavasti vähäisempää ja se näkyisi varmasti asuntojen hintatasossa.

Ehkä suurin kulttuurimuutos on tapahtunut säästämässä. Säästäminen voi tapahtua joko ennen asunnon ostoa tai asunnon oston jälkeen. Isäni säästi etukäteen ja hänellä oli mahdollisuus pitkään jälkisäästämiseen eli pitkään laina-aikaan, joka oli pisimmillään yhteensä lähes 50 vuotta. Minun piti säästää kolme vuotta etukäteen ja kahdeksan jälkikäteen eli yhteensä vain 11 vuotta. Poikani ei tarvinnut etukäteissäästämistä laisinkaan ja säästämisen kokonaisaika on 25 vuotta. Asuntomarkkinat olisivat tänään varmaan toisenlaiset, jos ensiasunnon ostaja joutuisi säästämään kolmanneksen asunnon hinnasta ja asuntolainan pituus olisi 10 vuotta. Asuntokauppa olisi hiljaisempaa ja monelle nuorelle taitaisi jäädä oma asunto haaveeksi. Toisaalta asuntojen hintataso voisi olla alhaisempi.

Miten sitten jatkossa pääkaupunkiseudulla asuva ensiasunnon ostaja saisi asunnon nykyistä edullisemmin ja pääsisi nauttimaan elintason noususta myös asumisen osalta? Lainaaikoja ei ole järkevä enää pidentää, korkotaso on tänä päivänä verovähennysten jälkeen lähes merkityksetön ja pankista saa helposti rahaa. Vanhan aravan perusajatukset ovat toteutuneet markkinoiden kautta. Avainkysymyksiä tänä päivänä ovat tonttimaan hinta, tehokas ja aiempaa edullisempi rakentaminen sekä tietenkin asuntojen tarjonnan kokonaismäärä.

Kirjoittaja on kehittämisspäälikkö Tilastokeskuksen Hinnat ja palkat -yksikössä.

Hyvinvointi-

katsaus 10 vuotta sitten

1960-LUVUN suuri muutto oli suurille ikäluokille vahvasti erottava kokemus: toisessa ääripäässä muutettiin kaupunkiin, opiskeltiin korkeakoulussa ja toimihenkilöistyi, toisessa jäätin kansakoulun varaan maanviljelijäksi tai työläiseksi kotikuntaan – usein jako meni keskeltä saman perheen lapsia.

Matti Virtanen: Ovatko suuret ikäluokat sukupolvi? Hyvinvointikatsaus 1/2002.

Airi Pajunen ja Kaija Ruotsalainen

Suuret ikäluokat eläkeiässä

Vuosina 1945–1949 Suomessa syntyi vuosittain yli 100 000 lasta. Tähän päivään mennessä nämä suuret ikäluokat ovat kuitenkin pienentyneet. Lapsikuolleisuus oli ikäluokkien syntymäaikaan nykyistä suurempaa, ja 1960-luvun lopulla moni muutti Ruotsiin. Viime aikoina myös ikäluokan kuolleisuus on alkanut lisääntyä. Suuret ikäluokat ovat työskennelleet edeltäjiään pitempään, vaikka nykyisin suuri osa on jo eläkkeellä.

SUURISTA ikäluokista on puhuttu ja kirjoitettu paljon eri yhteyksissä. On kiinnitetty huomiota suurten ikäluokkien muuttoon maalta kaupunkeihin ja Ruotsiin ja siihen, miten suuret ikäluokat ovat rakentaneet Suomen. Nykyisin keskustellaan suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtymisestä ja sen aiheuttamasta työvoimapulasta ja tulevasta hoivapalvelujen kasvun tarpeesta. Suuret ikäluokat ovat olleet monesti tutkimuksen kohteena (esim. Karisto 2005). Myös Hyvinvointikatsauslehdessä vuoden 2002 ensimmäinen numero käsitteli suuria ikäluokkia.

Tässä artikkelissa pohdimme tilastojen avulla, ovatko suuret ikäluokat vielä suuria vai ovatko rivit jo harvenneet. Tarkastelemme myös suurten ikäluokkien maantieteellistä liikkuvuutta varhaislapsuudesta aikuisikään. Lisäksi etsimme vastausta myös siihen, kuinka moni on pysynyt työelämässä mukana ja kuin-

ka moni jäänyt eläkkeelle. Mitä suuret ikäluokat tekevät eläkeiän kynnyksellä?

Suuret ikäluokat ovat pienentyneet

Usein suurilla ikäluokilla tarkoitetaan sotien jälkeen syntyneitä ikäluokkia. Sotien jälkeen syntyvyys nousi nopeasti korkealle tasolle: vuoden 1945 elokuussa syntyi jo huomattavasti enemmän lapsia kuin aiempina kuukausina, ja siitä lähtien hedelmällisyys pysyi uusiautumistason yläpuolella aina vuoteen 1969 saakka. Joskus suuret ikäluokat laajennetaan tarkoittamaan jopa 1960-luvun alkupuolella syntyneitä. (Nieminen 2005.) Useimmiten, ja myös tässä artikkelissa, suurina ikäluokkina pidetään kuitenkin juuri vuosina 1945–1949 syntyneitä. Tuolloin syntyi vuosittain yli 100 000 lasta.

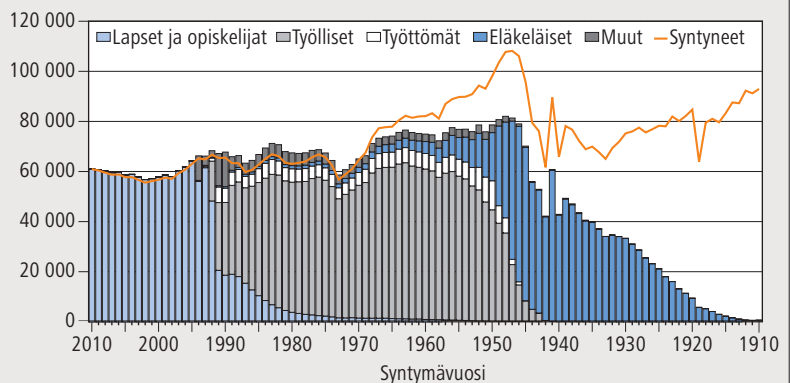
Suuret ikäluokat ovat nykyisin huomattavasti pienempiä kuin syntymänsä aikoihin. Vuoden 2010 loppuun mennessä suuret ikäluokat ovat pienentyneet lähes 130 000 hengellä alkuperäisestä noin 520 000 hengestä (kuvio 1). Seuraavat ikäluokat ovat lähes yhtä suuria aina 1960-luvun alkupuolella syntyneisiin saakka. Sotien jälkeen vuosina 1945–1949 syntyi 113 000 lasta enemmän kuin 1960-luvun viitenä ensimmäisenä vuotena, mutta tähän päivään mennessä suuriin ikäluokkiin kuuluvia on vain 15 000 enemmän. Tämä ikäluokka näkyy kuitenkin edelleen ikäpyramidin pullistumana, koska edeltävät ikäluokat ovat sota-ajan alhaisen syntyvyyden vuoksi erittäin pieniä.

Ikäluokkien kokoon vaikuttaa syntyvyyden lisäksi kuolleisuus ja muuttoliike. Vielä 1940-luvun lopulla lapsikuolleisuus oli nykyiseen verrattuna suurta: ensimmäisen elinvuoden aikana kuoli 5 000–6 000 lasta, kun nykyisin alle yksivuotiaana kuolee alle 200 lasta. Vuosina 1945–1949 syntyi yhteensä 521 000 lasta. Vuonna 1949 alle viisivuotiaita oli Suomessa 498 000, joten viiden vuoden aikana tuo ikäluokka pieneni reilulla 20 000 lapsella. Lapsikuolleisuus pienensi ikäluokkia vielä seuraavilakin vuosikymmenillä. Vuosina 1965–1969 suuret ikäluokat pienenivät lähes 33 000 hengellä etenkin maastamuuton seurauksena. Vuosikymmenen lopussa ikäluokasta oli jäljellä enää 86 prosenttia eli yhteensä 72 000 oli kuollut tai muuttanut maasta.

Tähän mennessä maastamuutto on pienentänyt eniten suuria ikäluokkia. Se verotti joukkoa 1960- ja 1970-luvuilla yhteensä lähes 50 000 henkilöllä. Suuri osa lähti siirtolaisina Ruotsiin. Tämän jälkeen ikäluokan koko pysyi melko vakaana, ja vasta viime vuosina se on alkanut pienentyä kuolleisuudesta johtuen. Nuorempia ikäluokkia on puolestaan kasvatannut maahanmuutto. Kaikissa vuoden 1970 jälkeen syntyneissä ikäluokissa oli vuoden 2010 lopussa enemmän henkilöitä kuin niihin oli kunakin vuonna syntynyt.

Vaikka kuolleisuus pienentää suuria ikäluokkia vuosi vuodelta yhä enemmän, vielä vuonna 2030 suuriin ikäluokkiin kuuluvia arvioidaan olevan elossa yli puolet syntyneistä eli noin 272 000. Suurten ikäluokkien elinajanodotteet (pojat 58,4 ja tytöt 65,8 vuotta) olivat aikanaan nykyisiä huomattavasti alhaisempia. Jos kuolleisuus olisi säily-

Kuvio 1.
Väestö pääasiallisen toiminnan ja syntymävuoden mukaan vuonna 2010 sekä vuosittain syntyneiden määrä.

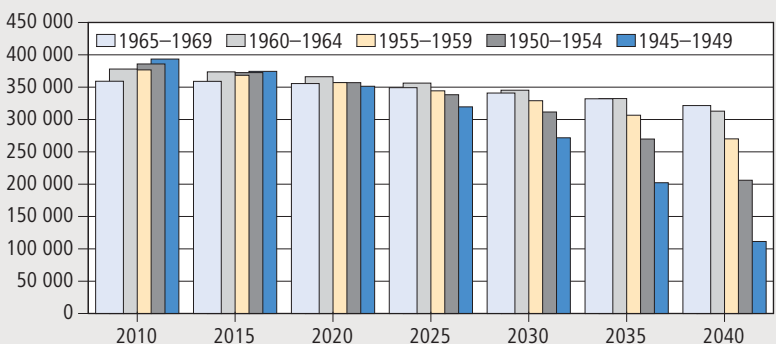
Lähde: Tilastokeskus. Työssäkäynti- ja väestötilastot.

nyt 1940-luvun lopun tasolla, puolet syntyneistä pojista olisi kuollut vuoteen 2006 mennessä ja puolet syntyneistä tytöistä kuolisi vuoteen 2014 mennessä.

Vuoden 2009 väestöennusteen mukaan suuret ikäluokat ovat vielä toistaiseksi hieman suurempia kuin seuraavat 5-vuotiskäkohortit, mutta jo vuonna 2015 nuoremmat ikäluokat aina 1960-luvun puoliväliin syntyneisiin saakka ovat yhtä suuria kuin suuret ikäluokat (kuvio 2). Väestöennusteen mukaan Suomen väestörakenne muuttuu merkittävästi vuoteen 2040 mennessä. Suurten ikäluokkien vaikutus on tuolloin jo hävinnyt, ja kaikki ikäluokat 60-vuotiaista alaspäin alkavat olla samansuuruisia, joskin syntyvät ikäluokat ovat edeltäjiänsä pienempiä. (Kuvio 3.)

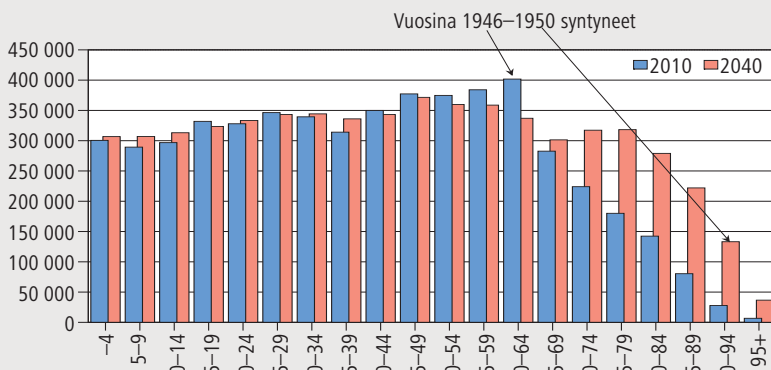
Seuraavien kahdenkymmenen vuoden aikana Suomen väestörakenne muuttuu ennusteiden mukaan merkittävästi. Vuoden 2009 väestöennusteen mukaan 65 vuotta

Kuvio 2.
Väestön määrä syntymäkohorteittain väestöennusteen 2009 mukaan vuosina 2010–2040.

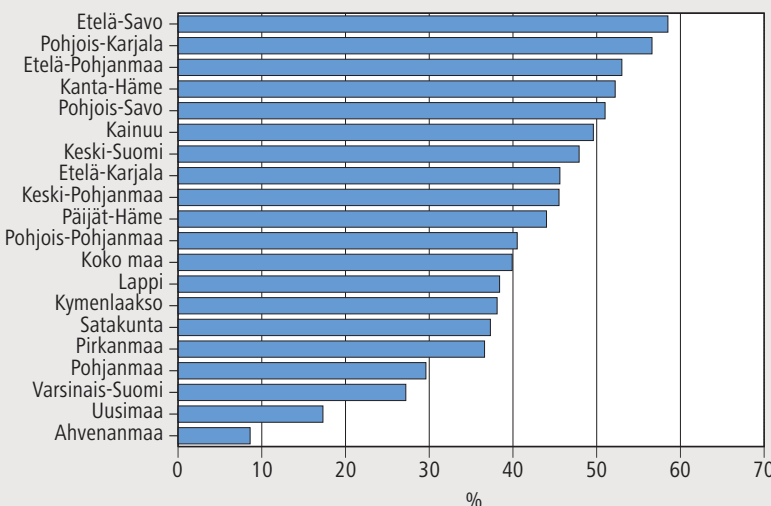
Lähde: Tilastokeskus. Väestöennuste 2009.

Kuvio 3.
Väestö iän mukaan 5-vuotisikäryhmittäin väestöennusteen mukaan vuosina 2010 ja 2040.

Lähde: Tilastokeskus. Väestöennuste 2009.

Kuvio 4.
Suuret ikäluokat maakunnittain muuttoaktiivisuuden mukaan vuonna 1980. Prosenttia.

Lähde: Tilastokeskus. Väestölaskenta 1980.

täyttäneitä on vuonna 2030 jo 26 prosenttia väestöstä, kun vastaava väestöosuus vuoden 2010 lopussa oli 17,5 prosenttia.

Suuret ikäluokat lähtivät kotiseudultaan koulutuksen ja työn perään

Suuret ikäluokat olivat vuoden 1980 väestölaskennan aikoihin 30–34-vuotiaita. Ikäluokasta oli kadonnut jo yli 80 000 henkeä, joista osa oli kuollut ja osa muuttanut maasta. Tuolloin suurista ikäluokista noin 40 prosenttia oli muuttanut synnyinmaakuntansa ulkopuolelle; miehistä lähti 37 prosenttia ja naisista 43 prosenttia.

Maakuntien välillä on suurta vaihtelua. Uudellamaalla syntyneet jäivät enimmäkseen aloilleen: vain noin 17 prosenttia asui Uudenmaan ulkopuolella vuonna 1980. Sen sijaan Etelä- ja Pohjois-Savosta, Pohjois-Karjalasta, Etelä-Pohjanmaalta ja Kanta-Hämeestä on lähdetty liikkeelle. Näissä maakunnissa syntyneistä suurista ikäluokista enää alle puolet asui vuonna 1980 synnyinmaakunnassaan. (Kuvio 4.) Lisäksi on otettava huomioon muuttoliike ulkomaille, jota tässä tarkastelussa ei ole voitu ottaa huomioon. Siten todellisuudessa muuttotappioalueilla kato on ollut edellä esitettyä suurempaa.

Suuret ikäluokat lähtivät kotiseuduiltaan koulutuksen ja työn perään. Liikkuvaisimpia ovat olleet korkeakoulututkinnon suorittaneet: heistä alle 40 prosenttia on jäänyt synnyinmaakuntaansa. Peruskoulutuksen varassa olevat ovat jääneet kotiseudulle huomattavasti useammin. Noin 66 prosenttia kansa- ja kansalaiskoulun suorittaneista asui vuonna 1980 synnyinmaakunnassaan.

Minne suuret ikäluokat sitten suuntasivat Ruotsin lisäksi? Uusimaa on tietysti ollut ylivoimaisesti suosituin muuttoalue. Esimerkiksi Pohjois-Karjalassa syntyneistä lähes kolmannes asui Uudellamaalla vuonna 1980, Pohjois-Savossa ja Etelä-Savossa syntyneistä noin neljännes. Tämä käy ilmi tarkasteltaessa näitä vuonna 1980 Uudellamaalla asuneita suurten ikäluokkien edustajia: vain hieman yli 40 prosenttia on syntynyt Uudellamaalla. Sama tilanne on muissakin muuttovoittomaakunnissa kuten Päijät-Hämeessä ja Kanta-Hämeessä.

Pohjois-Karjalasta lähdettiin Uudenmaan lisäksi jonkin verran Päijät-Hämeeseen, Kainuusta suunnattiin lisäksi Pohjois-Pohjanmaalle ja Etelä-Pohjanmaalta Pirkanmaalle ja Pohjanmaalle.

Verrattuna hieman vanhempiin eli 1920-luvun alussa ja 1930-luvun lopussa syntyneisiin ikäluokkiin, suuret ikäluokat ovat lähteneet hieman aktiivisemmin liikkeelle. 1920-luvun alussa syntyneistä asui vuonna 1980 synnyinmaakunnassaan 66 prosenttia ja 1930-luvun lopulla syntyneistä 63 prosenttia.

Myös 1970-luvun alun ikäluokkiin verrattuna suuret ikäluokat ovat olleet hieman innokkaampia muuttajia: vuosina 1970–1974 syntyneistä asui synnyinmaakunnassaan 64 prosenttia vuonna 2010. Merkillepantavaa kuitenkin on, että osassa maakunnista 1970-

Sukupuolten väliset erot työhön osallistumisessa ovat suuriin ikäluokkiin kuuluvilla olleet koko työuran ajan pienet. Näin on myös työuran loppuvaiheessa.

luvun alussa syntyneet ovat muuttaneet aktiivisemmin pois synnyinmaakunnastaan kuin suuret ikäluokat. Esimerkiksi Lapin suurista ikäluokista jäi kotimaakuntaansa 62 prosenttia, ja 1970-luvun alun ikäluokasta Lapissa asuu alle 50 prosenttia alueella syntyneistä.

Suurista ikäluokista suurin osa on eläkkeellä

Vuoden 2010 lopussa, jolloin suuret ikäluokat olivat 61–65-vuotiaita, heistä oli työelämässä enää vajaa kolmannes eli 120 000 (kuvio 5). Suurten ikäluokkien osuus kaikista työllisistä oli vain 5 prosenttia, kun kymmenen vuotta aiemmin osuus oli vielä 14 prosenttia. Lähes 200 000 suurten ikäluokkien edustajaa on jättänyt työelämän kymmenessä vuodessa.

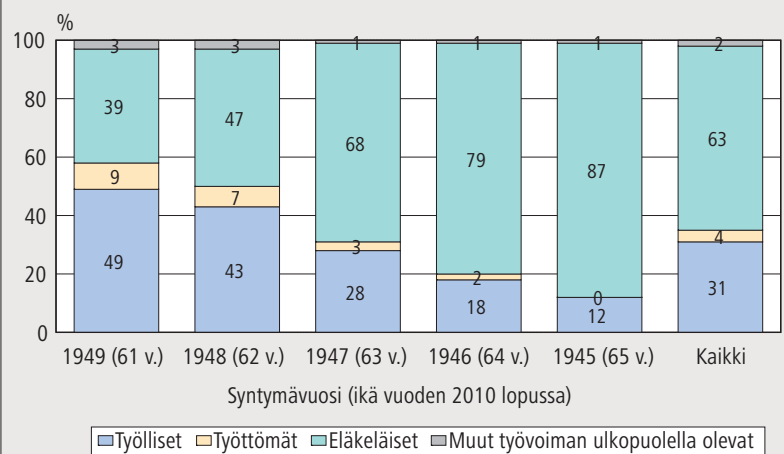
Sukupuolten väliset erot työelämään osallistumisessa ovat suuriin ikäluokkiin kuuluvilla olleet koko työuran aikana pienet. Näin on myös työuran loppuvaiheessa: miehistä 30 prosenttia ja naisista 31 prosenttia kävi edelleen työssä. Vuoden 2010 lopussa työttömänä oli vain muutama prosentti, miehistä hieman useampi (5 prosenttia) kuin naisista (4 prosenttia).

Eläkkeelle suurista ikäluokista oli siirtynyt vuoden 2010 loppuun mennessä jo yli 60 prosenttia. Työssä käyminen on vähentynyt nopeasti iän mukana. Vuonna 1945 syntyneistä enää sitkeimmät olivat työssä. Heistä 65-vuotiaana työskenteli enää yksi kymmenestä – yhdeksän kymmenestä oli siirtynyt eläkkeelle. Suurten ikäluokkien nuoremmistakin jäsenistä eli vuonna 1949 syntyneistä oli lähes 40 prosenttia työttömyys- tai työkyvyttömyyseläkkeellä. Jatkossa eläkeläisten määrää kasvattavatkin 1950- ja 1960-lukujen ikäluokat, joista työvoimaan kuuluvien osuus on vielä keskimäärin 80 prosenttia.

Koulutus pitää työelämässä mukana pidempään

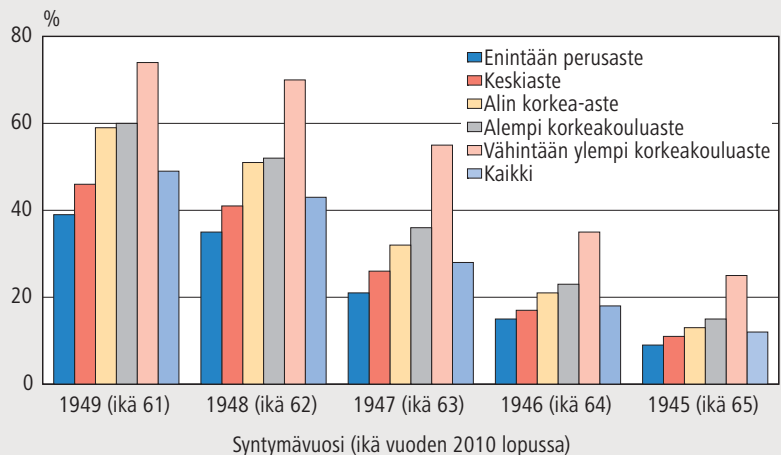
Suuret ikäluokat ovat aiempia sukupolvia paremmin koulutettuja. He ovat myös ensimmäinen sukupolvi, jossa naisten koulutustaso on korkeampi kuin miesten. Perusasteen jälkeisen tutkinnon heistä on suorittanut hieman yli 60 prosenttia, kun sotia ennen syntyneissä ikäluokissa osuus jää alle puoleen.

Kuvio 5.
Vuosina 1945–1949 syntyneiden toiminta vuonna 2010. Prosenttia.

Lähde: Tilastokeskus. Työssäkäyntitilasto, 2010 ennakkotieto.

Kuvio 6.
Vuosina 1949–1945 syntyneiden työllisyysasteet koulutuksen mukaan vuonna 2010. Prosenttia.

Lähde: Tilastokeskus. Työssäkäyntitilasto, 2010 ennakkotieto.

mäinen sukupolvi, jossa naisten koulutustaso on korkeampi kuin miesten. Perusasteen jälkeisen tutkinnon heistä on suorittanut hieman yli 60 prosenttia, kun sotia ennen syntyneissä ikäluokissa osuus jää alle puoleen.

Työllisyysasteiden on havaittu useissa selvityksissä olevan sitä suurempia, mitä parempi koulutustausta on (esim. Heinonen ym. 2009). Tämä pätee myös suuriin ikäluokkiin vielä eläkeiän kynnyksellä. Kuvioista 6 ilmenee, että korkeasti koulutetuilla oli vuonna 2010 noin kaksinkertainen työllisyysaste verrattuna pelkästään perusasteen suorittaneisiin. Niistä vuonna 1949 syntyneistä, jotka olivat jääneet ilman perusasteen jälkeistä koulutusta, oli 61-vuotiaana työssä

40 prosenttia, kun vähintään ylemmän korkeakouluasteen suorittaneista työelämässä oli mukana yli 70 prosenttia. Samanlainen ero on myös vuonna 1947 syntyneillä, joista perusasteen suorittaneista oli 63-vuotiaina viidennes työllisenä, kun vähintään ylemmän korkeakouluasteen tutkinnon hankkineista yli puolet ahersi vielä työelämässä.

Suuret ikäluokat työskentelevät pidempään kuin edellinen sukupolvi

Kuviosta 7 havaitaan vuosina 1939, 1945, 1949, 1955, 1959 ja 1965 syntyneiden työllisyysasteen muutokset vuosittain iän mukaan vuosina 1987–2010. Tätä vanhempia tietoja on saatavissa vain viiden vuoden välein. Tarkastelujakson alussa (vuonna 1987) vuonna 1939 syntyneet täyttivät 48 vuotta ja vuonna 1965 syntyneet 22 vuotta. Tarkastelujakson lopussa vuonna 2010 vanhin syntymäkohortti (vuonna 1939 syntyneet) oli 71-vuotias ja nuorin 45-vuotias.

Kaikkien kohorttien työllisyysastetta verrattiin rajusti 1990-luvun lama. Työllisyys ale ni jyrkästi vuodesta 1991 lähtien, jolloin nuorin kohortti oli 26-vuotias ja vanhimman kohortin jäsenet (vuonna 1939 syntyneet) olivat 52-vuotiaita ja lähes eläkeputki-ikäisiä. Työttömyyseläkeputken alaikäraja oli tuolloin 53 vuotta. Vuonna 1939 syntyneiden työllisyys laskikin nopeasti laman alettua.

Suuret ikäluokat olivat 1990-luvun laman alussa 42–46-vuotiaita. Heidän työllisyysas-

teensa notkahti lamavuosina lähes 90 prosentista 15 prosenttiyksiköllä, eikä palautunut enää lamaa edeltäneelle tasolle, vaan jäi 75 prosentin tuntumaan noin kymmeneksi vuodeksi. Sen jälkeen työllisyysasteet kääntyivät ikääntymisen myötä laskuun, joka on kuitenkin ollut selvästi loivempaa kuin vuoden 1939 kohortilla. Suuriin ikäluokkiin kuuluvat pysyivät huomattavasti paremmin työllisinä 55 vuoden iästä lähtien kuin vuonna 1939 syntyneet. Vuosina 1949 syntyneistä oli 61-vuotiaina töissä vielä puolet, kun vuoden 1939 kohortissa oli senikäisenä työelämässä mukana neljännes. Vuonna 1945 syntyneistä kävi 62-vuotiaana työssä vielä 41 prosenttia ja vuonna 1939 syntyneistä 25 prosenttia.

Vaikka suuret ikäluokat työskentelevät pidempään kuin vuonna 1939 syntyneet, heidän työllisyytensä väheni huomattavasti 55 ikävuoden kohdalla. Ikääntyneiden työllisyysasteet ovat kuitenkin nousseet viimeisen 15 vuoden aikana. Vuonna 1955 syntyneillä, jotka olivat vuonna 2010 ehtineet 55 vuoden ikään, oli muutaman prosenttiyksikön parempi työllisyysaste kuin suurilla ikäluokilla 55 vuoden iässä.

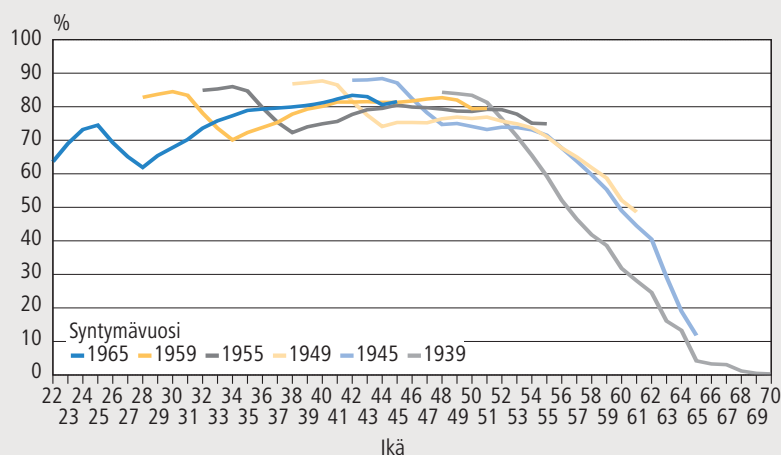
Myös 1950-luvulla syntyneet kärsivät 1990-luvun lamasta. Heidän työllisyysasteensa palasivat laman jälkeen hitaasti yli 80 prosenttiin, mikä jää hieman uupumaan lamaa edeltävästä tasosta. Sitä vastoin vuonna 1965 syntyneiden ennen lamaa vallinnut työllisyysaste ylittyi laman jälkeen. Tosin heidänkään työllisyytensä ei koskaan saavuttanut 1940- ja 50-luvulla syntyneiden ennen lamaa vallinneita tasoja. Kuvio osoittaa, kuinka tärkeä taloudellisten suhdanteiden merkitys on ollut vanhempien ja nuorempienkin työllistymiselle.

Suuret ikäluokat ovat viivästyttäneet eläkepommia

Valtaosa Suomessa syntyneistä suurista ikäluokista on siirtynyt eläkkeelle. Vain pieni osa jatkaa työntekoa 68 ikävuoteen asti tai sen yli. Työelämän jättämisen jälkeen useimmilla on edessä aiempia sukupolvia pidempi eläkeikä. Monelle se näyttäytyy myönteisessä valossa. Suuret ikäluokat ovat suhteellisen hyväkuntoisia ja useat hyvin toimeentulevia.

2010-luvulle tultaessa yhdeksi kansantalouden suurimmaksi ongelmaksi on nähty

Kuvio 7. Vuosina 1965, 1959, 1955, 1949, 1945 ja 1939 syntyneiden työllisyysasteet eri ikävaiheissa vuosina 1987–2010. Prosenttia.

Lähde: Tilastokeskus. Työssäkäyntitilastot 1987–2009, 2010 ennakkotieto.

suurten ikäluokkien eläköityminen, ns. eläkepommi ja väestön vanheneminen. Väestökehityksen, kuten taloudellisenkaan kehityksen arviointi, ei kuitenkaan ole helppoa. Maahanmuutto Suomeen saattaa olla tulevaisuudessa ennusteita suurempi, mikä pitkällä aikavälillä tuo Suomeen tarpeellista työvoimaa. Lisäksi syntyvyys on viime vuosina ollut Suomessa nousussa. Pitkällä ajanjaksolla pienilläkin poikkeamilla saattaa olla merkitystä.

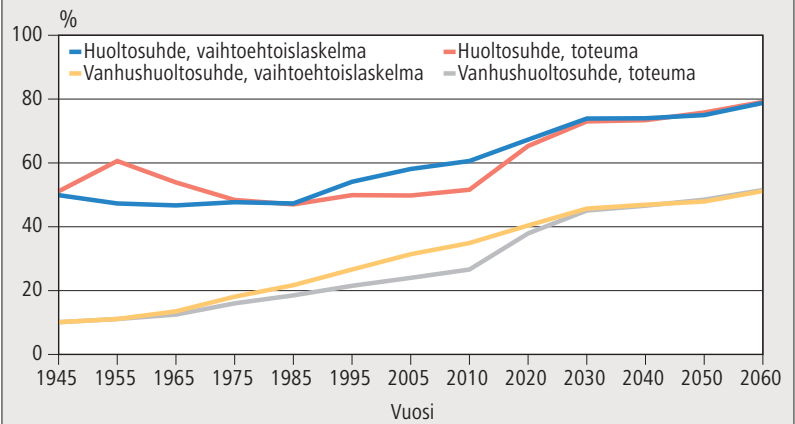
Kalle Elo (2011) on tarkastellut Yhteiskuntapolitiikka-lehdessä, millaista olisi väestön ja eläkemenojen kehitys ilman suuria ikäluokkia. Hän tekee oletuksen, että syntyvyys olisi sotien jälkeen pysynyt väestön uusiutumistasolla (kokonaishedelmällisyys 2,1) aina 1960-luvun lopulle saakka ja maahan- ja maastamuuttoa ei olisi tapahtunut vuoteen 2008 saakka.

Tämän laskelman mukaan syntyneet ikäluokat olisivat siis olleet vuodesta 1945 lähtien huomattavasti pienempiä toteutuneisiin verrattuna ja työikäinen väestö olisi alkanut vähentyä jo 1980-luvun puolivälissä. Vuosikymmen myöhemmin myös koko väestön määrä olisi kääntynyt laskuun ja vuonna 2008 väestön määrä olisi ollut 4,2 miljoonaa.

Todellisuudessa Suomen väestö on kasvanut noin 1,5 miljoonalla vuodesta 1945 lähtien ja oli vuoden 2010 lopussa 5,4 miljoonaa. Sotien jälkeisen korkean syntyvyyden lisäksi väestömäärää on kasvattanut kuolleisuuden nopea pieneneminen ja parin viime vuosikymmenen aikana myös muuttovoitto.

Laskelmassa yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä olisi todellisuutta suurempi, sillä matala syntyvyys olisi ehtinyt vaikuttaa vain alle 65-vuotiaan väestön määrään. Vanhushuoltosuhde eli yli 64-vuotiaiden suhde työikäiseen väestöön olisi noussut toteutunutta korkeammalle jo 1960-luvulla (kuvio 8). Sen sijaan kokonaishuoltosuhde, joka ottaa huomioon myös alle 15-vuotiaiden määrän, olisi vaihtoehtoisessa laskelmassa ollut todellisuutta edullisempi aina 1980-luvun puolivä-

Kuvio 8.
Laskelma huoltosuhteen kehityksestä vuosina 1945–2060. Todellinen ja vaihtoehtoinen laskelma ilman suuria ikäluokkia. Prosenttia.

Lähde: Kalle Elo (2011).

liin saakka johtuen huomattavasti pienemmästä syntyvyydestä.

Voidaankin ajatella, että suuret ikäluokat ovat siirtäneet Suomen väestörakenteen epäsuotuisaa kehitystä muutamalla vuosikymmenellä. Vaihtoehtoisen laskelman mukaan 65 vuotta täyttäneitä olisi ollut jo vuonna 2005 viidennes Suomen väestöstä, kun heitä todellisuudessa oli 16 prosenttia. Vanhushuoltosuhde olisi ollut todellisuutta epäedullisempi aina 1960-luvun puolivälistä vuoteen 2020 saakka.

Airi Pajunen on suunnittelija ja Kaija Ruotsalainen tilastopäällikkö Tilastokeskuksen Henkilötilastot-yksikössä.

Lähteet:

- Elo, Kalle 2011. Väestön ja eläkemenojen suuruus ilman suuria ikäluokkia. Yhteiskuntapolitiikka 4/2011.
- Karisto, Antti (toim.) 2005. Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino.
- Nieminen, Mauri 2005. Ikärakenteen muutos. Teoksessa: Pekka Myrskylä (toim.). Tallella ikä eletty. Ikääntyminen tilastoissa. Helsinki: Tilastokeskus.
- Hyvinvointikatsaus 1/2002.
- Heinonen, Ville & Kangaspunta, Kirsi & Räisänen, Heikki & Sardar, Paula 2009. Työllisyys ja työttömyys eri koulutustasoilla – tilastollinen tarkastelu. TEM-analyysseja 12/2009.

Outi Sarpila

Minun sukupolveni, sinun sukupolvesi

Merkittävä osa 40-luvulla syntyneistä tuntee sukupolvinimityksistä suuret ikäluokat omakseen. Nuoremmassa kohorteissa samastutaan erityisesti hyvinvoinnin sukupolveen ja tietotekniikkasukupolveen. Vaikka sukupolviin identifioituminen ei ole juurikaan muuttunut ajassa, on aiheellista pohtia sukupolvinimitysten aika- ja ikäsidonnaisuutta.

SUKUPOLVIEN ympärillä on viime vuosina käyty vilkasta keskustelua. Aiheeseen liittyen on 2000-luvulla julkaistu useampia akateemisia kokoomateoksia (esim. Erola ym. 2004; Karisto 2005; Purhonen ym. 2008). Keskustelu on monesti varsin tunteita herättävää. Esimerkiksi eläkekriisin kynnyksellä suuria ikäluokkia on syytetty ahneudesta ja omien etujen ajamisesta, nuorempia sukupolvia tai niin sanottua pullamössösukupolvea taas liiasta mielihyvähakuisuudesta, helpon elämän tavoittelusta ja työnteon vieroksumisesta. Hyvin usein sukupolviin viitataankin juuri poliittisissa keskusteluissa, joissa eri sukupolvet tyypillisesti esiintyvät toisistaan täysin erillisinä ja vastakkaisina ryhmittyminä. Ajatus sukupolvien välisestä konfliktista elää näistä syistä voimakkaana.

Mistä on sukupolvet tehty?

Sukupolvista puhutaan usein arkikielessä sen kummemmin pohtimatta, kuka mihinkin sukupolveen kuuluu tai ennen kaikkea tuntee kuuluvansa. Toisinaan julkisuudessa käytävän keskustelun tai vaikkapa markkinoinnin parissa työskentelevien ihmisten puheiden perusteella saattaa syntyä käsitys, että kaikki tietynä ajanjaksona syntyneet ihmiset muodostaisivat automaattisesti sukupolven.

Tällöin sekoittuvat kohortin ja sukupolven käsitteet. Kohortti edustaa vasta "potentiaalista sukupolvea", kuten Karisto (2005) on

asian ilmaissut. Jotta kohortti muodostaisi sukupolven, tarvitaan enemmän kuin joukko tiettyinä vuosina syntyneitä ihmisiä. Sukupolviajattelun uranuurtajana pidetyn Karl Mannheimin (1952) mukaan sukupolven muodostuminen edellyttää merkittäviä elämäkokemuksia, ajatuksia ja käsitteitä, jotka ovat yhteisiä suunnilleen samoihin aikoihin syntyneille. Sukupolvi voi kuitenkin pitää sisällään niin sanottuja sukupolviyksiköitä, joiden reaktiot esimerkiksi tiettyyn tapahtumaan voivat poiketa radikaalistikin toisistaan. (Ks. esim. Alestalo 2007).

Suomessa eniten huomiota saaneen sukupolven muodostavat suuret ikäluokat. Heti sotien jälkeen syntyneen kohortin määrittelyä sukupolveksi ei juuri kyseenalaisteta, vaikka kyseiseen sukupolveen kuuluvien syntymävuosista on jonkin verran keskusteltu (ks. esim. Erola ym. 2004, 13–15; Toivonen 2007). Mannheim korosti aikanaan nuoruutta sukupolvikokemusten syntymisen kannalta keskeisenä elämänvaiheena (ks. esim. Alestalo 2007). Suomalaisen sukupolvitutkimuksen edelläkävijänä pidetty J.P. Roos (1987) on puolestaan painottanut varhaisen keski-ikänsä merkitystä, johon kuuluu monilla esimerkiksi perheen perustamista, uran luomista ja muita yksilön elämän kannalta merkittäviä tapahtumia. Suurten ikäluokkien yhteisen kokemusmaailman muodostumisessa tärkeinä pidettyjä tekijöitä ovat olleet esimerkiksi rakennemuutos, kaupungistuminen

ja nuorisokulttuurin synty (ks. esim. Purhonen ym. 2008).

Sotien ja pulan sukupolvesta kännykkäsukupolveen

Vaikka suuret ikäluokat ovat olleet jo pitkään suomalaisen sukupolvitutkimuksen keskiössä, on sukupolvia nimetty myös laajemmin. J.P. Roos (1987) on nimennyt omassa suomalaisten elämäntapaa kartoittaneessa Suomalainen elämä -tutkimuksessaan neljä sukupolvea: "sotien ja pulan sukupolvi" (vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä syntyneet), "sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvi" (lähinnä 30-luvulla syntyneet), "suuren murroksen sukupolvi" (40-luvulla syntyneet) ja "lähiöiden sukupolvi" (50-luvulla syntyneet). Sittemmin Roos on nimennyt 60-luvulla syntyneet "hyvinvoinnin sukupolveksi".

Mirja Liikkanen, Riitta Hanifi ja Ulla Hannula (2005) ovat täydentäneet Roosin sukupolviluokitusta antamalla 70-luvulla syntyneille nimen "mediasukupolvi" ja 80-luvulla ja sen jälkeen syntyneille nimen "uusi sukupolvi" (Liikkanen ym. 2005). Erityisesti 70-luvulla ja 80-luvulla syntyneiden kohorteille on viime vuosina annettu uusia nimiä ahkerasti. Pullamössösukupolven ohella on puhuttu esimerkiksi "lamosukupolvesta", "tietotekniikkasukupolvesta", "kännykkäsukupol-

vesta" sekä "X-" ja "Y-sukupolvista" (ks. esim. Hoikkala & Paju 2002; Wilska 2004).

Pelkkä sukupolvien nimeäminen ei kuitenkaan tee sukupolvea. Suomalaisia sukupolvia 2000-luvulla tutkinut Semi Purhonen (2002; 2008) on painottanut, että sukupolvien olemassaolo edellyttää, että on yksilöitä, jotka julkisesti tunnustautuvat tietyn sukupolven edustajiksi. Tarvitaan siis julkista keskustelua sukupolvista, jotta yksilöt voivat tulla tietoisiksi omasta sukupolvestaan. Sukupolvista käytävä keskustelu vaikuttaa omalta osaltaan yksilöiden sukupolvitietoisuuteen sekä tuottaa ja uusin-
sintaa sukupolvia. Purhosen tulkinnasta voi tehdä päätelmän, että sukupolvitietoisuus on myös ajassa kiinni oleva ilmiö. Sukupolvista käytävä julkinen keskustelu saattaa esimerkiksi vaikuttaa siihen, mihin sukupolveen yksilö tuntee kuuluvansa tai samastuuko hän ylipäänsä mihinkään sukupolveen.

Suomalaisten sukupolvitietoisuutta on tarkasteltu elämänkerrallisten haastatteluai-
neistojen (Purhonen ym. 2008) ja kyselytutkimusten avulla (Erola & Räsänen 2000; Purhonen ym. 2008; Wilska 2004). Jälkimmäisessä tapauksessa suomalaisia on pyydetty valmiiksi annettujen vaihtoehtojen avulla kertomaan, mihin sukupolveen he omasta mielestään kuuluvat (Purhonen ym. 2008) tai nimeämään oma sukupolvensa (Erola & Räsänen 2000; Wilska 2004).

Sinun sukupolvesi?

Seuraavaksi tarkastelen suomalaisten sukupolviin identifioitumista kahden surveyaineiston avulla. Vuosina 1999 ja 2009 Turun yliopistossa kerätyissä Suomi 1999 ja Suomi 2009 -kyselytutkimuksissa¹ vastaajia pyydettiin arvioimaan, mikä lomakkeella annetuista nimityksistä kuvasi parhaiten heidän omaa sukupolveaan.

Taulukossa 1 on esitetty koko 18–74-vuotiaasta väestöstä koskevat jakaumat vuosina 1999

Taulukko 1.
Sukupolviin identifioituminen Suomessa vuosina 1999 ja 2009, 18–74-vuotiaat suomalaiset (%).

	1999	2009
Suuret ikäluokat	20	20
Hyvinvoinnin sukupolvi	17	18
Sodan ja pulan sukupolvi	13	6
Tietotekniikkasukupolvi	10	15
Suuren murroksen sukupolvi	8	9
Ei nimeä	7	6
Jälleenrakennuksen sukupolvi	8	4
Lähiösukupolvi	5	5
Lamosukupolvi	4	6
Pullamössösukupolvi	3	4
X-sukupolvi	2	2
Uusavuton sukupolvi	2	1
Jokin muu	2	2

Lähde: Suomi 1999- ja 2009 -kyselyt.

¹ Sekä Suomi 1999- että Suomi 2009 -kysely toteutettiin postikyselynä. Otos poimittiin satunnaisotannalla väestörekisteristä. Alkuperäisessä otoksessa oli vuonna 1999 noin 4 000 ja vuonna 2009 yhteensä 2 500 suomea äidinkielenään puhuvaa 18–74-vuotiaasta suomalaista. Vuonna 1999 lopullinen vastausmäärä oli 2 417 ja vastausprosentti 61, vuonna 2009 vastaajia oli 1 202 vastausprosentin ollessa 49. Vuonna 2009 vastaajille tarjottiin myös mahdollisuus vastata kyselyyn sähköisesti. Sähköisen kyselylomakkeen palautti 95 vastaajaa.

ja 2009. Taulukosta nähdään, että väestötasolla tarkasteltuna sukupolviin identifioituminen ei ole kovin merkittävästi muuttunut viimeisten kymmenen vuoden aikana. Tämä on luonnollista, jos lähdetään siitä, ettei sukupolveen identifioituminen juurikaan muutu. Väestötasolla voimakkainta on ollut "suuriin ikäluokkiin" (20 %) ja "hyvinvoinnin sukupolveen" identifioituminen (17–18 %). Kummankin tutkimuksen tekovuonna 6–7 prosenttia vastaajista ei ole tuntenut mitään sukupolvea kuvaavaa nimitystä omakseen. Ainoastaan "tietotekniikkasukupolveen" omasta mielestään kuuluvien osuus on hieman kasvanut ja "sodan ja pulan sukupolveen" identifioituvien osuus pienentynyt. Muutos on järkeenkäypä, sillä vuoden 1999 aineistossa vielä mukana olleet vuosina 1925–1934 syntyneet ovat vuoden 2009 aineistossa "korvautuneet" 1982–1991 syntyneillä vastaajilla.

Sukupolviin identifioitumisen tarkastelu koko väestön tasolla ei kuitenkaan sinänsä ole kovin kiinnostavaa. Sen sijaan kohorttien ja ikäryhmien mukainen tarkastelu antaa enem-

män informaatiota suomalaisten sukupolviin samastumisesta ja sitä koskevista muutoksista.

Taulukossa 2 on esitetty eri sukupolviin identifioitumista koskevat jakaumat neljän kymmenenvuotiskohortin ja viiden ikäryhmän mukaan vuosina 1999 ja 2009. Tarkastelua voidaan pitää summittaisena esimerkiksi viisivuotiskohorttien tarkasteluun verrattuna, mutta jaottelu on tässä käyttökelpoinen, koska käytettävät poikkileikkausaineistot on kerätty kymmenen vuoden välein. Taulukosta nähdään, että 40-luvulla syntyneistä valtaosa nimeää omaksi sukupolvekseen "suuret ikäluokat". Joukkoon mahtuu jonkin verran myös "sodan ja pulan sukupolveen" sekä "jälleenrakennuksen sukupolveen" itsensä lukevia. Harva kuitenkaan mieltää itseään "suuren murroksen sukupolven" edustajaksi. Vuosina 1950–1959 syntyneet samastuvat niin ikään "suuriin ikäluokkiin", mutta myös "suuren murroksen sukupolveen" ja "hyvinvoinnin sukupolveen". "Lähiösukupolvi"-nimityksen tuntee omakseen noin joka kymmenes.

Taulukko 2.
Sukupolviin identifioituminen kohorteittain ja ikäryhmittäin vuosina 1999 ja 2009, 18–74-vuotiaat suomalaiset. Prosenttia.

	Sodan ja pulan sukupolvi	Suuret ikäluokat	Suuren murroksen sukupolvi	Jälleenrakennuksen sukupolvi	Lähiösukupolvi	Hyvinvoinnin sukupolvi	Lamasukupolvi	Tietotekniikkasukupolvi	Pullamössösukupolvi	X-sukupolvi	Uusavuton sukupolvi	Muu	Ei nimeä
Kohortti													
1999													
s. 40–49	7	72	3	8	1	5	1	1	0	0	0	1	2
s. 50–59	1	21	22	5	8	21	6	4	2	1	1	2	8
s. 60–69	0	2	10	1	12	35	6	11	5	2	3	2	13
s. 70–79	0	0	3	3	5	18	5	30	9	7	7	4	10
2009													
s. 40–49	13	67	6	10	0	2	0	1	0	0	0	0	1
s. 50–59	2	30	17	4	6	18	6	4	1	1	0	2	9
s. 60–69	0	2	16	2	15	38	7	8	1	2	0	2	9
s. 70–79	0	2	4	1	11	26	11	25	4	5	1	4	7
Ikäryhmä													
1999													
60–69-v.	13	67	6	10	0	2	0	1	0	0	0	0	1
50–59-v.	2	30	17	4	6	18	6	4	1	1	0	2	9
40–49-v.	0	2	16	2	15	38	6	8	1	2	0	2	9
30–39-v.	0	2	4	1	12	26	11	25	4	5	1	4	7
20–29-v.	0	0	5	2	0	15	6	39	14	5	4	3	8
2009													
60–69-v.	49	7	5	26	0	8	1	1	0	0	0	1	2
50–59-v.	7	72	3	8	0	5	1	1	0	0	0	1	2
40–49-v.	1	21	22	5	8	21	6	4	2	1	1	2	8
30–39-v.	0	2	10	1	12	35	6	11	5	2	3	2	13
20–29-v.	0	0	3	3	5	18	5	30	9	7	7	4	10

Lähde: Suomi 1999- ja 2009 -kyselyt.

Varsin suuri osa 60-luvulla syntyneistä näyttää pitävän itseään "hyvinvoinnin sukupolven" edustajana, kun taas 70-luvulla syntyneet identifioituvat ennen kaikkea "tietotekniikkasukupolveen". "Hyvinvoinnin sukupolveen" identifioituviakin löytyy tähän kohorttiin kuuluvista jonkin verran. Merkittävä osa 1970-luvulla syntyneistä piti myös "pullamösösukupolvea" ja "uusavutonta sukupolvea" osuvina nimityksinä omalle sukupolvelleen ainakin kymmenen vuotta sitten.

Yleisesti ottaen sukupolviin identifioituminen on voimakkainta vuosina 1940–1949 syntyneiden keskuudessa. Kumpanakin tutkimuksen tekovuonna ainoastaan 1–2 prosenttia kohorttiin kuuluvista ei ollut nimennyt omaa sukupolveaan, kun vastaava osuus muissa kohorteissa vaihtelee 7–13 prosentin välillä. Erityisesti vuosina 1945–1950 syntyneiden on aikaisemmissakin tutkimuksissa todettu samastuvan sukupolviin muun ikäisiä suomalaisia voimakkaammin (Purhonen 2008, 206).

Taulukosta käy ilmi, että eri sukupolviin identifioituminen vaihtelee jonkin verran kohorttien sisällä vuosina 1999 ja 2009. Esimerkiksi "sodan ja pulan sukupolveen" identifioituminen on vuosina 1940–1949 syntyneille hieman yleisempää vuonna 2009 kuin vuonna 1999. "Suuriin ikäluokkiin" kyseinen kohortti samastui taas aavistuksen verran voimakkaammin kymmenen vuotta sitten. Sen sijaan 50-luvulla syntyneistä suurempi osa nimeää sukupolvekseen "suuret ikäluokat" vuonna 2009 kuin 1999. 1960-luvulla syntyneiden sukupolviin samastuminen näyttää hyvin samalta vuosina 1999 ja 2009: merkittävä osaa kokee "hyvinvoinnin sukupolvi" -nimityksen omakseen. 1970-luvulla syntyneet ovat puolestaan varsin erimielisiä omaa sukupolveaan parhaiten kuvaavasta nimityksestä. Molempina tutkimusvuosina noin puolet nimeäisi sukupolvensa joko "hyvinvoinnin sukupolveksi" tai "tietotekniikkasukupolveksi", mutta myös monet muut nimitykset saavat kannatusta kumpanakin vuonna. Jossain määrin sukupolviin identifioituminen onkin eittämättä kiinni ajassa. Sukupolviin samastumiseen vaikuttaa esimerkiksi julkisuudessa käytävä keskustelu sukupolvista. Kaikilla kohorteilla ei myöskään ole niin merkittäviä yhteisiä kokemuksia, että niistä riittäisi varsinaisen sukupolven avainkokemuksiksi.

On myös mahdollista, että sukupolviin identifioituminen on osittain sidoksissa ikään.

Nuorin ikäryhmä mielletään helposti tietoteknisesti osaavimmaksi ja se on myös omasta tai muiden mielestä saanut kaiken vähän helpommalla kuin sitä vanhemmat ikäryhmät. Kuten taulukko 2 osoittaa, merkittävä osa 20–29-vuotiaista identifioitui vuonna 1999 "tietotekniikkasukupolveen", mutta toisaalta myös vähemmän mairittelevat "pullamösösukupolvi" ja "uusavuton sukupolvi" saivat kohtalaisesti kannatusta sukupolven nimenä kyseisen ikäluokan keskuudessa. Vuonna 2009 ja kymmenen vuotta vanhempina kyseiset nimitykset eivät tuntuneet nyt 30–39-vuotiaista vastaajista enää niin osuvilta. Sen sijaan nykyiset 20–29-vuotiaat eli 80-luvulla syntyneet tunsivat sekä "tietotekniikkasukupolvi"-nimityksen että helppoon elämään viittaavat termit omikseen.

Kyselytutkimuksella tietoa sukupolviin identifioitumisesta?

Tutkimuksen kysymyksenasettelua voidaan kritisoida. Kaikkien vastaajien ei esimerkiksi oleteta osaavaan nimetä omaa sukupolveaan, mutta heidän ajatellaan silti identifioituvan johonkin sukupolveen. Näin ei tietenkään välttämättä ole (vrt. Purhonen 2008). Lisäksi valmiita vastausvaihtoehtoja antamalla tul- laan myös väistämättä ottaneeksi kantaa sukupolvien määrittelyyn ja raamittaneeksi yksilöiden sukupolviin identifioitumista. Toisenlaisia vastausvaihtoehtoja antamalla olisivat myös vastausten jakaumat todennäköisesti olleet jossain määrin erilaisia.

Voidaan ajatella, että erityisesti nuorempien kohorttien mahdollinen sukupolvitietoisuus on vasta kehittymässä, jolloin valmiit vastausvaihtoehdot määrittelevät suurilta osin heidän samastumiskohteitaan. Esimerkiksi Nuorisobarometrissa valmiina annetuista vaihtoehdoista nimitys "kännykkäsupolvi" nousi yhdeksi nuorten suosikeista (Wilska 2004). Suomi-aineistoissa ei tällaista vaihtoehtoa annettu, eivätkä nuoremmat kohortit sellaista myöskään itse osanneet nimetä.

Listan kattavuudesta voi muutenkin olla montaa mieltä. Esimerkiksi viime vuosina jonkin verran esillä ollut nimitys "Y-sukupolvi", jolla on viitattu lähinnä 90-luvulla syntyneisiin, ei ole ollut mukana vuoden 2009 aineistossa. "Suurista ikäluokista" on käyty siinä määrin julkista keskustelua erityisesti viimeisen vuosi-

kymmenen aikana, että merkittävä osa sotien jälkeisinä vuosina syntyneistä lieene oppinut edustavansa suuria ikäluokkia. Eri asia on, kuinka suuri osa todella tuntee kuuluvansa kyseiseen sukupolveen ja samastuvansa muihin tiettyinä ajanjaksona syntyneisiin.

Lieneekin perusteltua kysyä, missä määrin suomalaisten sukupolviin identifioitumista on järkevää edes tarkastella kyselytutkimusaineiston avulla. On selvää, että tässä artikkelissa käytetyt aineistot tarjoavat mahdollisuuden ainostaan hyvin pinnalliseen suomalaisten sukupolviin kuulumisen tarkasteluun. Varsinaisten sukupolvikokemuksien tutkiminen edellyttäisi kiistatta myös laadullista aineistoa.

Puutteista huolimatta tarkastelu voi toimia yhtenä avauksena sukupolvikokemusten pysyvyyden tarkasteluun, jota Suomessa on tehty varsin vähän. "Suurten ikäluokkien" edustajaksi itsensä vuonna 2012 lukeva on todennäköisesti sitä myös viiden tai kymmenen vuoden päästä, mutta entä "tietotekniikkasukupolven" tai "hyvinvoinnin sukupolven" edustaja? Kahdella aineistolla tehty tarkastelu antaa viitteitä siitä, että nuorten sukupolviin identifioituminen on enemmän kiinni ajassa tai riippuvainen vastaajien iästä. "Hyvinvoinnin sukupolven" kuuluvat voivat muutamien vuosien päästä samastua esimerkiksi "pahoinvoinnin sukupolven", jos esimerkiksi nuorisotyöttömyys kasvaa entisestään tai paljon puhuttu nuorten pahoinvointi lisääntyy ja aihe nostetaan aktiivisesti esille julkisessa keskustelussa. Yhtä lailla virtuaalimaailmassa sukkulointiin ja sosiaalisen median olemassaoloon tottuneet nuoremmat kohortit saattavat muutaman vuoden päästä nimittää itseään "Facebook-sukupolveksi", kuten varmaan osa heistä tekee jo nyt.

On syytä muistaa, etteivät tietynikäiset tai edes tiettyinä vuosina syntyneet vielä automaattisesti muodosta sukupolvea. Sukupolvea ei myöskään tee yhtään sen enempää todemmaksi toimittajan, tutkijan tai markkinoinnin parissa työskentelevän tietylle kohortille antama nimitys. Kaikista kohorteista ei välttämättä koskaan muodostu varsinaista sukupolvea. Viime vuosien aikana käyty keskustelu sukupolvista kuitenkin osoittaa, että sukupolvet kiinnostavat. Sukupolvet voivat parhaimmillaan ja toisaalta myös pahimmil-

laan toimia merkittävien yhteiskunnallisten muutosten moottoreina; sukupolvia tutkimalla voimme mahdollisesti ymmärtää näitä muutoksia paremmin. Lisäksi sukupolvien tutkiminen ja niistä puhuminen voi auttaa "ahnehtijoita" ja "pullamössöilijöitä" ymmärtämään paremmin toisiaan eikä kuilu "sinun sukupolvesi" ja "minun sukupolveni" välillä tunnukaan välttämättä enää niin suurelta kuin millaisena se toisinaan halutaan esittää.

Kirjoittaja on yliopisto-opettaja Turun yliopistossa taloussosiologian oppiaineessa.

Lähteet:

Alestalo, Matti 2007. Rakennemuutokset ja sukupolvet. Yhteiskuntapolitiikka 2/2007.

Erola, Jani & Räsänen, Pekka 2000. Suomi 1999: aineistonkeruu ja tutkimusloma. Teoksessa: Jani Erola (toim.) Maksuhäiriöisyys laman jälkeisessä Suomessa. Turku: Turun yliopisto.

Erola, Jani & Wilska, Terhi-Anna & Ruonavaara, Hannu 2004. Johdanto. Teoksessa: Erola, Jani & Wilska, Terhi-Anna (toim.). Yhteiskunnan moottori vai kivireki? Suuret ikäluokat ja 1960-lukulaisuus. Jyväskylä: SoPhi.

Hoikkala, Tommi & Paju, Petri 2002. Sukupolvitutkimus ja nuorisopolitiikka. Teoksessa: Silvennoinen, Heikki (toim.). Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto & Nuora.

Karisto, Antti (toim.) 2005. Suuret ikäluokat 2005. Tampere: Vastapaino.

Liikkanen, Mirja & Hanifi, Riitta & Hannula, Ulla (toim.) 2005. Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002. Helsinki: Tilastokeskus.

Mannheim, Karl 1952. Essays on the Sociology of Knowledge. Toim. Paul Kecskemeti. London: Routledge & Kegan Paul.

Purhonen, Semi 2002. Sukupolvikäsittelen kolme ulottuvuutta: Diskursiivisen dimension merkitys sukupolvitietoisuuden rakentumisessa. Sosiologia 1/39.

Purhonen, Semi 2008. Suurten ikäluokkien sisäiset jaot yhteiskunnallisena sukupolvena. Teoksessa: Purhonen, Semi & Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (toim.) Kenen sukupolven kuulut? Helsinki: Gaudeamus.

Purhonen, Semi & Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. 2008. Suuret ikäluokat ja elämän käännekohtat. Teoksessa: Purhonen, Semi & Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (toim.) Kenen sukupolven kuulut? Helsinki: Gaudeamus.

Roos, J. P. 1987. Suomalainen elämä: Tutkimus tavallisten suomalaisten elämänsäkerroista. Helsinki: SKS

Toivonen, Timo 2007. Onko sukupolviselityksistä mihinkään? Sosiologia 3/2007.

Wilska, Terhi-Anna 2004. Nuorten kollektiivinen sukupolvitietoisuus Nuorisobarometrin valossa. Teoksessa: Wilska, Terhi-Anna (toim.) Oman elämänsä yrittäjät. Helsinki: Opetusministeriö/Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisosaian neuvottelukunta.

Veli-Matti Törmälehto

Uudet sukupolvet ovat edeltäjiään vauraampia

Suomalaisten kotitalouksien nettovarallisuus on yli kaksinkertaistunut kahdenkymmenen viime vuoden aikana. Muutos suhteellisissa varallisuuseroissa on ollut varsin maltillista. Nuorten varallisuus on kasvanut vähemmän kuin ikääntyneiden, mutta uudet sukupolvet ovat edellisiä sukupolvia vauraampia.

TARKASTELEN tässä artikkelissa kotitalouksien varallisuuden jakautumista ajanjaksolla 1994–2009. Aineistona olen käyttänyt Tilastokeskuksen kotitalouksien varallisuustutkimuksia vuosilta 1994, 1998, 2004 ja 2009 (ks. tietolaatikko).

Varallisuus jakautuu epätasaisesti

Vuonna 2009 kotitalouksilla oli nettovarallisuutta keskimäärin 156 700 euroa kotitaloutta kohti (taulukko 1). Varallisuus jakautuu epätasaisesti ja huomattavasti epätasaisemmin kuin tulot. Niinpä nettovarallisuuden mediaani¹ oli paljon keskiarvoa alhaisempi, 84 100

euroa. Nettovarallisuus saadaan vähentämällä velat kotitalouden reaali- ja rahoitusvaroista (ks. tietolaatikko ja taulukko 2).

Erot ikäryhmien välillä ja niiden sisällä ovat myös suuria. Taulukossa 1 tätä on havainnollistettu ikäryhmittäisillä fraktiileilla. Fraktiili kertoo, kuinka monta prosenttia kotitalouksista jää kyseisen fraktiilin euromääräisen rajan alapuolelle. Esimerkiksi neljäsosalla kaikista kotitalouksista nettovarallisuutta oli alle 6 000 euroa (P25, alakvartiili) vuonna 2009. Kymmenellä prosentilla nettovarallisuutta oli yli 386 500 euroa (P90, ylin desiili).

Alle 25-vuotiaista vastaavasti neljäsosalla nettovarallisuus olivat miinuksella vähintään

Taulukko 1. Nettovarallisuuden jakautuminen vuonna 2009 kotitalouden viitehenkilön iän mukaan. Euroa.						
Viitehenkilön ikä	Keskiarvo	Alin desiili (P10)	Alakvartiili (P25)	Mediaani (P50)	Yläkvartiili (P75)	Ylin desiili (P90)
Kaikki	156 693	-1 160	5 962	84 109	213 698	386 480
Alle 25	13 549	-5 979	-1 039	2 052	10 310	29 909
25–34	44 003	-18 253	-2 966	8 851	53 293	143 012
35–44	146 170	-333	11 539	76 578	199 867	355 173
45–54	194 740	79	16 035	118 484	252 125	440 767
55–64	228 529	1 654	48 579	155 079	300 115	486 498
65–74	218 184	7 045	69 595	151 876	281 118	468 300
75–	160 735	1 370	30 828	106 535	209 481	372 257

Lähde: Tilastokeskus. Kotitalouksien varallisuuden aikasarjatiivistö.

¹ Mediaani jakaa kotitaloudet kahteen osaan siten, että puolella on enemmän ja puolella vähemmän nettovarallisuutta.

Varallisuustutkimusta uudistuneilla menetelmillä

TILASTOKESKUS on tutkinut kotitalouksien varallisuuseroja muutaman vuoden välein vuodesta 1987 alkaen. Tutkimuksen varallisuuskäsite kattaa sekä reaali- että rahoitusvarallisuuden. Reaalivarallisuuteen luetaan tämän artikkelin aikasarjatarjastelussa oma asunto, vapaa-ajan asunnot, sijoitusasunnot ja kulkuvälineet. Rahoitusvarallisuutta ovat talletukset, pörssiosakkeet ja rahastot, muut osakkeet, joukkovelkakirjat ja yksilölliset eläkevakuutukset. Reaali- ja rahoitusvarallisuuden summa on bruttovarallisuus, josta velat vähentämällä saadaan nettovarallisuus.

Vuosina 1987, 1988, 1994 ja 1998 tiedot kerättiin haastattelututkimuksena tulonjakotilaston tiedonkeruun yhteydessä. Vuoden 2004 tutkimus (asumis- ja varallisuustutkimus) oli erillinen tiedonkeruu. Vuoden 2009 tutkimus on jälleen tehty tulonjakotilaston otoksella, mutta uudistetulla menetelmällä ilman erillistä tiedonkeruuta.

Tulonjakotilaston otostalouksille on liitetty mm. asuntoja, osakeomistuksia ja ajoneuvoja koskevia rekisteritietoja. Omistustiedot on hinnoiteltu pääosin markkinahintaan. Kaikista varallisuuslajeista ei saada tilastokäyttöön rekisteritietoja, minkä vuoksi on jouduttu käyttämään erilaisia estimointimenetelmiä. Muun muassa talletustiedot muodostettiin tilastollisella yhdistämisellä hyödyntämällä vuoden 2004 varallisuustutkimuksen haastattelutietoja.

Uudistetun menetelmän takia vertailukelpoisuus vaihtelee varallisuuserittäin. Esimerkiksi noteeraamattomien osakkeiden arvo on saatu laskentamenetelmällä, joka ei ole vertailukelpoinen aiempien vuosien tietojen kanssa.

Muuttuneesta menetelmästä huolimatta aikasarja on varallisuuden pääerien suhteen varsin vertailukelpoinen. Yksityiskohtaisempi kuvaus Kotitalouksien varallisuustutkimus 2009:n menetelmästä löytyy Tilastokeskuksen internet-sivuilta (<http://www.stat.fi/til/vtutk/>). Vuoden 2009 varallisuustutkimus on myös osa Euroopan keskuspankin varallisuustutkimusta (Household Finance and Consumption Survey, ks. http://www.ecb.int/home/html/researcher_hfcn.en.html). Varallisuustutkimuksen tutkimuskäyttöön tarkoitetut tiedostot muodostetaan keuhällä 2012 kuten aikaisemmistakin tutkimuksista.

1 040 euroa ja neljäsosalla nettovaroja oli enemmän kuin 10 310 euroa. Kaikista kotitalouksista joka kymmenennen velat ylittivät varat vuonna 2009, jolloin nettovarallisuus oli negatiivinen.

Nettovarallisuus on suurimmillaan ennen eläkeikää

Varallisuus tarkoittaa kotitalouden taloudellisten resurssien varantoa tietyllä hetkellä. Se muuttuu säästämisen, pääomansiirtojen sekä varallisuuslajien suhteellisten hintojen muutosten seurauksena. Säästöt kertyvät tulojen

ja kulutuksen erotuksena² ja ne ovat siten voimakkaasti ikäsidonaisia tulotason, ammattiaseman ja velkarasituksen ohella. Pääomansiirtoja ovat perinnöt ja lahjoitukset. Perintöjä saadaan yleisimmin keski-ikäisenä tai sen jälkeen: vuoden 2004 varallisuustutkimuksessa perintöjä saaneiden talouksien viitehenkilön keski-ikä oli 50 vuotta³.

Varallisuuslajien hintojen muutokset, esimerkiksi pörssikurssien tai asuntohintojen muutokset, aiheuttavat hallussapitovoittoja tai -tappioita. Olemassa oleva varallisuus voi niiden seurauksena muuttua ajan myötä ilman säästämistä tai perintöjäkin.

Taulukosta 1 ilmenee, että kotitalouksien nettovarallisuus lisääntyy viitehenkilön iän myötä eläkeikään saakka ja alenee tämän jälkeen. Kuviosta 1 (viivakuviot, asteikko vasemmalla) ilmenee, että tämä nettovarallisuuden ikäprofiili on ollut samankaltainen myös vuosina 1994, 1998 ja 2004. Nettovarallisuus on jokaisena vuotena ollut suurimmillaan 55–64-vuotiailla ja alhaisin alle 25-vuotiailla.

Nettovarallisuus on lisääntynyt keski-ikäisillä ja vanhemmilla enemmän kuin nuorilla vuodesta 1994 vuoteen 2009 sekä suhteellisesti (kuvion 1 pylvää, asteikko oikealla) että absoluuttisesti. Erityisesti yli 65-vuotiaiden reaalin nettovarallisuus oli huomattavasti suurempi vuonna 2009 verrattuna samanikäisiin vuonna 1994, sillä reaalista kasvua oli noin 120 prosenttia. Sen sijaan alle 35-vuotiailla kasvu on ollut selvästi vähäisempää (noin 60 %). Vuodesta 2004 vuoteen 2009 nettovarallisuus jopa väheni 25–34-vuotiailla noin 12 prosenttia, kun se kaikilla kotitalouksilla kasvoi samana ajanjaksona 14 prosenttia.

Varallisuuden ikäryhmittäiset muutokset johtuvat osaksi siitä, että iän myötä varallisuuden rakenne monipuolistuu (kuviot 2). Erityisesti asuntovarallisuuden merkitys on tärkeä. Alle 25-vuotiaiden joukossa omistusasujien osuus on alhainen, eikä asuntohintojen nousu

2 Säästämisen perusteena on tavanomaisesti nähty varautuminen yllättäviin tapahtumiin (varautumissäästäminen), perintöjen jättäminen ja ns. elinkaarimotiivi eli kulutuksen tasaaminen elinkaaren eri vaiheissa (säästäminen työikäisenä ja säästöjen kuluttaminen eläkeellä).

3 Vuoden 2009 varallisuustutkimuksessa perintöjä ei ole mitattu.

Suuri osa varallisuuseroista aiheutuu asuntovarallisuudesta. Rahoitusvarallisuuden merkitys on kasvanut.

ja asuntovelkarasituksen kasvu ilmene tämän ikäryhmän nettovarallisuuden muutoksissa samalla tavalla kuin vanhemmissa ikäluokissa. Vanhemmat ikäluokat omistavat myös sijoitusasuntoja ja vapaa-ajan asuntoja. Vanhemmilla on talletusten lisäksi myös muuta rahoitusvarallisuutta. Velkarasitus alenee olennaisesti iän myötä ja lähes häviää ikääntyneillä.

Velkaantuminen on yksi tapa tasata elinkaaren aikaista kulutusta, joka sidotun säästämisen, kuten asuntolainojen lyhennysten, kautta lisää nettovarallisuutta iän myötä. Velkarasitus (velkojen suhde bruttovaroihin) on suurimmillaan nuoremmilla erityisesti asuntovelkaisuuden takia.

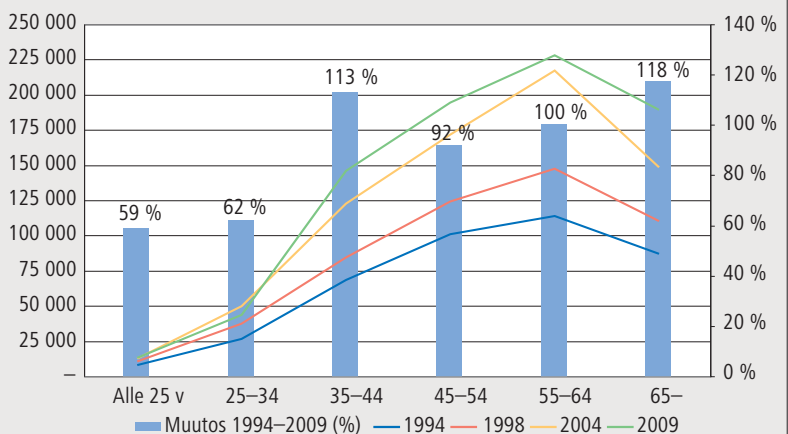
Aika, sukupuoli ja ikä vaikuttavat varallisuuteen

Ikäryhmittäiset tiedot kuviossa 1 sisältävät kunakin vuonna eri vuosina syntyneitä ikäluokkia. Nämä ovat voineet ikääntyä hyvin erilaisissa olosuhteissa. Esimerkkeinä mainittakoon vaikkapa sotavuodet, sodan jälkeinen vaurastuminen ja sosiaaliturvan kehitys, 1970-luvun stagflaatio, 1990-luvun alun lama, vuosituhaten taitteen teknologiabuumi tai tutkimusajanjaksolla pidentyneet asuntolaina-ajat ja Euroopan talous- ja rahoiliitton liittymisen ja euron käyttöönoton myötä alentunut korkotas.

Myös syntymäkohorttien ominaisuudet kuten suhtautuminen riskiin, perinnönjättömotiivit tai kulutustottumukset voivat poiketa ja vaikuttaa säästämisalttiuteen ja varallisuuden rakenteeseen. Toisaalta myös kotitalouden rakenteen muutokset kuten leskeksi jääminen vaikuttavat varallisuuden ikäprofiliin.

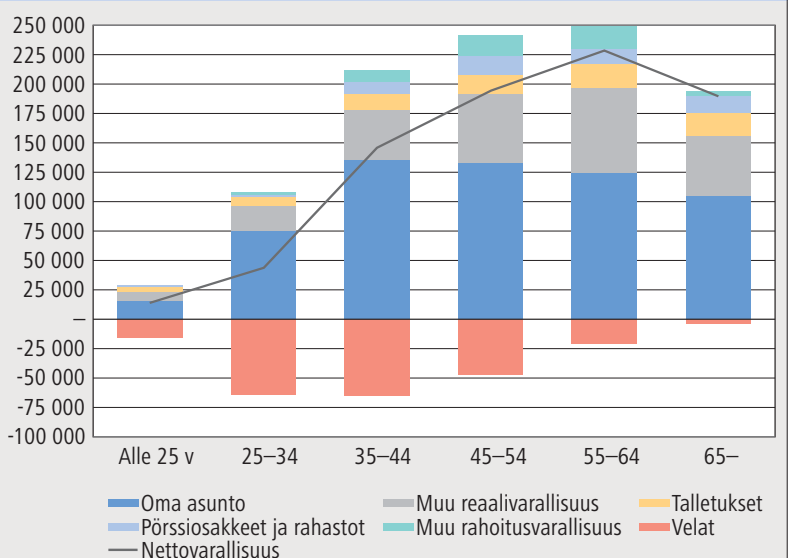
Kohorttitekijöiden vuoksi ikäluokittainen tarkastelu ei tuo vahvistusta väitteelle, että yksilöt kasvattavat varallisuuttaan eläkeikään asti ja kuluttavat kertynyttä varallisuutta tasan tämän jälkeen (ns. elinkaarihypoteesi). Voi olla, että yli 64-vuotiaiden alaisempi varallisuus aiheutuukin siitä, että tähän ikäluokkaan tietynä vuotena kuuluneiden syntymäkohorttien kumuloitunut säästämi-

Kuvio 1. Nettovarallisuuden ikäprofiilit vuosina 1994–2009 (euroa/kotitalous) ja muutos vuodesta 1994 vuoteen 2009 (prosenttia).

Lähde: Tilastokeskus. Kotitalouksien varallisuuden aikasarjatiedosto.

Kuvio 2. Nettovarallisuuden koostuminen ikäryhmittäin vuonna 2009. Euroa/kotitalous.

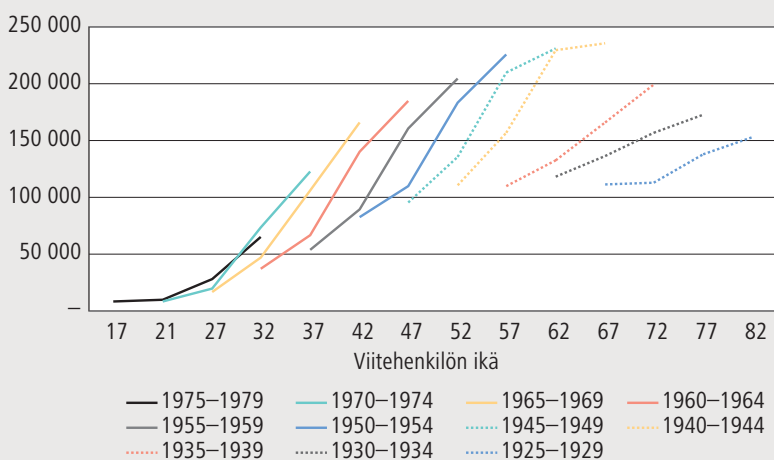
Lähde: Tilastokeskus. Kotitalouksien varallisuuden aikasarjatiedosto.

nen tai pääomansiirrot (perinnöt, lahjat) poikkeavat muista ikäluokista.

Varallisuuden kehitystä syntymäkohorteissa kuvataan kuviossa 3 poikkileikkausaineistosta muodostettujen kvasikohorttien avulla⁴. Kohorttinäkymässä kukin viiva kuvaa syntymäkohortin nettovarallisuuden kehitystä eri-ikäisinä. Jokaiselta syntymäkohortilta on neljä havaintoa, yksi kullakin tutkimusvuodel-

⁴ Varallisuudesta ei ole Suomessa olemassa paneeliaineistoa. Kvasikohorttitarkastelussa on laskettu viitehenkilön syntymävuoden mukaan samaan syntymäkohorttiin kuuluneiden nettovarallisuuden keskiarvo eri ajankohtina poikkileikkausaineistoista.

Kuvio 3.
Nettovarallisuus kotitalouden viitehenkilön syntymäkohortin (kvasikohortit) ja iän mukaan vuosina 1994–2009. Euroa/kotitalous.

Lähde: Tilastokeskus. Kotitalouksien varallisuuden aikasarjatiedosto.

ta 1994–2009. Vaikka ajanjakso on lyhyt ja havaintoja vähän, joitakin päätelmiä voi kuitenkin tehdä.

Ensimmäinen havainto on se, että ajanjaksolla 1994–2009 nuoremmat syntymäkohortit yleensä ovat olleet samanikäisinä edeltäjiensä vauraampia. Tätä kuvaa käyrien vertikaalinen ero. Esimerkiksi vuosina 1970–1974 syntynyt ikäluokka oli keskimäärin vauraampi 25–40-vuotiaana kuin edeltävä vuosina 1965–1969 syntynyt ikäluokka. Kyse voi olla aikavaikutuksesta, mutta kuvi- on pohjalta asiasta ei voi tehdä päätelmiä.

Toiseksi havaitaan, että nettovarallisuus ei ole vähentynyt iän myötä ennen sotaa syntyneillä sukupolvilla. Myös tämä voi aiheutua aikavaikutuksesta. Voisi periaatteessa olla niinkin, että eläkeikäiset ovat jakaneet varallisuut- taan ennakkoperintöinä, kuluttaneet säästöjä ja kuluttaneet koko eläkkeensä, mutta varallisuussarvojen nousu jäljelle jääneessä varallisuudessa on silti kasvattanut nettovarallisuutta.

Kolmas havainto on, että nettovarallisuus on absoluuttisesti kasvanut eläkeikäisten syntymäkohorteilla vähemmän kuin nuoremmilla vuodesta 1994 vuoteen 2009. Tämä käy ilmi käyrien kulmakertoimesta, joka on vanhimmilla kohorteilla loivempi. Kyse voi olla iän myötä alentuvasta säästämisaltiudesta, ennakkoperintöjen jättämisestä tai leskeksi jäämisestä. Varallisuus kumuloituu ikäjakautaman keskivaiheilla.

Varallisuuserojen kehitys on ollut maltillista

Tarkastelen seuraavaksi kotitalouksien välisten varallisuuserojen kehitystä vuosina 1994–2009 soveltamalla varallisuuteen tuloerojen kuvaamiseen käytettäviä tunnuslukuja. Tarkastelen erikseen bruttovarallisuuden ja nettovarallisuuden eroja. Bruttovarallisuus kattaa reaali- ja rahoitusvarat, mutta velkoja ei ole vähennetty.

Vuonna 1994 kotitaloudet olivat syvän laman loppuvaiheessa, jonka aikana varallisuusarvot olivat voimakkaasti alentuneet. Vuonna

Taulukko 2.
Bruttovarallisuuden Gini-kerroin (%) ja varallisuuserien vaikutus (%-yksikköä) siihen.

	1994	1998	2004	2009	1994–2009	2004–2009
	Taso				Muutos, %-yksikköä	
Bruttovarallisuus (1+2), Gini-kerroin (%)	54,0	58,3	56,9	57,9	4,0	1,0
Varallisuuslajivaikutus bruttovarallisuuseroihin, prosenttiyksikköä						
(1) Reaalivarallisuus	46,5	48,4	46,7	45,5	–1,0	–1,2
(1.1) Oma asunto	30,6	31,8	29,3	28,7	–1,9	–0,6
(1.2) Muut asunnot	5,3	6,8	7,5	6,9	1,6	–0,7
(1.3) Vapaa-ajan asunnot	7,4	6,4	6,6	7,9	0,5	1,4
(1.4) Kulkuvälineet	3,2	3,4	3,3	2,0	–1,2	–1,3
(2) Rahoitusvarallisuus	7,5	9,9	10,2	12,5	5,0	2,2
(2.1) Talletukset	5,2	4,6	3,6	3,7	–1,5	0,0
(2.2) Pörssiosakkeet ja rahastot	1,4	3,6	4,5	4,6	3,2	0,1
(2.3) Muut osakkeet	0,2	0,9	1,0	3,1	3,0	2,2
(2.4) Joukkovelkakirjat	0,5	0,3	0,3	0,1	–0,4	–0,1
(2.5) Yksilölliset eläkevakuutukset	0,2	0,5	0,9	0,9	0,8	0,0

Lähde: Kotitalouksien varallisuuden aikasarjatiedosto.

2009 elettiin finanssikriisin välivaihetta, jolloin sekä asuntojen hinnat että pörssikurssit toipuivat edellisen vuoden romahduksesta. Finanssikriisin vaikutukset sekä varallisuusarvoihin että kotitalouksien taloudelliseen asemaan olivat kuitenkin huomattavan pienet verrattuna 1990-luvun alkuun.

Bruttovarallisuuden suhteelliset erot kasvoivat vuodesta 1994 vuoteen 1998, jonka jälkeen ne ovat pysytelleet lähes ennallaan (taulukko 2). Varallisuuseroja kuvataan tässä Gini-kertoimella. Mitä suuremman arvon Gini-kerroin saa, sitä suuremmat ovat varallisuuserot. Jos yksi kotitalous saisi kaiken varallisuuden, Gini-kertoimen arvo olisi 100. Jos kaikilla olisi sama määrä varallisuutta, Gini-kerroin saisi arvon 0.

Taulukossa esitetään myös, miten bruttovarallisuuden osat ovat vaikuttaneet bruttovarallisuuseroihin. Nämä ns. varallisuuslajivaikutukset summautuvat bruttovarallisuuden Gini-kertoimeen. Ne ovat seurausta kunkin varallisuuslajin osuudesta kokonaisvarallisuudesta, varallisuuslajin eroista kotitalouksien välillä sekä korrelaatiosta kokonaisvarallisuuden kanssa.

Bruttovarallisuuden Gini-kertoimen 4 prosenttiyksikön kasvusta vuosina 1994–2009 reaaliarallisuuden vaikutus olisi –1 prosenttiyksikköä ja rahoitusvarallisuuden vaikutus +5 prosenttiyksikköä. Vuoden 2009 aineiston menetelmämuutokset vaikeuttavat kuitenkin tulkintaa. Erityisesti muiden osakkeiden kasvanut vaikutus vuodesta 2004 vuoteen 2009 aiheutuu osin menetelmämuutoksesta (ks. laatikko).

Reaaliarallisuuden vaikutus varallisuuseroihin on huomattavasti suurempi kuin rahoitusvarojen. Rahoitusvarallisuuden osuus oli vain viidennes (12,5 prosenttiyksikköä) bruttovarallisuuden Gini-kertoimesta. Rahoitusvarallisuuden osuus bruttovarallisuudesta on kasvanut, mutta sen osuus on vähäinen verrattuna reaaliarallisuuteen. Rahoitusvarallisuuden jakauma kotitalouksien välillä ei ole muuttunut juurikaan epätasaisemmaksi vuoden 1998 jälkeen.

Suuri osa varallisuuseroista aiheutuu asuntovarallisuudesta ja erityisesti omasta vakinaisesta asunnosta, sillä noin puolet bruttovarallisuuden Gini-kertoimesta on oman asunnon osuutta (28,7 prosenttiyksikköä). Asuntovarallisuus on tasaisemmin jakautunut kuin

muut varallisuuslajit, mutta sen osuus kokonaisvarallisuudesta on hyvin merkittävä. Osuus on kuitenkin vähentynyt vuosina 1994–2009 (n. 62 % vuonna 1994, n. 56 % vuonna 2009). Tämän seurauksena myös oman asunnon vaikutus bruttovarallisuuseroihin on vähentynyt.

Vapaa-ajan asuntojen merkitys on kasvanut ja kulkuvälineiden merkitys vähentynyt vuodesta 2004 vuoteen 2009. Vuoden 2009 menetelmämuutostus on kuitenkin osin muutoksen taustalla.

Omistusasunnossa asui 68 prosenttia kotitalouksista vuonna 2009 ja 66 prosenttia vuonna 1994. Muihin EU-maihin verrattuna omistusasujien osuus ei Suomessa ole erityisen suuri. Asuntojen hinnat nousivat ajanjaksolla vuodesta 1996 lähtien lukuun ottamatta vuosia 2001 ja 2008. Vuodesta 1994 vuoteen 2009 asuntojen reaali hinnat ovat nousseet noin 80 prosenttia (Tilastokeskus. Asuntojen hintatilasto).

Asuntojen hintojen nousu, joka osin on seurausta rahoitusmarkkinoiden institutionaalisten tekijöistä (laina-aikojen pidentyminen, korkotason alaisuus), on vaikuttanut niihin ikäluokkiin, jotka omistavat asuntoja. Asuntovelkarasituksen kasvu on sen sijaan kohdentunut voimakkaammin nuorempiin ikäryhmiin ja ensiasunnon ostajiin. Ensiasunnon ostajien velkaantumistaset ovat selvästi muita velallisia korkeampia, ja suuri osa ensiasunnon ostajista on alle 40-vuotiaita. (Tilastokeskus. Velkaantumistilasto 2010.)

Velkaantuminen ilmenee nettovarallisuuden eroina

Nettovarallisuuden jakautumista voidaan kuvata tuloeromittareilla, vaikka tämä on jossain määrin ongelmallista negatiivisten arvojen ja jakaumien vinouden vuoksi⁵. Edellä käytetty bruttovarallisuudelle sovellettu Gini-kerroin kuitenkin lasketaan absoluuttisista pareittaisista eroista, joten se sallii negatiiviset arvot. On kuitenkin mahdollista, että kerroin saa lähinnä väestöryhmittäisissä tarkasteluissa arvoja, jotka ovat suurempia kuin 100 prosenttia.

5 Muun muassa tietyt fraktiilisuuhteet, esimerkiksi yleisesti palkkahajonnoissa käytetty P90/P10, ovat Suomessa nettovarallisuudesta laskettuna negatiivisia ja niiden tulkinta vaikeutuu.

Taulukko 3.
Nettovarallisuuden jakautuminen vuosina 1994–2009.

	Taso, %				Muutos, prosenttiyksikköä	
	1994	1998	2 004	2009	1994–2009	2004–2009
Gini-kerroin (%), nettovarallisuus	62,30	63,70	62,30	66,60	4,3	4,3
Väestöryhmän osuus nettovarallisuudesta, %						
– varakkain 20 %	59,6	62,1	61,6	64,8	5,2	3,3
– varakkain 10 %	39,3	43,2	42,5	44,9	5,6	2,4
– varakkain 5 %	25,2	29,5	28,8	30,6	5,4	1,9
– varakkain 1 %	8,2	12	11,3	12,5	4,3	1,2

Lähde: Kotitalouksien varallisuuden aikasarjatiiedosto.

Nettovarallisuuden Gini-kertoimia tarkasteltaessa havaitaan, että nettovarallisuus on jakautunut epätasaisemmin kuin bruttovarallisuus (taulukko 3). Kun bruttovarallisuuden erot kasvoivat 1990-luvulla, nettovarallisuuden erojen kasvu keskittyi vuosiin 2004–2009. Aineistoon liittyvien epävarmuuksien vuoksi muutoksia ei pidä ylitulkita. Koska brutto- ja nettovarallisuus eroavat toisistaan velkojen vuoksi, voidaan nettovarallisuuden kasvaneet erot vuosina 2004–2009 tulkita velkaantumisen seuraukseksi.

Varakkain viidenNES omisti lähes kaksi kolmasosaa nettovarallisuudesta vuonna 2009. Vastaavasti varakkaimpaan prosenttiin kuuluvan 25 000 kotitalouden osuus oli runsaat 12 prosenttia. Varallisuusjakauman varakkaimmat ryhmät kasvattivat osuuttaan eniten vuodesta 1994 vuoteen 1998. Varakkaimpaan viiteen prosenttiin ylsi vuonna 2009, jos nettovarallisuutta oli yli 534 000 euroa. Vastaavasti varakkaimman prosentin raja oli hieman yli miljoonaa (1 064 000) euroa nettovarallisuutta.

Rahoitusvarallisuuden merkitys on kasvamassa

Kotitalouksien varallisuuden kehityksessä vuosina 1994–2009 painottuu toisaalta varal-

lisuuden ripeä nousu ja suhteellisten varallisuuserojen maltillinen kehitys. Varallisuus perustuu paljolti asuntojen omistukseen ja sen ajalliset muutokset ovat pitkälti olleet seurausta asuntohintojen ja asuntovelkaisuuden kehityksestä. Rahoitusvarallisuuden merkitys on kuitenkin kasvussa.

Varallisuus riippuu huomattavasti iästä, ja tarkastelemallani ajanjaksolla ikäryhmien väliset varallisuuserot ovat kasvaneet. Uudet sukupolvet näyttävät kuitenkin yleisesti olevan edeltäjiään vauraampia. Vaikka eläkeikäisten varallisuuden taso on alhaisempi kuin keski-ikäisillä, varallisuuden arvo näyttää syntymäkohorteittain tarkasteltuna kasvavan myös ikääntyneenä.

*Kirjoittaja on erikoistutkija
Tilastokeskuksen Elinolot-yksikössä.*

Lähteet:

Tilastokeskus. Asuntojen hintatilasto.
<http://tilastokeskus.fi/til/ashi/index.html>.

Tilastokeskus. Kotitalouksien varallisuustutkimukset 1994, 1998, 2004 ja 2009.
<http://tilastokeskus.fi/til/vtutk/index.html>.

Tilastokeskus. Velkaantumistilasto 2010.
http://tilastokeskus.fi/til/velk/2010/velk_2010_2012-01-20_kat_001_fi.html.

Hyvinvointi-

katsaus 10 vuotta sitten

— voidaan sanoa, että sukupolvien välillä ei Suomessa tällä hetkellä ole leveää kuilua, mitä tulee eri sukupolviin kuuluvien suhtautumisessa sosiaaliturvaan, sen rahoittamiseen, organisoimiseen tai sosiaalipolitiikan arvoperustaan. Painotuseroja on, mutta ne viittaa- vat siihen, että nuoret sukupolvet kannattavat jopa vanhempia sukupolvia enemmän nykyisenkaltaista sosiaalipolitiikkamallia.

Pauli Forma: Sukupolvien välinen kuilu ja sosiaaliturva kyselytutkimusten valossa. Hyvinvointikatsaus 1/2002.

Mika Idman

Sukupolvien väliset palkkaerot ovat vähäisiä

Sukupolvesta toiseen nuorilta edellytetään aikaisempaa parempaa koulutusta. Koulutus vaikuttaa kuitenkin palkkoihin nykyisin vähemmän kuin ennen.

SUOMESSA eri sukupolviin kuuluvien lukumäärä poikkeaa merkittävästi, mutta millaisia ovat sukupolvien väliset palkkaerot? Tätä kysymystä pohdin tässä artikkelissa. Palkkavertailujen lähteenä käytän Tilastokeskuksen palkkarakennetilastoa ja sektorikohtaisia palkkatilastoja.

Palkansaajat on jaettu iän mukaan kolmeen eri sukupolveen seuraavasti:

- 1945–1950 syntyneet muodostavat suurten ikäluokkien sukupolven
- 1971–1976 syntyneet muodostavat lama-ajan sukupolven
- 1985–1990 syntyneet muodostavat 90-luvun kasvatin.

Olen valinnut tarkasteluni kohteeksi nämä kolme viisivuotiskohorttia osittain sillä perusteella, että niihin kuuluneiden voi olettaa kohdanneen samankaltaisen tilanteen työmarkkinoille siirtyessään. Lisäksi käytetty sukupolvijako noudattaa suomalaisissa sosiologisissa tutkimuksissa käytettyjä sukupolvijakoja (esim. Alestalo 2007; Häkkinen ym. 2005). Tarkasteltaviin sukupolviin kuuluu noin 30 prosenttia palkansaajista eli 70 prosenttia jää tarkastelun ulkopuolelle.

Artikkelin ensimmäisessä osassa tarkastelen sukupolvien välistä palkkaeroa vuonna 2010 eri taustamuuttujien avulla. Toisessa osassa vertailen eri sukupolvien nuorten palkansaajien palkkausta.

Kolme erilaista sukupolvea

Suurten ikäluokkien sukupolvi on selvästi suurin. Vuosina 1945–1950 syntyi noin 8 000

lasta kuukaudessa. Määrä on nykypäivän mitapuulla todella korkea. Esimerkiksi vuonna 2010 uutisoitiin seuraavasti: "Syntyvyys Suomessa ennätyskorkealla". Vuonna 2010 syntyi noin 5 000 lasta kuukaudessa.

Suurten ikäluokkien siirtyminen työelämään oli kansantaloudellisesti myönteinen ilmiö, koska työssäkäyvä ikäryhmä oli silloin suhteellisesti suurempi kuin yleensä. Julkisen sektorin merkitys työnantajana kasvoi voimakkaasti suurten ikäluokkien siirtyessä työelämään. Nykyisin suurten ikäluokkien suuri koko koetaan ongelmaksi lähestyvän eläkepommin vuoksi. Suuret ikäluokat ovat jo siirtyneet tai siirtyvät eläkkeelle lähivuosina (ks. Airi Pajusen ja Kaija Ruotsalaisen artikkeli tässä numerossa).

Lama-ajan sukupolven ikäluokkien opiskeluun tai työelämään siirtyminen ajoittui 1990-luvun vaihteeseen osuneeseen lamaan. Lama-ajan sukupolvi astui työelämään aikana, jolloin työttömyys oli 15–20 prosentin tasolla ja jolloin pätkätyöt, tilapäistyöt ja epätyypilliset työsuhteet yleistyivät. Perinteiset, vakituiset ja pysyvät työsuhteet puolestaan harvinaistuivat. Kyseisen sukupolven elämää on myös leimannut työpaikkojen ja tuotannon häviäminen halpojen työvoimakustannusten maihin. Julkisen sektorin merkitys työnantajana väheni ja yksityisen sektorin työllistävä asema vahvistui lama-ajan sukupolven siirtyessä työelämään.

Lähivuosina työmarkkinoille on saapumassa uusi sukupolvi, 90-luvun kasvatin. Tämä sukupolvi hallitsee uuden tietö- ja viestintätekniikan paremmin kuin edeltävät

Taulukko 1.
Palkansaajat sukupolvittain vuonna 2010.

Sukupolvi	Palkansaajia	Väestöosuus, %	
	Määrä	Osuus, %	
Suuret ikäluokat	110 390	7	9
Lama-ajan sukupolvi	220 182	14	7
90-luvun kasvatit	121 057	8	7

Lähde: Tilastokeskus. Palkkarakenne- ja väestörakenne 2010.

Taulukko 2.
Palkansaajien ansiot sukupolvittain vuonna 2010.

Sukupolvi	Kuukausiansio, e	Tuntiansio, e
Suuret ikäluokat	3 154	18,82
Lama-ajan sukupolvi	3 171	18,87
90-luvun kasvatit	2 234	13,15
Palkansaajat yhteensä	3 043	17,94

Lähde: Tilastokeskus. Palkkarakenne- ja väestörakenne 2010.

sukupolvet. Työmarkkinatilanne on kuitenkin nykyisin haastava kyseisen sukupolven kannalta nuorten työttömyyden ollessa poikkeuksellisen runsasta. Työvoiman määrän vähetessä tilanne oletettavasti muuttuu ja julkinen sektori joutuu kilpailemaan yksityisen sektorin kanssa lähitulevaisuudessa tämän sukupolven työvoimasta.

Tilastokeskuksen vuoden 2010 palkkarakenne- ja väestörakennetilastossa palkansaajista 29 prosenttia kuului johonkin tarkastelun sukupolvista. Tarkastelun sukupolvien osuus väestöstä oli 23 prosenttia. Suurten ikäluokkien ja 90-luvun kasvatien osuus palkansaajista oli lähellä sukupolven osuutta väestöstä.

Lama-ajan sukupolvien edustajien osuus palkansaajista oli selvästi väestöosuutta suu-

rempi, noin kaksinkertainen. Tämä johtuu siitä, että tämän sukupolven edustajat olivat vuonna 2010 iässä, jolloin opinnot on suurimmalla osalla suoritettu ja ollaan vielä työssä.

Suurten ikäluokkien edustajista osa oli vuonna 2010 jäänyt jo eläkkeelle tai poistunut työmarkkinoilta muista syistä. 90-luvun kasvattien edustajista osalla oli vielä opiskelut kesken ja työssä saatettiin käydä opiskelun ohessa. Nämä seikat on hyvä pitää mielessä, kun jatkossa tarkastellaan sukupolvien palkkaeroja vuonna 2010.

Lama-ajan sukupolvi on niukasti parhaiten palkattu

Verrattaessa eri sukupolvien ansioita vuonna 2010 huomataan, että 90-luvun kasvatien palkkataso on paljon kahden muun sukupolven palkkatasoa alempi. Tämä johtuu enimmäkseen siitä, että kyseisen sukupolven edustajat ovat varsin nuoria ja osalla on vielä ammattiin tähtäävät opinnot suorittamatta. Työssä siis käydään opiskelujen ohella, eikä työ vastaa vaativuudeltaan tai palkkatasoltaan lopullisia työtehtäviä.

Lama-ajan sukupolvi parhaassa työiässä olevana on sukupolvista niukasti parhaiten palkattu. On hyvä kuitenkin huomata, että myös suuriin ikäluokkiin kuuluvien keskipalkka on keskimääräistä palkkatasoa korkeampi. Näiden kahden sukupolven ansiotulot ovat hyvin lähellä toisiaan.

Tulokset ovat odotettuja ja yhdenmukaisia sen palkkatilastoista tehdyn havainnon kanssa, että palkkataso ei keskimäärin kohoa

Taulukko 3.
Sukupolvien ansiot ammateittain vuonna 2010.

Ammattiluokitus	Suuret ikäluokat		Lama-ajan sukupolvi		90-luvun kasvatit	
	lkm	keskiansio, e/kk	lkm	keskiansio, e/kk	lkm	keskiansio, e/kk
Sotilaat	1	..	1 594	3 930	856	2 880
Johtajat	5 004	5 538	8 574	5 267	161	2 586
Erityisasiantuntijat	17 548	4 223	52 578	3 813	4 155	2 426
Asiantuntijat	16 774	3 152	48 426	3 171	11 016	2 375
Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät	8 564	2 506	12 467	2 567	6 395	2 075
Palvelu-, myynti- ja hoitotyöntekijät	13 597	2 310	29 300	2 334	20 492	2 025
Maanviljelijät, metsätyöntekijät, ym.	453	2 219	738	2 174	394	1 695
Rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät	8 092	2 777	17 521	2 790	15 150	2 385
Prosessi- ja kuljetustyöntekijät	6 094	2 692	16 246	2 863	10 628	2 471
Muut työntekijät	7 287	2 119	8 900	2 208	8 631	1 981

Lähde: Tilastokeskus. Palkkarakenne- ja väestörakenne 2010.

ikäluokissa mainittavasti 40 ikävuoden jälkeen. 90-luvun kasvateilla on siis vielä ansioiden nousua odotettavissa mm. tehtävien vaatimusten kasvun myötä, kun taas vanhemmilla sukupolvilla palkkatason huippu on jo yleensä saavutettu.

Ammattiluokittaisessa palkkatarkastelussa sukupolvien välinen palkkaero on purettu osiin. 90-luvun kasvatit ovat edelleen kaikissa ammattiryhmissä heikoimmin palkattu sukupolvi. Ero on selvempi johto- ja asiantuntija-tehtävissä ja pienempi suorittavissa tehtävissä.

Vanhempien ikäluokkien edustajat ovat ehtineet työurallaan saada kokemusta, mikä on johtanut vaativimpiin tehtäviin ja tätä kautta korkeampaan palkkatasoon. Kahden jälkimmäisen sukupolven edustajista suhteellisesti suurempi osuus työskentelee johto- tai asiantuntijatehtävissä. 90-luvun kasvateista vain harva on ehtinyt edetä urallaan johtajaksi. Lisäksi palkkataso on varsinkin johtajien luokassa selvästi alempi kuin muilla sukupolvilla. Tämä viittaisi siihen, että johtotehtävät eivät ole vielä kovinkaan vaativia.

Mielenkiintoinen yksityiskohta löytyy suurten ikäluokkien ja lama-ajan sukupolven välisestä vertailusta. Johto- ja asiantuntija-tehtävissä suurten ikäluokkien keskiansio on korkeampi, kun taas suorittavissa tehtävissä ero on pääosin päinvastainen. Tämä viittaisi siihen, että suorittavissa ammateissa palkkatason huippu saavutetaan nuorempana, ja palkkatasossa voi olla iän myötä jopa negatiivista kehitystä. Vaativammissa tehtävissä taas palkkataso voi nousta vielä vanhemmalakin iällä. Pidempiä työuria tavoiteltaessa haasteita saattaakin esiintyä nimenomaan alhaisen vaativuuden ja palkkatason tehtävissä. Miten motivoida työntekijöitä jatkamaan työssä entistä pitempään, jos palkkakehitys kääntyy negatiiviseksi jo nelikymppisenä?

Vaativuksena yhä korkeampi koulutus

Kaikilla sukupolvilla korkeampi koulutus on yhteydessä korkeampaan palkkatasoon. Koulutustason mukaan palkkatasossa on sukupolvien välillä kuitenkin eroja.

Alimmissa koulutusasteissa lama-ajan sukupolvi on keskimäärin paremmin palkattu kuin suurten ikäluokkien sukupolvi. Keskiasteen ja sitä korkeamman koulutuksen tasolla

Taulukko 4.
Sukupolvien palkansaajien osuudet eri ammateissa vuonna 2010. Prosenttia.

Ammattiluokitus	Suuret ikäluokat	Lama-ajan sukupolvi	90-luvun kasvatit
Sotilaat	0	1	1
Johtajat	6	4	0
Erityisasiantuntijat	21	27	5
Asiantuntijat	20	25	14
Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät	10	6	8
Palvelu-, myynti- ja hoitotyöntekijät	16	15	26
Maanviljelijät, metsätyöntekijät, ym.	1	0	1
Rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät	10	9	19
Prosessi- ja kuljetustyöntekijät	7	8	14
Muut työntekijät	9	5	11

Lähde: Tilastokeskus. Palkkarakennetilasto 2010.

ero on kuitenkin päinvastainen. Alempi koulutus tarkoittaa yleensä töitä suorittavissa ammateissa, missä nuoruus saattaa olla hyödyksi tehdyn työmäärän ja sitä kautta palkkatason kannalta. Lisäksi vaativamman taitotason tehtävissä palkka kehittyy vanhemmissakin ikäluokissa, joten lama-ajan sukupolven edustajilla saattaa olla vielä palkkakehitystä odotettavissaan vaativampien tehtävien myötä.

Lama-ajan sukupolvi on paremmin koulutettu kuin suuret ikäluokat. Alemman korkeakoulu- tai sitä ylemmän tutkinnon on suorittanut 40 prosenttia sukupolven palkansaajista, kun suurilla ikäluokilla vastaava osuus on 22 prosenttia. Toisaalta 47 prosenttia suurten ikäluokkien palkansaajista työskenteli johtaja- tai asiantuntija-ammateissa, kun lama-ajan sukupolven palkansaajilla vastaava osuus oli 56 prosenttia.

Karkeana johtopäätöksenä voi esittää, että suurten ikäluokkien edustajat ovat keskimäärin heikommin koulutettuja, mutta heistä lähes sama osuus kuin lama-ajan sukupol-

Taulukko 5.
Keskipalkka koulutusasteittain eri sukupolvilla vuonna 2010. Euroa kuukaudessa.

Koulutusaste	Suuret ikäluokat	Lama-ajan sukupolvi	90-luvun kasvatit
Perusaste tai tuntematon	2 530	2 791	2 153
Keskiaste	2 629	2 751	2 221
Alin korkea-aste	3 141	2 955	2 616
Alempi korkeakouluaste	4 055	3 276	2 410
Ylempi korkeakouluaste	4 848	4 077	2 799
Tutkijakoulutus	5 780	4 346	..

Lähde: Tilastokeskus. Palkkarakennetilasto 2010.

Taulukko 6.
Koulutusasteiden osuudet eri sukupolvilla vuonna 2010. Prosenttia.

Koulutusaste	Suuret ikäluokat	Lama-ajan sukupolvi	90-luvun kasvatit
Perusaste tai tuntematon	25	8	15
Keskiaste	34	37	74
Alin korkea-aste	19	15	0
Alempi korkeakouluaste	9	19	10
Ylempi korkeakouluaste	11	19	1
Tutkijakoulutus	3	2	0

Lähde: Tilastokeskus. Palkkarakennettilasto 2010.

Jotta nuorten palkka olisi nykyään samalla tasolla kuin edellisillä sukupolvilla, pitäisi nuorten saada 150 euron lisäys kuukausituloihinsa.

ven edustajista työskentelee vaativissa tehtävissä. Päättely voidaan kääntää myös toisin päin: lama-ajan sukupolvelta edellytetään korkeampaa koulutusta, jotta he pääsisivät saman vaativuuden ja palkkatason tehtäviin kuin aiempi sukupolvi.

90-luvun kasvattien lopullisesta koulutus- ja palkkatasosta ei vielä ole mahdollista todeta mitään, sillä suurella osalla sukupolven edustajista lieenee vielä lopullinen tutkin- to suorittamatta.

Nuorten palkkataso on heikentynyt

Millainen palkkataso eri sukupolvilla on ollut samassa elämänvaiheessa? Keskityn tarkastelemaan pelkästään nuoria käytettävissä olevien aineistojen aikarajoitteiden vuoksi. Tarkastelussa käytetyt aineistot ovat kuntasektorin palkansaajien osalta vuosilta 1975–2010 ja kaikkien palkansaajien osalta vuosilta 1995–2010.

Aluksi tarkastellaan kuntasektorin palkansaajia, koska kuntasektorilta on saatavissa pisimmät aika-sarjat palkansaajien ansioista. Palkka-aineiston avulla voidaan tutkia kaikkia tarkasteltavia sukupolvia työmarkkinoille saavuttaessa (25–30-vuotiaat).

Tuorein palkka-aineisto on vuodelta 2010, joten 90-luvun kasvattien kohdalla käytetty raja-alue koskee tosiasiaa vuonna

1980–85 syntyneitä. Tästä huolimatta on suhteellisen turvallista vetää se johtopäätös, että nuorten palkkauksessa ei ole kuntasektorilla tapahtunut sukupolvien välillä suuria muutoksia eli työtään aloittelevat palkansaajat ovat saavuttaneet sukupolvesta riippumatta suunnilleen yhtä suuren suhteellisen palkkatason.

Edellinen tarkastelu koskee siis vain kuntasektorin palkansaajia. Nuoria koskevaa tarkastelua voidaan kuitenkin laajentaa kahden nuorimman sukupolven kohdalla koskemaan kaikkia palkansaajia, kun tarkastellaan 20–25-vuotiaita sukupolvensa edustajia.

Kaikkia palkansaajia tarkasteltaessa näkyy ero nuorten palkkauksessa kahden sukupolven välillä. Lama-ajan sukupolven nuoret näyttävät saaneen hieman parempaa palkkaa suhteessa muihin palkansaajiin kuin 90-luvun kasvatit. Lama-ajan sukupolven edustajien ollessa 20–25-vuotiaita heidän keskipalkkansa oli noin 78 prosenttia muiden palkansaajien keskiansioista. Vuonna 2010, kun 90-luvun kasvattien sukupolvi oli samassa tilanteessa, vastaava suhdeluku oli 73 prosenttia.

Yksityiseltä sektorilta puuttuu tässä vertailussa riittävän pitkät aikasarjat empiiristen havaintojen tekemiseen nuorten palkkatasosta. Tulosten perusteella voidaan kuitenkin esittää, että nuorten palkkatason alentuminen 90-luvun kasvateilla verrattuna edeltävään sukupolveen on pääosin lähtöisin yksityiseltä sektorilta. Euromääräisesti tämä tarkoittaa lähes 150 euron eroa kuukausitasolla. Jos siis nuorten palkkaus olisi ollut vuonna 2010 samalla tasolla kuin edellisellä sukupolvella, olisi nuori palkansaaja saanut keskimäärin 150 euroa enemmän palkkaa kuukaudessa.

Tarkennetaan vielä tarkastelua siten, että otetaan huomioon nuorten palkansaajien koulutusaste ja vertaillaan kahden eri sukupolven nuoria, joilla oli keskiasteen koulutus.

Sukupolvien välinen ero nuorten palkkauksessa pienenee hieman, kun otetaan

Taulukko 7.
25–30-vuotiaiden palkan suhde muihin palkansaajiin kuntasektorilla sukupolvittain. Prosenttia.

Suuret ikäluokat	Lama-ajan sukupolvi	90-luvun kasvatit
91	89	90

Lähde: Tilastokeskus. Kuntasektorin palkat 1975–2010.

Taulukko 8.
20–25-vuotiaiden palkan suhde muihin palkansaajiin sukupolvittain. Prosenttia.

Lama-ajan sukupolvi	90-luvun kasvatit
78	73

Lähde: Tilastokeskus. Palkkarakennettilasto 2001 ja 2010.

huomioon vain keskiasteen koulutuksen suorittaneet. Eroa jää vielä kolme prosenttiyksikköä. Rahamääräisesti tämä olisi nykypäivänä noin 80 euroa.

Uudelta sukupolvelta vaaditaan korkeampi koulutus mutta tarjolla on pienempi palkka

Käytettävissä olevat palkka-aineistot antavat mahdollisuuden sukupolvien välisen palkkaeron pintapuoliseen tarkasteluun. Pintapuolisella tässä yhteydessä tarkoitetaan sitä, että voitiin keskittyä vain nuoriin palkansaajiin. Asian perinpohjaisempaa tutkimusta varten tarvittaisiin pidemmälle historiaan meneviä kaikkia palkansaajia koskevia aikasarjoja.

Tarkastelun perusteella suurten ikäluokkien ja lama-ajan sukupolven palkkauksen välillä ei näyttäisi nykyisin keskimäärin olevan suurta eroa lukuun ottamatta vaativia tehtäviä. Mahdollinen syy tähän voi olla se, että johto- ja asiantuntijatehtävissä tehtävien vaatavuus kasvaa vielä uran myöhäisemmissäkin vaiheissa, mikä vaikuttaa positiivisesti palkkaan. Sukupolvet kouluttautuvat yhä paremmin, minkä yhtenä seurauksena on se,

Taulukko 9.
20–25-vuotiaiden keskiasteen koulutuksen suorittaneiden palkan suhde muihin palkansaajiin sukupolvittain. Prosenttia.

Lama-ajan sukupolvi	90-luvun kasvatit
78	73

Lähde: Tilastokeskus. Palkkarakennetilasto 2001 ja 2010.

että keskiarvopalkan saavuttamiseen vaaditaan yhä enemmän koulutusta.

Nuoret ovat palkkauksen suhteen nykyisin hieman edeltävää sukupolvea heikommassa asemassa. Nuorten palkkatason suhteellinen heikentyminen näyttäisi olevan lähtöisin yksityisen sektorin työnantajilta. Jotta nuorten palkkaus olisi nykyään samalla tasolla kuin aiemmalla sukupolvella, edellyttäisi se keskimäärin 150 euron lisäystä tilipussiin.

*Kirjoittaja on yliaktuaari
Tilastokeskuksen Hinnat ja palkat -yksikössä.*

Lähteet:

Alestalo, Matti 2007. Rakennemuutokset ja sukupolvet. Yhteiskuntapolitiikka 2/2007.

Häkkinen, Antti & Linnanmäki, Eila & Leino-Kaukiainen, Pirkko 2005. Suomi, johon suuret ikäluokat syntyivät. Teoksessa: Antti Karisto (toim.) Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino.

Hyvinvointi-

katsaus 10 vuotta sitten

– – **SUURTEN IKÄLUOKKIEN** sukupolven ote vallan kahvasta on merkittävästi lujittunut 1990-luvulla. Kasvu on ollut niin voimakasta, että sen taustalla on mitä ilmeisemmin muutakin kuin "normaalia" elinkaaren mukanaan tuomaa lisäystä.

*Sami Borg ja Ilkka Ruostesaari: Suuret ikäluokat ja valta.
Hyvinvointikatsaus 1/2002.*

Aila Repo

Uudet sukupolvet entistä koulutetumpia

Suomalaisten koulutustaso on parantunut huomattavasti viime vuosikymmeninä. Etenkin ylempien korkeakoulututkintojen ja tutkijakoulutusasteen tutkintojen määrä on lisääntynyt jyrkästi.

KUVAAN artikkelissani 15 vuotta täyttäneen väestön koulutusrakennetta vuosina 1970, 1990 ja 2010. Suomessa vain harvat 15-vuotiaat ovat saaneet edes peruskoulun päästötodistusta, mutta 15 ikävuoden rajaa käytetään yleisesti esimerkiksi Unescon tekemissä koulutusvertailuissa.

Tutkinnoiksi luetaan lukiokoulutuksessa, ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakoulukoulutuksessa tai yliopistokoulutuksessa suoritettut tutkinnot. Jos jollakin henkilöllä on sekä keskiasteeseen kuuluva ylioppilastutkinto että ammatillinen tutkinto, tutkinnoksi on valittu viimeksi mainittu.

Perusasteen eli peruskoulun, kansakoulun, kansalaiskoulun tai keskikoulun suoritusta ei lueta tutkinnoksi. Myöskään keskeneräistä koulutusta ei lasketa tutkinnoksi. Kaikkien

koulutuksesta ei saada tietoa; muun muassa monista ulkomaiden kansalaisista ei saada tutkintotietoa.

Artikkelin tiedot on saatu Tilastokeskuksen tutkintorekisteristä, jossa tutkinnon suorittaneet on luokiteltu korkeimman tai viimeksi suoritettun tutkinnon mukaan. Tutkinnot on ryhmitelty Tilastokeskuksen vuoden 2010 koulutusluokituksen mukaan.

Koulutusjärjestelmän muutos heijastuu tutkintorakenteeseen

Vuoden 1970 lopussa tutkinnon suorittaneen väestön määrä oli 882 000, mikä oli 25 prosenttia 15 vuotta täyttäneestä väestöstä (taulukko 1). Vuonna 1990 tutkinnon suorittaneita oli puolet ja vuonna 2010 jo 67 prosenttia väestöstä.

Taulukko 1.
15 vuotta täyttänyt väestö koulutusasteen mukaan vuosina 1970, 1990 ja 2010.

	1970		1990		2010		Muutos, % 1970–2010	Muutos, % 1990–2010
		%		%		%		
Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa	2 598 000	75	1 999 000	50	1 483 000	33	–43	–26
Tutkinnon suorittaneita	882 000	25	2 035 000	50	3 005 000	67	241	48
Keskiaste	573 000	16	1 311 000	32	1 758 000	39	207	34
Korkea-aste	309 000	9	724 000	18	1 247 000	28	304	72
Alin korkea-aste	161 000	5	402 000	10	472 000	11	194	17
Alempi korkeakouluaste	91 000	3	160 000	4	396 000	9	333	148
Ylempi korkeakouluaste	53 000	2	149 000	4	343 000	8	547	130
Tutkijakoulutusaste	4 000	0	13 000	0	36 000	1	773	178
Yhteensä	3 480 000	100	4 034 000	100	4 488 000	100	29	11

Lähde: Tilastokeskus. Väestön koulutus rakenne -aikasarjatiedosto.

Tutkinnon suorittaneiden osuus väestöstä pienenee 55 ikävuodesta alkaen. Neljässäkymmenessä vuodessa yli 55-vuotiaiden tutkintojen määrä on kuitenkin lisääntynyt huomattavasti: 55–64-vuotiaiden tutkinnon suorittaneiden osuus oli vuonna 1970 vain 10 prosenttia, mutta vuonna 2010 jo 69 prosenttia.

Keskiasteen (ylioppilastutkinto ja ammatillinen koulutus ml. ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot) oli vuoden 1970 lopussa suorittanut 573 000 eli 16 prosenttia väestöstä. Vuoden 1990 lopussa keskiasteen suorittaneita oli 32 prosenttia ja vuoden 2010 lopussa 39 prosenttia.

Korkea-asteen tutkinnon (opistoaste, ammatillinen korkea-aste, ammattikorkeakoulut ja yliopistot) suorittaneiden määrä on lisääntynyt huomattavasti enemmän kuin keskiasteen suorittaneiden. Vuoden 1970 lopussa korkea-asteen tutkinnon suorittaneita oli 309 000, mikä oli 9 prosenttia 15 vuotta täyttäneestä väestöstä. Vuoden 1990 lopussa osuus oli 18 prosenttia ja vuoden 2010 lopussa 28 prosenttia.

Vuodesta 1970 vuoteen 2010 tutkijakoulutusasteen tutkinnon (lisensiaatit ja tohtorit) suorittaneen väestön määrä kasvoi yhdeksänkertaiseksi.

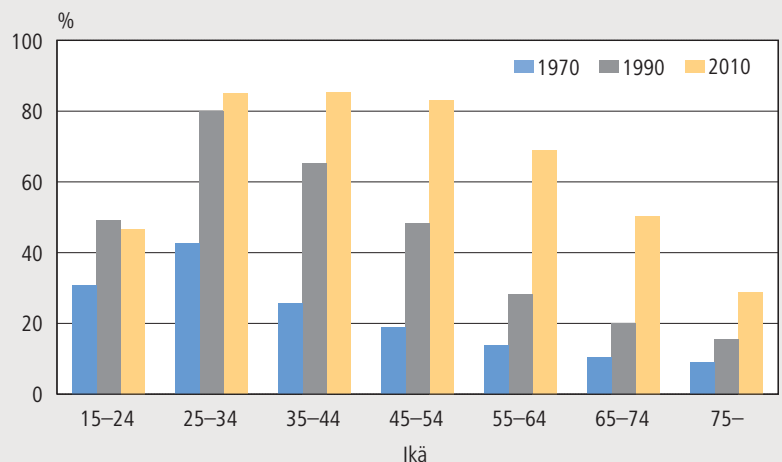
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 25–34-vuotiaiden joukossa oli 18 prosenttia vuonna 1970, 29 prosenttia vuonna 1990 ja 37 prosenttia vuonna 2010. – Maiden välisissä vertailuissa seurataan usein juuri kyseisen ikäryhmän koulutuksen kehitystä.

Vuosien 1970 ja 1990 välillä alimman korkea-asteen tutkinnon suorittaneen väestön määrä 2,5-kertaistui ja vuosina 1990–2010 määrä vielä 1,2-kertaistui. Alimman korkea-asteen suorittaneiden määrä väestössä tulee vähentymään sitä mukaa, kun henkilöt suorittavat ylemmän asteisia tutkintoja, muuttavat maasta tai kuolevat.

Suomalaista koulujärjestelmää uudistettiin 1990-luvulla, jolloin luotiin ammattikorkeakoulujärjestelmä. Samalla opistoaste ja ammatillinen korkea-aste poistettiin koulutusjärjestelmästä.

Vuosina 1970–2010 tutkijakoulutuksen suorittaneiden määrä on kasvanut yhdeksänkertaiseksi.

Kuvio 1.
Perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittaneiden osuudet ikäryhmittäin vuosina 1970, 1990 ja 2010.

Lähde: Tilastokeskus. Väestön koulutus rakenne -aikasarjatieisto.

Alemman korkeakouluasteen tutkinnon suorittaneiden määrän huomattavaan kasvuun vaikuttaa sekä opistoasteen koulutuksen lopettaminen ja tilalle tullut ammattikorkeakoulutus että yliopistokoulutukseen tulleen ns. Bolognan prosessin mukainen kaksiportainen tutkintojärjestelmä. Nykyisin lähes joka koulutusallalla on tarjolla myös alempi yliopistotutkinto.

Ikäryhmien välillä huomattavan suuret koulutuserot

Yleensä uudet sukupolvet ovat aina olleet paremmin koulutettuja kuin aikaisemmat. 25–34-vuotiaat oli parhaiten koulutettu ikäryhmä sekä vuonna 1970 että 1990, mutta vuonna 2010 parhaiten koulutettuja olivat 35–44-vuotiaat. (Kuvio 1.)

15–24-vuotiaiden joukossa koulutettujen osuuden pienentyminen johtuu lähinnä siitä, että ammatillinen koulutus on muuttunut perustutkintojen osalta kolmivuotiseksi. Lisäksi sekä perustutkintoja että ammatti- ja erikoisammattitutkintoja suoritetaan yhä enemmän erillisinä näyttötutkintoina – jälkimmäisissä osaamisensa voi osoittaa näyttötutkintona valmistavan koulutuksen tai työkokemuksen pohjalta. Myös opistoasteen koulutuksen lopettaminen vähentää kyseisiä tutkintoja.

Kansainvälisissä tarkasteluissa, joita tehdään esimerkiksi OECD:ssä, verrataan 25–64-vuotiaan väestön perusasteen jälkeisen tutkin-

35–44-vuotiaat olivat parhaiten koulutettuja vuonna 2010.

Taulukko 2.
15 vuotta täyttänyt naisväestö koulutusasteen mukaan vuosina 1970, 1990 ja 2010.

	1970		1990		2010		Muutos, % 1970–2010	Muutos, % 1990–2010
		%		%		%		
Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa	1 394 000	76	1 073 000	51	750 000	33	–46	–30
Tutkinnon suorittaneita	437 000	24	1 028 000	49	1 553 000	67	256	51
Keskiaste	288 000	16	654 000	31	846 000	37	194	29
Korkea-aste	149 000	8	374 000	18	707 000	31	376	89
Alin korkea-aste	83 000	4	229 000	11	288 000	13	249	26
Alempi korkeakouluaste	48 000	3	77 000	4	219 000	10	352	184
Ylempi korkeakouluaste	17 000	1	65 000	3	185 000	8	988	187
Tutkijakoulutusaste	1 000	0	3 000	0	15 000	1	2383	394
Yhteensä	1 831 000	100	2 101 000	100	2 303 000	100	26	10

Lähde: Tilastokeskus. Väestön koulutus rakenne -aikasarjatiedosto.

non suorittaneiden osuuksia eri maissa. Suomi on yleensä sijoittunut näissä vertailuissa keskitasolle. Suomessa vanhemmat ikäluokat ovat pitkään olleet huonommin koulutettuja kuin nuoremmat, kun taas useissa muissa maissa koulutus on jakautunut tasaisemmin ikäryhmien välillä. (OECD 2011.)

Naiset suorittivat vuonna 1970 vähemmän tutkintoja kuin miehet kaikissa ikäryhmissä. Vuonna 2010 tilanne on muuttunut: naiset ovat suorittaneet tutkinnon miehiä useammin vanhimpia ikäryhmiä lukuun ottamatta. (Taulukko 2 ja 3.)

Koulutusalojen välillä vain vähäisiä muutoksia vuosina 1970–2010

Vuonna 1970 suoritettiin eniten (32 % väestöstä) tekniikan alan tutkintoja. Neljäkym-

mentä vuotta myöhemmin vuonna 2010 tekniikan alan tutkinnon suorittaneiden osuus oli lähes sama eli 30 prosenttia. Vuonna 1970 tutkintoja oli toiseksi eniten (18 % väestöstä) kaupallisella ja yhteiskuntatieteellisellä koulutus alalla, ja osuus oli tässäkin tapauksessa lähes sama vuonna 2010 eli 19 prosenttia. Vähiten eli vain prosentin verran oli luonnontieteellisen alan tutkinnon suorittaneita, eikä niidenkään osuus ole kovin paljon kasvanut 40 vuodessa: vuonna 2010 osuus oli kaksi prosenttia.

Naiset ja miehet suorittavat eri alojen tutkintoja, ja sukupuolten ero on pysynyt lähes muuttumattomana neljän vuosikymmenen ajan. Selvästi naisvaltaisia koulutusaloja ovat edelleen terveys- ja sosiaaliala, kasvatus-tieteellinen ja opettajankoulutusala, palvelu-ala, humanistinen ja taideala sekä kaupalli-

Taulukko 3.
15 vuotta täyttänyt miesväestö koulutusasteen mukaan vuosina 1970, 1990 ja 2010.

	1970		1990		2010		Muutos % 1970–2010	Muutos % 1990–2010
		%		%		%		
Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa	1 204 000	73	926 000	48	733 000	34	–39	–21
Tutkinnon suorittaneita	445 000	27	1 007 000	52	1 452 000	66	226	44
Keskiaste	285 000	17	657 000	34	912 000	42	220	39
Korkea-aste	160 000	10	350 000	18	540 000	25	236	54
Alin korkea-aste	78 000	5	173 000	9	184 000	8	136	6
Alempi korkeakouluaste	43 000	3	83 000	4	177 000	8	311	114
Ylempi korkeakouluaste	36 000	2	84 000	4	158 000	7	338	87
Tutkijakoulutusaste	3 000	0	10 000	1	21 000	1	505	114
Yhteensä	1 649 000	100	1 933 000	100	2 185 000	100	32	13

Lähde: Tilastokeskus. Väestön koulutus rakenne -aikasarjatiedosto.

Naisten ja miesten koulutusalojen erot ovat pysyneet samoina neljän vuosikymmenen ajan.

nen ja yhteiskuntatieteellinen ala. Tekniikka sekä maa- ja metsätalous ovat perinteisiä miesaloja. Luonnontieteellisen alan tutkinto- ja ovat miehet suorittaneet vähän useammin kuin naiset. (Kuvio 2.)

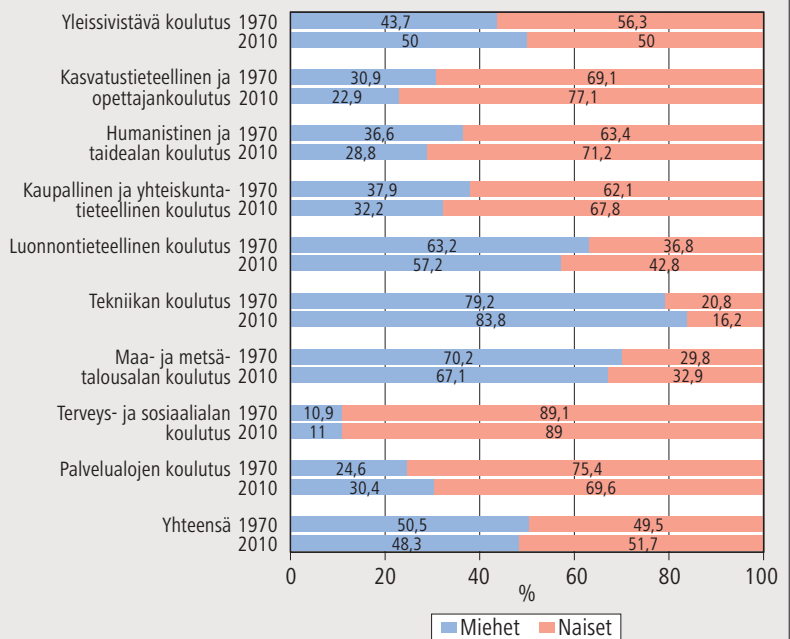
Tavoitteena koulutustason nostaminen

Neljänkymmenen vuoden aikana Suomen koulutus rakenne on muuttunut valtavasti, ja lähes kaikilla koulutusasteilla tutkinnon suorittaneiden määrä on lisääntynyt erittäin paljon. Opetus- ja kulttuuriministeriö kuitenkin tavoittelee edelleen nuorten koulutustason nostamista.

Ministeriö on asettanut tavoitteeksi vähintään toisen asteen (lukio, toisen asteen ammatillinen koulutus tai korkea-aste) koulutuksen suorittaneiden osuuden nostamisen 25–34-vuotiaiden joukossa 95 prosenttiin vuonna 2020 (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010). Nykyisin toisen asteen suorittaneiden osuus tässä ikäryhmässä on 85 prosenttia. Nähtäväksi jää, jatkuuko kasvu yhtä runsaana ja saavutetaanko asetetut tavoitteet.

*Kirjoittaja on erikoistutkija
Tilastokeskuksen Henkilötilastot-yksikössä.*

Kuvio 2.
Perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittaneet koulutusalan ja sukupuolen mukaan vuosina 1970 ja 2010.

Lähde: Tilastokeskus. Väestön koulutus rakenne -aikasarjatiedosto.

Lähteet:

Tilastokeskus. Tutkintorekisteri.
http://tilastokeskus.fi/til/vkour/2010/vkour_2010_2011-12-02_tie_001_fi.html

OECD. Education at a Glance 2011.
http://www.oecd.org/document/2/0,3746,en_2649_39263238_48634114_1_1_1_1,00.html

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2010). Suomen väestön koulutustason vahvuudet ja heikkoudet. Poliittika-analyysijä 2010:13.

Hyvinvointi- katsaus 10 vuotta sitten

VILKKAIMMAN LÄHIÖRAKENTAMISEN vuosikymmenet osuvat suurten ikäluokkien itsenäistymisen ja perheenperustamisen vuosiin. Runsas, tasokkaampi ja pientalovaikaisempi rakentaminen 1980-luvulla osuu taas suurten ikäluokkien asumisuran myöhempään nousuvaiheeseen. Nähtäväksi jää, seuraako lähivuosikymmeninä uusi kaupunkiasumisen ja rakentamisen aalto suurten ikäluokkien jälleen kerran muuttaessa ja etsiessä päättöasuntojaan läheltä palveluja.

Anneli Junto: Suomalaisten menetetty kotihistoria. Hyvinvointikatsaus 1/2002.

Charlotta Östlund

Hanna Sutela

Aikuisuuteen siirtymisen ehdot muuttuvat

Perheellistyminen on myöhentynyt ympäri Eurooppaa. Kansalliset instituutiot ja kulttuuri asettavat puitteet aikuisuuteen siirtymiselle ja sille, miten nuorten tulevaisuutta koskeva epävarmuus kanavoituu. Nuo puitteet vaihtelevat suuresti eri maissa.

TULEVAISUUDEN väestönkehitys huolestuttaa Euroopassa: väestö ikääntyy nopeasti, hedelmällisyysluvut ovat monissa maissa alhaisia ja ensisynnytysikä nousussa. Euroopan komission (KOM 2005) mukaan myös syntyvyyden nostaminen on talouskasvun edellytys työelämään osallistumisen kasvattamisen ja maahanmuuton lisäksi. Komission mukaan myöhäinen työelämään siirtyminen, työurien epävakaus, asumiskulujen kalleus sekä perhepoliittisten tukien puute vaikeuttavat perheellis-

tymistä. Komissio vetoaakin yhteisen edun nimissä jäsenmaihiin, jotta ne kehittäisivät toimia perheen ja työn yhteensovittamiseksi.

Myös Suomen hallitus totesi tulevaisuusselonteossaan vuonna 2004 (VNK 2004, 35–36), että tulevaisuuteen liittyvä epävarmuus viivästyttää lasten hankintaa. Selonteon mukaan määräaikaisten työsuhteiden vähentäminen on yksi tehokkaimmista keinoista pitää syntyvyys vähintäänkin nykytasolla sekä alentaa ensisynnytysikää. Nykyinen hallitusohjelma (VNK 2011, 7) toteaa jo suorasanaisesti, että syntyvyyden lisääminen on yksi tapa vaikuttaa julkisen talouden kestävyysvajeeeseen.

Ensisynnytysikä yhä nousussa

Perheellistyminen mielletään usein osaksi aikuistumisen asteittaista prosessia, johon tyypillisesti kuuluu muutto vanhempien luota, opiskelu, työmarkkinoille siirtyminen – ja oman perheen perustaminen (Anxo ym.

2010). Maiden välisissä vertailevissa tutkimuksissa on havaittu aikuisuuteen siirtymisen myöhentyneen eri puolilla Eurooppaa. Tämä heijastuu suoraan keskimääräisen ensisynnytysien nousuun ja sitä kautta myös syntyvyyteen: vaikeudet tulla raskaaksi lisääntyvät iän myötä, ja iäkkäinä esikoislapsensa saaville jää rajallisesti aikaa perhekoon kasvattamiseen.

Euroopassa ensisynnytysien nousun trendi alkoi Länsi- ja Pohjois-Euroopan maista 1970-luvun alussa, ja suuntaus valtasi 1990-luvun puoliväliin mennessä jo suurimman osan Keski- ja Itä-Eurooppaa. Pitkään jatkunut trendi on nyt alkanut monissa maissa tasoittua. Keskimääräinen ensisynnytysikä ei voikaan nousta loputtomiin, sillä biologia asettaa rajat, ja aina on äitejä, jotka saavat lapset nuorina. (Sobotka 2004.) Suomessa ikä on noussut noin 26 vuodesta vuonna 1985 jo 28,3 vuoteen vuonna 2010. Luku on hieman eurooppalaisen keskitason (EU27-maat 27,8 vuotta vuonna 2008) yläpuolella.

Kokonaishedelmällisyysluku ilmaisee sen, kuinka monta lasta 15–49-vuotias nainen keskimäärin synnyttäisi elämänsä aikana olettaen, että hän synnyttäisi samalla tavoin kuin kaikki hedelmällisessä iässä olevat naiset kyseisen vuoden aikana. Jotta väestön määrä ei laske, olisi lapsia kerryttävä jokaiselle naiselle keskimäärin 2,1 tai enemmän. Tämä nettouusiutumisluku alitettiin useissa teollisuusmaissa jo 1960-luvun puolivälin tienoilta (Van de Kaa 2002), Suomessa ensi kertaa vuonna 1969 (1,94).

Alhaisimmillaan Euroopan kokonaishedelmällisyys oli vuonna 2001, jolloin lukema 1,30 alittui kaikkiaan 15 maassa. Kyse oli kuitenkin osittain lastenhankinnan lykkääntymisestä, ja kokonaishedelmällisyys kääntyi monissa länsimaissa kasvuun vuosituhannen alussa. (Goldstein ym. 2009.) Vuonna 2008 EU27-maiden keskiarvo oli noussut jo 1,60:een, mistä se sittemmin on taas hieman laskenut viimeisimmän taantuman myötä. Alhaisinta hedelmällisyys on Etelä-Euroopan ja Itä-Euroopan maissa sekä Saksassa ja Itävallassa. (Eurostat.)

Suomen kokonaishedelmällisyysluku on Euroopan suurimpia. Vuoden 1973 pohjalukeman 1,50 jälkeen kokonaishedelmällisyyden trendi on meillä ollut pitkällä aikavälillä nouseva. Vuonna 2009 kokonaishedelmällisyys oli 1,86 eli korkeimmillaan sitten vuoden 1969, ja

vuonna 2010 jo 1,87. Tätä hieman korkeampia lukuja löytyi vuonna 2009 Ruotsista, Britannista, Ranskasta, Norjasta, Islannista ja Irlannista; Islanti ylsi jopa nettouusiutumislukuun. (Eurostat.)

Kulttuuriset ja rakenteelliset tekijät muutosten taustalla

Selityksiä aikuistumisen ja perheellistymisen myöhentymiselle on löydetty niin kulttuurista kuin rakenteellisistakin tekijöistä. Kulttuurinen näkökulma ammentaa toisen demografisen siirtymän teoriasta (Lesthaeghe & Van de Kaa 1986; Van de Kaa 2002).

Toista ei tietenkään olisi ilman ensimmäistä. Ensimmäisen demografisen siirtymän alku ajoittui länsimaissa 1800-luvun loppupuolelle, kun syntyvyys alkoi laskea muun muassa siksi, että lapsikuolleisuus ja näin ollen myös "varalasten" tarve väheni (ks. Numerot-sivu tässä numerossa). Toisen demografisen siirtymän alku paikallistuu 1960-luvulla alkaneeeseen sosiaaliseen muutokseen, joka on tuonut perustavanlaatuisia mullistuksia muun muassa avioliitto- ja perheinstituutioihin. Avioliittoa taloudellista turvaa tarjoavana instituutiona – lasten hankinnan ja kasvattamisen kannalta olennaisena ja pysyvänä järjestelynä – ei koeta yhtä välttämättömäksi kuin ennen. Individualismin yleistymisen myötä miehen ja naisen suhde nähdään pikemminkin vasta-vooroisena ja vapaaehtoisena tunnetason sitoutumisena, johon voi kuulua tai olla kuulumatta lapsia. (Emt.)

Vaikka kehityksen taustalla vaikuttavat myös rakenteelliset ja teknologiset muutokset, muun muassa ehkäisymenetelmien kehittyminen, toisen demografisen siirtymän teoria painottaa arvojen ja normien muutoksen keskeisyyttä (emt.). Kun yksilöllistyminen ja valinnanvara elämäntyylyissä ovat kasvaneet, normatiiviset ikärajat ja vahvat rooliodotukset rajoittavat aiempaa vähemmän myös perheellistymiseen liittyviä valintoja (Anxo ym. 2010).

Euroopan komission näkemys perheellistymisen esteistä kuuluu rakenteellisia seikkoja, ennen kaikkea taloudellista epävarmuutta painottaviin lähestymistapoihin. Tämän ajattelutavan mukaan globalisaatio on tuonut yhteiskuntaan uudenlaista rakenteellista epävarmuutta, jolle työmarkkinoille pyrkivät nuoret

ovat erityisen alttiita (Mills & Blossfeld 2005; Anxo ym. 2010). Liisa Lähteenmäki (2007, 125–126) kuvaa epävarmuutta jo sukupolvi-kokemukseksi – Suomessa 1990-luvulla koettu lama toimi tässä asiassa vedenjakajana.

Epävarmuuden yhteys aikuisuuteen siirtymisen viivästymiseen piilee siinä, että epävarmuus tulevasta vaikeuttaa kauaskantoisten päätösten tekoa. Yksilöllistymisen myötä valinnanvapaus on monessa suhteessa kasvanut, mutta nopeasti muuttuvassa maailmassa on yhä vaikeampi ennustaa valintojen seurauksia. Tässä tilanteessa kauaskantoisten päätösten teon lykkäämistä voi pitää jopa rationaalisena strategiana käsitellä tilannetta. (Mills & Blossfeld 2005.) Titta Tuohinen (2010) kirjoittaa suomalaisnuorten valinta-ahdistuksesta, suoranaisestä lamaantumisesta tulevaisuutta – muun muassa opiskelua – koskevien päätösten edessä.

On varmasti totta, että työelämän kasvaneet koulutusvaatimukset vaikuttavat esimerkiksi opiskeluaikojen pidentymiseen. Toisaalta pitkittyvää opiskelua on tulkittu myös nuorten omaksi strategiaksi kohdata työmarkkinoiden kasvanutta epävarmuutta. Äärimmillään sen voi nähdä jopa yhteiskunnan keinoksi "varastoida" muuten työttömäksi joutuvia nuoria. (Mills & Blossfeld 2005.)

Samalla tapaa avoliiton – avioliiton solmimisen sijasta – voi katsoa nuorten rationaaliseksi strategiaksi sopeutua epävarmaan talous- ja työmarkkinatilanteeseen (emt.). Valeria Oppenheimerin (1994, 308) mukaan avoliitto tarjoaa monia avioliiton etuja: Aikaa ja vaivaa ei kulu sopivan kumppanin etsimiseen, mutta selibaatin tai irtosuhteiden haittapuolista ei tarvitse kärsiä. Lisäksi kahden ihmisen resurssien yhdistäminen hyödyttää molempia sekä taloudellisesti että käytännön arkielämässä.

Avoliitossa on kuitenkin Oppenheimerin mukaan myös sinkkuuteen liittyviä etuja kuten se, että siinä ryhdytään harvemmin sellaisiin pitkäaikaisiin taloudellisiin sitoumuksiin, joista olisi myöhemmin hankala irrottautua. Oppenheimer oli ensimmäisiä, joka selitti 1970-luvulta lähtien Yhdysvalloissa kohonneen avioitumisiän miesten lisääntyneellä työmarkkinaepävarmuudella pikemminkin kuin naisten parantuneella koulutustasolla ja lisääntyneellä työhön osallistumisella, kuten siihen asti oli ollut tapana. (Emt.)

Epävarmuus voi johtaa myös lasten hankinnan lykkäämiseen. Mikäpä olisikaan kauaskantoisempi päätös kuin lapsen hankinta, joka merkitsee vähintäänkin parinkymmenen vuoden fyysistä, emotionaalista ja taloudellista sitoutumista?

Epävarmuuden on tosin todettu vaikuttavan syntyvyyteen kaksitahoisesti. Kun nuoret aikuiset yhtäältä haluavat saavuttaa elämäänsä vakautta ja turvallisuutta ennen lasten hankkimista, ja kun vakaan työmarkkina-aseman saavuttaminen on tullut aiempaa hankalammaksi, perheellistyminen lykkääntyy (mm. Mills & Blossfeld 2005; Anxo ym. 2010). Toisaalta erityisesti niiden vähän koulutettujen nuorten naisten, jotka kokevat tulevaisuuden mahdollisuutensa työmarkkinoilla kaikkein epävarmimmiksi, on todettu hankkivan lapsia pikemminkin varhain ja hakevan elämäänsä tällä tavoin edes jotain jatkuvuutta ja mielekkyyttä (mm. Friedman ym. 1994; Crompton 2006).

Kansalliset instituutiot kanavoivat epävarmuuden vaikutuksia

Aikuisuuteen siirtymisen ehdoissa on loppujen lopuksi kyse sekä kulttuurin että rakenteiden yhteisvaikutuksesta, jotka muokkaavat yksilöiden odotuksia ja mahdollisuuksia. Kansalliset erot eivät ole kadonneet globalisaation myötä, vaan institutionaaliset järjestelmät, ennen kaikkea perhe, työmarkkinat, hyvinvointivaltio ja koulutusjärjestelmä, kanavoivat epävarmuuden vaikutuksia eri yhteiskunnissa eri tavoin (Mills & Blossfeld 2005; Anxo ym. 2010). Myös kulttuuriset tekijät vaikuttavat siihen, miten tulevaisuutta koskevaa epätietoisuutta käsitellään (mm. Bernardi ym. 2008).

Dominique Anxo, Gerhard Bosch ja Jill Rubery (2010) painottavat kaikki elämänvaiheet kattavan hyvinvointivaltion keskeistä roolia yksilöiden elämänsäkulun mahdollisuuksien ja toteutumisen tasa-arvoisuuden kannalta. Sellaisessa hyvinvointijärjestelmässä, jossa resurssien jakautuminen riippuu perheestä, luokasta tai työllisyyden rakenteista, näihin resursseihin käsiksi pääsy on sattumanvaraisempaa kuin hyvinvointivaltiossa, joka tarjoaa resursseja kaikille universaaleina oikeuksina.

Gösta Esping-Andersenin (1990) klassisessa hyvinvointiregiimi-luokittelussa Suomi kuu-

luu sosiaalidemokraattiseen regiimin. Meillä vallitsee universaali oikeus sosiaaliturvaan, aktiivinen työmarkkina- ja verotuspolitiikka, täystyöllisyystavoite, suhteellisen pienet tuloterot, yhteiskunnan tuki työn ja perheen yhdistämiselle sekä ainakin periaatteessa sukupuolten tasa-arvo kotona ja työssä. Pohjoismaissa harjoitettu "aktiivinen elämäntulkupoliittika" (Leisering 2003, sit. Anxo 2010, 60) tukee elämäntulkua poliittishallinnollisin keinoin siinä, missä muun muassa Etelä-Euroopan "rajalliset" tai "passiiviset elämäntulkupoliittikat" jättävät elämäntulkun muovautumisen markkinavaimien ja perheen varaan luokkieroja vahvistaen (Anxo ym. 2010).

Suomessa täysi-ikäiset nuoret tunnustetaan ainakin vanhempiensa luota muuton jälkeen itsenäisiksi aikuisiksi, joita kohtaan vanhemmilla ei ole elatusvelvollisuutta, ja joita yhteiskunta tarvittaessa tukee. Nuoren opiskellessa vanhempien elatusvelvollisuus jatkuu tosin Suomessakin, kunnes nuori täyttää 20 vuotta. Tilanne on kuitenkin tyystin toinen kuin esimerkiksi Italiassa, jossa vanhempien elatusvelvollisuus jatkuu aina siihen asti, kunnes nuori täyttää 26 vuotta tai pidempäänkin, mikäli opiskelut ovat kesken.

Joachim Vogelien (2002) mukaan hyvinvointivaltion institutionaaliset muodot, työmarkkinat ja perhe muodostavatkin Euroopassa erilaisia "siirtymäregimejä". Tämä käy hyvin ilmi Melinda Millsin ja Hans-Peter Blossfeldin (2005) sekä Anxon ym. (2010) eri maita vertailevissa tutkimuksissa.

Maiden väliset erot kasvussa

Anxo ym. (2010) laskivat yhdeksästä Euroopan maasta sen mediaani-ian, jolloin miehet muuttavat vanhempiensa luota sekä sen mediaani-ian, jolloin naiset saavat ensimmäisen lapsensa. Ruotsissa vanhempain luota muuton mediaani oli miehillä alhaisin (21 v.), mutta ensisynnytyksikä naisilla korkein (31 v.). Tämä tarkoittaa keskimäärin varsin pitkää itsenäisen tai lapsettomassa parisuhteessa, usein avoliitossa, elämisen jaksoa.

Italiassa, Kreikassa ja Unkarissa naisten ensisynnytyksiän mediaani on sen sijaan vuotta alhaisempi kuin se mediaani, jolloin miehet muuttavat vanhempiensa luota. Koska naiset ovat parisuhteissa puolisoitaan tyypillisesti parisen vuotta nuorempia, tuloksen voi tulkita

niin, että vanhempien luota muutetaan vasta siinä vaiheessa, kun perustetaan oma perhe – noin vuotta ennen esikoisen syntymää. Espanjassa kyseiset mediaani-iat ovat molemmat 29 vuotta. Keski-Euroopan maissa Itävallassa, Ranskassa ja Saksassa sekä Britanniaassa miehet ovat tyypillisesti 4–5 vuotta nuorempia kotoa muuttaessaan kuin naiset ensimmäistä kertaa synnyttäessään. Edellisen laskutavan mukaan nuoret miehet ehtivät näissä maissa siis elää noin 6–7 vuotta itsenäisesti tai lapsettomassa parisuhteessa ennen isäksi tuloa.

Toisen demografisen siirtymän teorian mukaisesti avioitumisaste on pitkällä aikavälillä laskenut ja ensimmäisen avioliiton solmimisen ikä on noussut kaikissa teollisuusmaissa viime vuosikymmeninä. Suomessa naiset solmivat ensimmäisen avioliittonsa keskimäärin 30,3- ja miehet 32,6-vuotiaina vuonna 2010, kun vastaavat luvut 1970-luvun alussa olivat noin 23 ja 25 vuotta (Tilastokeskus 2011).

Kehitys avioliittoinstituutioon suhteen ei kuitenkaan ole ollut kaikilta osin niin yhteneväistä kuin hedelmällisyyden väheneminen. Suurimmassa osassa teollisuusmaita avioliitot ja avioliiton ulkopuoliset synnytykset yleistyivät 1980-luvulta 1990-luvulle siirryttäessä, Pohjoismaissa jo aiemminkin, mutta Japanissa ja Etelä-Euroopassa nämä ilmiöt olivat vielä 2000-luvun alussa varsin poikkeuksellisia. (Van de Kaa 2002.)

Nämä kulttuuriset erot avoliittojen hyväksyttävyydessä heijastuvat suoraan myös lapsuudenkodista muuton ikään, kun työmarkkinoiden epävarmuus kasvaa ja asunnon saanti on vaikeaa. Italiassa avoliiton solmiminen on nuorille pareille edelleen periaatteessa ainoa sosiaalisesti hyväksytty tapa asua yhdessä. Niinpä lähtö vanhempien luota ja muuttaminen parisuhteeseen on lykkääntynyt, kun olosuhteet avoliiton solmimiselle eivät tunnu suotuisilta. Pohjoismainen kulttuuri sen sijaan sallii avoliitot, ja kun yhteiskunta vielä tukee nuorten asumista, on avoliittojen solmimisen (ja purkamisen) suhteellinen helpous johtanut Ruotsissa pikemminkin yhteen muuttamisen aikaistumiseen kuin myöhentymiseen. (Anxo ym. 2010.)

Anxon ja kumppaneiden (emt.) mukaan aikuisuuteen siirtymisen ja perheellistymisen erot heijastelevat siis sekä kulttuurisia arvoja ja normeja että institutionaalisia, nuorten itsenäistymistä tukevia rakenteita tai niiden

puutetta. Kirjoittajien mukaan Euroopan maitten väliset erot ovat viime aikoina jopa lisääntyneet tavalla, joka ei johdu ideologisista muutoksista vaan lisääntyneestä eriarvoisuudesta resurssien kuten työllistymisen ja asunnon saannin jakautumisessa. Etelä- ja Keski-Euroopan maissa ja Britanniassa nuorten itsenäiseen elämään siirtyminen on yhä enemmän riippuvaista vanhempien tulotastosta, mikä voi johtaa siihen, ettei oman elämän rakentaminen ja perheellistyminen pääse ajoissa alkuun.

Määräaikaisuus viivästyttää perheen perustamista Suomessa

Suomessa ilmainen koulutus ja opintotuki asumislisineen sekä asumistuki-, työmarkkinatuki- ja toimeentulotukijärjestelmä mahdollistavat nuorten varhaisen itsenäistymisen paremmin kuin Keski- tai Etelä-Euroopan maissa. Suomalaiset nuoret muuttavatkin vanhempiensa luota verrattain varhain. Vuonna 1995 kotona asui vajaa puolet 21-vuotiaista suomalaisnuorista, mutta vuonna 2007 enää hieman alle kolmannes (Nikander 2009). Universaali oikeus vähintäänkin minimimääräisiin äitiys-, isyys- ja vanhempainpäivärahoihin sekä kotihoidontuki ja julkinen päivähoito tukevat perheellistymistä jopa epävarmoissa työmarkkinaolosuhteissa.

Nämä seikat ovatkin varmasti vaikuttaneet siihen, että kokonaishedelmällisyys on meillä Euroopan korkeimpia. Kulttuuriset tekijätkin vaikuttavat: suomalaisten ihanne-lapsiluku on suuri (naiset 2,76, miehet 2,53) verrattuna useimpiin muihin Euroopan maihin (EU25-maissa naiset 2,29, miehet 2,25) (Testa 2006).

Yhteiskunnan tuki ja palvelut lapsiperheille ovat kuitenkin heikentyneet 1990-luvulta lähtien, tuloerot ovat kasvaneet (mm. Salmi ym. 2009), eikä kokemusta työmarkkinoiden epävarmuudesta pidä vähätellä meilläkään. Vaikka kaikki nuoret aikuiset eivät pitäisikään vanhemmuutta henkilökohtaisena riskinä, joka uhkaa vapaan elämän pohjalle rakennettua minuutta, työuraa ja parisuhdetta (Ketokivi 2002), taloudellinen epätietoisuus tulevaisuudesta saa monet nuoret parit aprikoimaan lastenhankinnan ajoitusta.

Nämä seikat käyvät ilmi myös tutkimuksista. Määräaikaaisissa työsuhteissa työskente-

levät nuoret aikuiset kertovat lykänneensä lasten hankintaa pysyvissä työsuhteissa työskenteleviä useammin (Sutela 2007), ja lapsettomiin määräaikaisten palkansaajien todennäköisyys saada esikoinen lähitulevaisuudessa on pienempi kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla myös taustamuuttujien vakioinnin jälkeen (Sutela 2012). Määräaikaisten työsuhteiden enenevä keskittyminen Suomessa juuri synnytysikäisiin naisiin (esim. Pärnänen & Sutela 2009) on näin ollen väestöpoliittinen kysymys. Lisäksi kyse on hyvinvoinnista ja tasa-arvosta. Raija Julkusen (1999) sanoin: oikeutta työhön ja oikeutta perheeseen voi pitää perustavanlaatuisina kansalaisoikeuksina. Voikin kysyä, miten tasa-arvoisia nuoret aikuiset tässä suhteessa keskenään ovat edes meillä Suomessa.

Kirjoittaja on erikoistutkija Tilastokeskuksen Elinolot-yksikössä.

Lähteet:

- Anxo, Dominique & Bosch, Gerhard & Rubery, Jill 2010. Shaping the Life Course: A European Perspective. Teoksessa: Dominique Anxo & Gerhard Bosch & Jill Rubery (toim.) *The Welfare State And Life Transitions: A European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Bernardi, Laura & Kärner, Andreas & von der Lippe, Holger 2008. Job Insecurity and the Timing of Parenthood: A Comparison between Eastern and Western Germany. *European Journal of Population* 24.
- Crompton, Rosemary 2006. Employment and the Family. *The Reconfiguration of Work and Family Life in Contemporary Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eurostat. Statistical database. Population and social conditions. Population. Demography. National data. Fertility. <http://www.ec.europa.eu/> / 23.2.2012
- Esping-Andersen, Gösta 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Friedman, Michael & Hechter, Debra & Kazanova, Satoshi 1994. A theory of the value of children. *Demography* 31.
- Goldstein, Joshua R. & Sobotka, Tomás & Jasilione, Aiva 2009. The end of lowest-low fertility? *Population and development Review* 35.
- Julkunen, Raija 1999. European Combinations of Work and Family from the Citizen's Perspective. Teoksessa: Minna Salmi & Johanna Lammi-Taskula (toim.) *European Diversities: Combining Work and Family in Different Settings of Working Life, Family Life and Culture*. Seminar Report. Helsinki: Stakes.
- Ketokivi, Kaisa 2002. Vapauden lumo ja vastuun taakka: perheen perustaminen pidentyneen nuoruuden kulttuurissa. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Joulukuun 2002. Helsingin yliopisto. <http://ethesis.helsinki.fi>
- KOM 2005. Komission tiedonanto: Vihreä kirja "Kohti väestörakenteen muutoksia – uusi solidaarisuus sukupolvien välillä". Euroopan yhteisöjen komissio.

- Leisering, Lutz 2003. Government and the Life Course. Teoksessa Jeylan T. Mortimer & Michael J. Shanahan (toim.) *Handbook of the life course*. New York: Kluwer Academic.
- Lesthaeghe, Ron & van de Kaa Dirk J. 1986. "Twee demografische transitie?" (Two demographic transitions?) Teoksessa Ron Lesthaeghe & Dirk J. van de Kaa (toim.): *Bevolking – Groei en Krimp. Mens en Maatschappij*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Lähteenmäki, Liisa 2007. Työntekijät ruutuun! Pätäkä ja vuokratyöt palkansaajien moraalisaatolana. Teoksessa Anu-Hanna Anttila & Anu Suoranta (toim.): *Pärjäämisen ajat – horjuvat työt*. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Mills, Melinda & Blossfeld, Hans-Peter 2005. Globalization, Uncertainty and The Early Life Course. A theoretical framework. Teoksessa Hans-Peter Blossfeld & Erik Klijzing & Melinda Mills & Karin Kurz (toim.) *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*. London and New York: Routledge.
- Nikander, Timo. 2009. Nuoret muuttavat omilleen yhä nuorempina. Hyvinvointikatsaus 1/2009.
- Oppenheimer, Valerie K. 1994. Women's Rising Employment and the Future of the Family in Industrial Societies. *Population and Development Review* 20.
- Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna (2009) Tyypillisestä epätyypilliseen? Teoksessa: Anna Pärnänen & Kaisa-Mari Okkonen (toim.) *Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet*. Työmarkkinat 2009. Helsinki: Tilastokeskus.
- Salmi, Minna & Sauli, Hannele & Lammi-Taskula, Johanna 2009. Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa: Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. THL:n Teemajulkaisuja 4/2009. Helsinki: THL.
- Sobotka, Tomás 2004. Postponement of Childbearing and Low Fertility in Europe. Väitöskirja. University of Groningen. <http://dissertations.ub.rug.nl/faculties/rw/2004/t.sobotka/>
- Sutela, Hanna 2007. Työ, hoiva ja perhe. Teoksessa Hanna Sutela & Anna-Maija Lehto (toim.) *Tasa-arvo työn takana*. Työmarkkinat 2007. Helsinki: Tilastokeskus.
- Sutela, Hanna 2012. Määräaikaiset työsuhteet ja perheellistyminen. Julkaisematon väitöskirjakäsikirjoitus.
- Testa, Maria Rita 2006. Childbearing preferences and family issues in Europe. Special Eurobarometer 253/Wave 65.1. TNS Opinion & Social. European Commission.
- Tilastokeskus 2011. (SVT): Siviilisäädyn muutokset [verkkajulkaisu]. ISSN=1797-6413. 2010. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/20.2.2012>
- Tuohinen, Titta 2010. Nuorten 'työeetos' – protestanttisesta etiikasta työyhteisön henkeen? Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Van de Kaa, Dirk J. 2002. The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries. Paper presented at the Sixth Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security, Tokyo, Japan 29th January 2002. <http://www.ipss.go.jp>
- VNK 2004. Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko väestökehityksestä, väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutokseen varautumisesta. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 27/2004. Helsinki: Edita prima Oy. <http://www.vnk.fi>
- VNK 2011. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston kanslia 22.6.2011. <http://www.vn.fi>
- Vogel, Joachim 2002. European Welfare regimes and the transition to adulthood: A comparative and longitudinal perspective. *Social Indicators Research* 59.

Hyvinvointi-

katsaus 10 vuotta sitten

HEDELMÄLLISYYS LASKI kaikkien aikojen pohjanoteeraukseen vuonna 1973, jolloin periodiluku ennusti naisille vain 1,5 lasta. Tuolloin herättiin huomaamaan, että maasta loppuvat lapset, jollei perhe-etuuksia paranneta. Säädettiin päivähoitolaki ja vuoden 1974 puolesta välistä äitiyspäivärahakausi piteni 12 viikosta 29 viikkoon. Syntyvyyden lasku pysähtyi ja syntyvyys nousi parissa vuodessa tasolle, jolla se nykyisin on.

Leena Kartovaara: *Perhe on paras. Väestötilastollinen tutkimusretki suurten ikäluokkien perheisiin*. Hyvinvointikatsaus 1/2002.

Anna Loukkola

Lamavuonna 1992 tutkinnon suorittaneet työllistyivät huonosti

Valmistumisen ajankohta saattaa vaikuttaa merkittävästi työuraan. Suuri osa lamavuonna 1992 tutkinnon suorittaneista oli vielä kymmenen vuoden jälkeen työttömänä.

LAMAVUOSINA 1990–1993 Suomen brutto-kansantuote laski miltei 14 prosenttia ja työttömyys kasvoi 1980-luvun 3 prosentista lähes 17 prosenttiin (Loikkanen ym. 2002, 375). Lama vaikutti myös opintonsa päättäneiden työhön sijoittumiseen: sen aikana tutkinnon suorittaneista jopa 25 prosenttia jäi työttömäksi tutkinnon suorittamisen jälkeen.

Vertaan artikkelissani lamavuonna 1992 ja vuonna 2002 valmistuneiden työhön sijoittumista valmistumisen jälkeen (ks. tau-

lukko). Vertailuajankohdaksi olen valinnut vuoden 2002, jolloin suhdannetilanne oli normaali ja työllisyystilanne oli vakaa. Välittömänä työllistymisenä pidetään työpaikan saamista vuoden kuluessa tutkinnon suorittamisesta. Lisäksi tarkastelen niiden opintonsa päättäneiden sijoittumista viiden vuoden kuluttua valmistumisesta, joiden korkein tutkinto on pysynyt samana.

Valmistuneita koskevat tiedot perustuvat Tilastokeskuksen tutkintorekisterin aikasarja-aineistoon, jossa on joka vuodelta korkein suoritettu tutkinto. Työhön sijoittumista kuvaavat tiedot perustuvat Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastoon.

Monilla 90-luvun laman aikana valmistuneilla oli työllistymisongelmia

Vuonna 1992 tutkinnon suorittaneista 10,5 prosenttia oli työttömänä vielä viiden vuoden kuluttua valmistumisestaan – tällöin tarkastelussa ovat mukana vain ne, joiden tutkinto oli pysynyt samana. Kymmenenkin vuoden kuluttua työttömänä oli vielä 7 prosenttia. Vuonna 2002 valmistuneista oli vuosi valmistumisen jälkeen työttömänä 8,5, mutta viiden vuoden kuluttua vain 4 prosenttia. Anna-Liisa Lämsän (2009) havaintojen mukaan pitkäaikainen työttömyys välittömästi tutkinnon suorittamisen jälkeen on syrjäytymisriski, josta voi seurata kasautuvaa huono-osaisuutta aikuisuudessa.

Taulukko 1.
Vuosina 1992 ja 2002 tutkinnon suorittaneiden työllistyminen vuoden kuluttua valmistumisesta.

		Tutkinto		Työllisiä, %	
		1992	2002	1992	2002
Naiset	Yhteensä	58 900	66 800	45	68
	Ylioppilas	14 100	19 800	20	45
	Ammatillinen	20 700	24 300	40	70
	Alin korkea-aste	16 700	400	62	80
	Alempi korkeakouluaste	1 800	14 100	61	84
	Ylempi korkeakouluaste	5 200	7 400	72	86
	Tutkijakoulutusaste	400	800	83	88
Miehet	Yhteensä	43 600	49 400	37	60
	Ylioppilas	10 700	14 100	12	27
	Ammatillinen	17 200	20 800	29	62
	Alin korkea-aste	7 600	800	55	92
	Alempi korkeakouluaste	2 700	7 700	56	86
	Ylempi korkeakouluaste	4 600	5 100	77	89
	Tutkijakoulutusaste	800	900	88	88

Lähde: Tilastokeskus. Tutkintorekisteri ja työssäkäyntitilasto.

Vuonna 1992 välittömästi valmistumisen jälkeen työllistyneistä 33 prosenttia oli 20–24-vuotiaita, mutta vuonna 2002 jo 40 prosenttia työllistyi sen ikäisenä. Alle 30-vuotiaana valmistuneiden osuus on kuitenkin alentunut: osuus oli 82 prosenttia vuonna 1992 ja 77 prosenttia vuonna 2002.

Hyvä koulutus parantaa työllistymismahdollisuuksia

Hyvä koulutus pienentää työttömäksi jäämisen riskiä: ylimpien koulutusasteiden tutkinnon suorittaneiden joukossa työllisten osuudet ovat suurempia kuin vähemmän koulutetuilla. Korkeakoulukoulutuksen saaneet ovat työllistyneet parhaiten, kun taas erityisesti toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta valmistuneista huomattava osa on jäänyt työttömäksi tutkinnon suoritettuaan sekä vuonna 1992 että 2002. Lama-aikaan vuonna 1992 valmistuneiden ammatillisen tutkinnon suorittaneiden työttömyys oli kuitenkin yli kaksinkertainen vuonna 2002 valmistuneisiin verrattuna.

Ammatillisesta koulutuksesta vuonna 1992 valmistuneista vain 35 prosenttia työllistyi välittömästi. Viiden vuoden kuluttua työtä oli saanut 64 ja kymmenen vuoden kuluttua 75 prosenttia. Vuonna 2002 valmistuneista sen sijaan työllistyi välittömästi 66 prosenttia, ja viiden vuoden kuluttua töissä oli jo 81 prosenttia niistä, joiden korkein tutkinto oli pysynyt samana.

Vaikka lama vaikutti eniten alimmilta koulutusasteilta valmistuneiden työllistymiseen, sillä oli vaikutusta myös korkeakouluasteelta valmistuneiden työllistymiseen. Lisensiaattien ja tohtoreiden työllistymiseen lamalla sen sijaan ei ollut juuri mitään vaikutusta. Ylemmältä korkeakouluasteelta valmistuneiden välitön työllistyminen oli 13 prosenttiyksikköä vähäisempää vuonna 1992 kuin vuonna 2002.

Vuonna 1992 ylemmältä korkeakouluasteelta valmistuneista kolme neljästä pääsi heti töihin. Viidessä vuodessa oli työllistynyt lähes 87 prosenttia ja kymmenessä vuodessa 90 prosenttia. Vuonna 2002 ylemmältä korkeakouluasteelta valmistuneista työllistyi välittömästi 87 prosenttia ja viiden vuoden kuluttua töissä oli lähes 90 prosenttia.

Alimmalta korkea-asteelta ja alemmalta korkeakouluasteelta valmistuneiden työllis-

Charlotta Östlund

tymisessä ei ole suurta eroa. Vuonna 1992 sekä opistoasteen tutkinnon että alemman korkeakoulututkinnon suorittaneista työllistyi lähes 60 prosenttia ja vuonna 2002 kummaltaakin koulutusasteelta 85 prosenttia. – Suomessa tehtiin 1990-luvulla korkea-asteen koulutuksen rakennemuutos, jonka seurauksena opistotasoinen alimman korkea-asteen koulutus ajettiin alas ja alemman korkeakouluasteen koulutus lisääntyi ammattikorkeakoulutuksen myötä.

Lama-aikana päätoiminen opiskelu oli kaikilta koulutusasteilta valmistuneiden joukossa suositumpaa kuin kymmenen vuotta myöhemmin. Ylioppilaisiksi valmistuneista suurin osa jatkoi jatko-opintoihin, korkeakouluihin tai takaisin toiselle asteelle.

Vuonna 1992 yli puolet uusista ylioppilaisista oli päätoimisia opiskelijoita. Kymmenen vuotta myöhemmin vuonna 2002 valmistuneista uusista ylioppilasta noin 40 prosenttia opiskeli päätoimisesti.

Valmistumisen jälkeen naiset ovat työllistyneet paremmin kuin miehet

Vuonna 1992 valmistuneista miehistä oli työttömänä 6 prosenttiyksikköä enemmän kuin naisia, ja naisista oli 9 prosenttiyksikköä enemmän opiskelemassa kuin miehistä. Vuonna 2002 naisten ja miesten erot molemmissa tapauksissa olivat alle 2 prosenttiyksikköä.

Vuonna 1992 valmistuneista naisista 45 prosenttia oli työllisiä ja miehistä 37 prosenttia. Vuonna 2002 valmistuneista naisista työllistyi 68 prosenttia ja miehistä 60 prosenttia. Molempina vuosina naisten ja miesten työllisyyden ero oli siis 8 prosenttiyksikköä.

Kaikilla koulutusasteilla naiset työllistyivät tai jatkavat opiskelua välittömästi opintojen päätyttyä todennäköisemmin kuin miehet. Sekä vuoden 1992 että vuoden 2002 uusista naisylioppilaista yli 80 prosenttia työllistyi tai jatkoi opintojaan. Sen sijaan vuoden 1992 miesylioppilaista työllistyi tai jatkoi opintojaan ainoastaan 48 prosenttia ja vuonna 2002 valmistuneistakin vain 66 prosenttia. Ylioppilasmiehistä kuitenkin runsas 20 prosenttia lähti suorittamaan molempina vuosikymmeninä varusmies- tai siviilipalvelusta.

Erot sukupuolten välillä ovat samansuuntaiset myös ammatillisesta koulutuksesta valmistuneiden keskuudessa. Vuonna 1992 ammatillisesta koulutuksesta valmistuneiden naisten työllisyysaste oli yli 10 prosenttiyksikköä parempi kuin miesten. Vuonna 2002 toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittaneista naisista työllistyi 8 prosenttiyksikköä enemmän kuin vastavalmistuneista miehistä. Ammatillisesta koulutuksesta 1992 valmistuneista miehistä 16 prosenttia suoritti varusmies- tai siviilipalvelusta ja 2002 valmistuneistakin 8 prosenttia.

Korkeakouluasteelta valmistuneiden naisten ja miesten työhön sijoittumisen erot ovat pienemmät kuin alemmilla koulutusasteilla. Lamavuonna 1992 alemman korkeakouluasteen tutkinnon suorittaneiden naisten työllisyysaste oli 5 prosenttiyksikköä parempi kuin miesten – tosin vuonna 1992 opistoasteen tai alemman korkeakoulututkinnon suorittaneet miehet menivät runsaslukuisemmin varusmies- tai siviilipalvelukseen kuin samantasoisien tutkinnon vuonna 2002 suorittaneet. Ylemmän korkeakouluasteen suorittaneet miehet sen sijaan työllistyivät molempina ajankohtina paremmin kuin naiset.

Valmistuneiden työllistymisessä suuria koulutusaloittaisia eroja

Vuonna 1992 valmistuneista työllistyivät parhaiten pienehköltä humanistiselta ja kasvatusalalta tutkinnon suorittaneet: lähes 80 prosenttia löysi työpaikan heti. Näiltä aloilta

valmistuneet toimivat pääasiassa opettajina. Myös luonnontieteistä sekä sosiaali-, terveys- ja liikunta-aloilta valmistuneet työllistyivät verraten hyvin. Työttömien osuus valmistuneista vaihteli humanistisen ja kasvatusalalla 12 prosentista tekniikan ja liikenteen alan 35 prosenttiin.

Samana vuonna miesvaltaiselta tekniikan ja liikenteen alalta työllistyi välittömästi vain 36 prosenttia, ja viiden vuoden kuluttua alalta valmistuneista oli töissä 73 prosenttia. Toiseksi vaikeinta vastavalmistuneiden oli saada matkailu-, ravitsemis- ja talousalan töitä. Vielä viiden vuoden kuluttua valmistumisesta vähiten työllisiä, 67 prosenttia, oli näiltä aloilta valmistuneiden joukossa.

Myös vuonna 2002 humanistiselta ja kasvatusalalta valmistuneet työllistyivät hyvin: työllisiä oli lähes 90 prosenttia. Myös sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan koulutuksesta työllistettiin helposti heti valmistumisen jälkeen. Kun kaikista valmistuneista työttömiä oli noin 9 prosenttia, oli tekniikan ja liikenteen sekä luonnonvara- ja ympäristöalalta valmistuneista työttömänä noin 13 prosenttia. Viiden vuoden kuluttua työttömien osuus tekniikan ja liikenteen alalta valmistuneilla oli pudonnut 5 prosenttiin, mutta luonnonvara- ja ympäristöalalla se oli vielä lähes 7 prosenttia.

Naisten ja miesten työllistymisessä on suuria eroja. Laman aiheuttama työllisyyden heikkeneminen ilmenee mm. miesvaltaisella tekniikan alalla, jolla oli kaikkein huonoin työllisyystilanne. Tekniikan alan työllisyysongelmat jatkuivat vielä kymmenen vuotta laman jälkeen. Valtion taloudellisen tilan heikkeneminen puolestaan heijastui naisvaltaisen terveys- ja sosiaalialan työllistymiseen.

Kirjoittaja on suunnittelija Tilastokeskuksen Henkilötilastot-yksikössä.

Lähteet:

Loikkanen, Heikki A. & Pekkarinen, Jukka & Vartia, Pentti 2002. Kansantaloutemme – rakenteet ja muutokset. Helsinki: Taloustieto Oy.

Lämsä, Anna-Liisa 2009. Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulun yliopisto.

Tilastokeskus. Sijoittuminen koulutuksen jälkeen. <http://tilastokeskus.fi/til/sijk/index.html>

Tilastokeskus. Tutkintorekisteri. <http://tilastokeskus.fi/til/vkour/index.html>

Tilastokeskus. Työssäkäyntitilasto. <http://tilastokeskus.fi/til/tyokay/index.html>

Pekka Myrskylä

Hyvin koulutetuilla pisimmät työurat

Suomalaisten elinikä pitenee, mutta työvuosien määrä ei kasva samassa tahdissa. 1990-luvun lama lyhensi sekä naisten että miesten keskimääräistä työuraa usealla vuodella. Naisten työurat ovat pidentyneet enemmän kuin miesten.

VUODESTA 1970 Suomen väkiluku on kasvanut 0,7 miljoonalla ja työllisten määrä 0,3 miljoonalla. Tällä hetkellä työikäinen väestö kuitenkin vähenee 13 000–14 000 hengen vuosivauhtia, vaikka maahanmuutto tuo joka vuosi 15 000 hengen muuttovoiton. Ilman maahanmuuttoa työikäinen väestö vähenisi vuosittain 25 000 hengellä (ks. Markus Rapon artikkeli tässä numerossa).

Taloudelliset suhdanteet vaikuttavat melko paljon keskimääräiseen työuran aloittamiskään. Ennen 1990-luvun lamaa sekä naiset että miehet aloittivat työuransa keskimäärin 19-vuotiaina, mutta lamavaihe nosti aloittamiskää jopa 6–7 vuodella. 1990-luvun jälkipuoliskolla keskimääräinen työhönmenoikä nousi 22 ikävuoteen.

Vuoden 2005 jälkeen naisten keskimääräinen aloittamiskä oli jonkin aikaa 19 vuotta, mutta se nousi vuoden 2009 taantuman jälkeen 20 ikävuoteen. Miesten työura on alkanut keskimäärin yli 21-vuotiaana koko 2000-luvun ajan.

Lastenhoito vähentää naisten työssäoloa selvästi ikävuosien 25–40 välillä, mutta sen jälkeen naiset osallistuvat työelämään enemmän kuin miehet aina 60 vuoden ikään saakka. Muista kuin lastenhoitosyistä työelämän ulkopuolella olevien 21–60-vuotiaiden naisten osuus on 3–4 ja miesten 4–5 prosenttia.

Työuransa loppupäässä olevista voi ottaa esimerkiksi vuonna 1950 syntyneet. Tuona vuonna syntyi runsaat 98 000 lasta. Vuonna 2010 he olivat 60-vuotiaita, ja noin 80 prosenttia heistä oli elossa ja asui Suomessa. Kuolleisuus ja maastamuutto ovat siis pienentäneet syntymäkohorttia 19 500 hengel-

lä. Jäljellä olevasta joukosta 44 500 eli 57 prosenttia oli työssä.

Työssäkäynti vähenee jyrkästi 60 ikävuoden jälkeen: 61-vuotiaista on töissä enää 49 ja 62-vuotiaista 43 prosenttia. 63 vuoden ikäisistä töissä on enää 28 prosenttia.

Tarkastelen artikkelissani työurien kehitystä ja siihen vaikuttavia seikkoja (ks. myös Myrskylä 2010, Myrskylä 2011, Myrskylä 2012a, Myrskylä 2012b). Kiinnitän artikkelissani huomiota erityisesti 1990-luvun alun laman työurien pituutta lyhentävään vaikutukseen. Suhdanteiden ohella työuriin on vaikuttanut koulutustason nousu, joka on pidentänyt myös vanhempiin ikäryhmiin kuuluvien työuria. Tarkastelen työurien pituuksia väestölaskenta- ja työssäkäyntitilastojen avulla (ks. tietolaatikko).

Naisten työhön osallistuminen alkoi lisääntyä 1970-luvulla

Vuosina 1970–2010 työllisten miesten määrä kasvoi vain 5 prosentilla, kun taas työllisten naisten määrä kasvoi 43 prosentilla. Neljän viime vuosikymmenen aikana työllisten kokonaismäärän kasvusta 86 prosenttia on naisten osuutta. Vuonna 1970 naisten työstä poistumisikä oli keskimäärin 54 vuotta, ja sen jälkeen se on noussut kaiken aikaa – 1990-luvun alun lama-aikaa lukuun ottamatta. Naiset poistuvat työelämästä keskimäärin 61 vuoden iässä, miehet lähes vuotta nuorempina.

Vuonna 1970 miesten työllisyys oli parempi kuin naisten: 30–45-vuotiaista miehistä oli töissä peräti 90 prosenttia. Samana

Työurien pituuslaskelmat perustuvat työssäkäyntitilaston työssäolotietoihin

TYÖURAN keskimääräinen pituus määritellään kunkin ikäluokan työllisyysasteiden avulla. Ikäryhmittäiset työllisyysasteet ilmaisevat samalla keskimääräisen aloittamisiän ja keskimääräisen lopettamisiän eli sen iän, jossa puolet ikäluokasta on töissä. Kun jonkin ikäryhmän työllisyysaste vähennetään sadasta, saadaan selville niiden osuus, jotka ovat sillä hetkellä työllisen työvoiman ulkopuolella.

Kun perusasteen suorittaneista miehistä on 30 vuoden iässä 60 prosenttia töissä, niin 40 prosenttia ikäluokasta ei ole työllisessä työvoimassa vaan esimerkiksi työttömänä, opiskelemassa, työkyvyttömyyseläkkeellä, perhevapaalla tai varusmiespalveluksessa. Ikäluokalle kertyy työvuosia 30 vuoden iässä 0,6 vuotta.

Tässä artikkelissa työikäisiksi luokitellaan 18–64-vuotiaat. Edellä mainittujen syiden vuoksi harva yltää maksimaaliseen 47 vuoden pituiseen työuraan.

Työuran alkupisteen määrittely on hankalaa, koska useimmilla on monia aloituksia (pätäkätöitä) ennen varsinaisen työuran alkua. Osa työllisistä tekee koko elämänsä pätäkätöitä. Suurin osa opiskelijoista on töissä jo opiskeluaikana, ja työssä oleva opiskelija luetaan työssäkäyntitilastossa aina työlliseksi.

Työuran päättymishetki on yleensä selväpiirteisempi kuin aloittamishetki. Kuitenkin vain puolet työllisistä siirtyy työstä suoraan eläkkeelle; puolella työn päättymisen ja eläkkeen alkamisen väliin jää keskimäärin noin vuoden mittainen sairaus- tai työttömyysjakso. Nuorimmat siirtyvät työkyvyttömyyseläkkeelle suoraan peruskoulusta ja loput työuran eri ikävaiheissa. Lisäksi eläkkeelle siirtyä myös kotitalouksissa olleita, opiskelijoita ja pitkäaikaistyöttömiä.

Kohorttikohtaisten työurien laskemista vaikeuttaa se, että yksityiskohtaisia työssäkäyntitietoja saadaan ensimmäisen kerran vasta vuodelta 1970. Esimerkiksi vuonna 1945 syntyneet olivat tuolloin 25-vuotiaita, joten heidänkin työurastaan jää alkuvaihe tuntemattomaksi. Vuonna 1952 syntyneet on ensimmäinen kokonainen kohortti, jota voidaan tarkastella väestölaskenta- ja työssäkäyntitilastojen avulla. Vuonna 1970 he olivat 18-vuotiaita ja saavuttavat 65 vuoden iän vuonna 2017, jolloin tästä kohortista saadaan kattavat tiedot.

vuonna miesten keskimääräinen työstä poistumisikä oli 63 vuotta.

Naisten työllisyys lisääntyi tasaisesti 1990-luvun alkuun saakka, mutta miesten työllisyys aleni. Lamavaihe alensi sekä naisten että miesten työllisyyttä 10–15 prosenttiyksiköllä lähes kaikissa ikäluokissa. Nykyisin työllisiä naisia on lähes saman verran kuin työllisiä miehiä.

Vuonna 2010 naiset saavuttivat 50 prosentin työllisyysasteen keskimäärin 20-vuotiaina ja miehet 21-vuotiaina. Tässä ikävaiheessa varusmiespalvelu alentaa miesten työllisyysastetta. Perhevapaiden vuoksi naiset saa-

vuttavat työllisyyden huipputason kymmenisen vuotta myöhemmin kuin miehet.

Lama-ajat lyhentävät työuria

1990-luvun laman jälkeen työuran aloitus myöhentyi joka vuosi lähes vuodella, mutta 2000-luvun alun "pieni taantuma" pysäytti laskun 3–4 vuodeksi. Vuosien 2005–2007 ripeä talouskasvu varhensi varsinkin naisten työuran aloittamisikää aina 19 ikävuoteen saakka, kun taas miesten aloitusikä jäi 21 vuoteen. Vuoden 2009 taantuman seurauksena sekä naisten että miesten aloittamisikä myöhentyi vuodella.

Sota-aikana syntyneet ikäluokat olivat 1990-luvun laman alkaessa täyttäneet jo 50 vuotta, minkä vuoksi työttömiksi joutuneiden oli miltei mahdoton palata takaisin työmarkkinoille. Ikääntyneille työttömille avattiin ns. eläkeputki, joka johti työttömyyseläkkeelle 500 päivän työttömyysjakson jälkeen – jopa 20 prosenttia ikäluokista käytti tätä mahdollisuutta.

Suurimmat sodan jälkeiset eli vuosina 1945–1949 syntyneet ikäluokat olivat 45–48-vuotiaita lamavuonna 1993, ja niihin kuuluneiden työllisyysaste putosi humauksessa noin 15 prosenttiyksikköä. Esimerkiksi vuonna 1949 syntyneet pysyivät noin kymmenen vuotta tällä alentuneella työllisyystasolla ja alkoivat vähitellen siirtyä eläkkeelle. Työllisyysasteen alentuminen vähensi näiden kohorttien työvuosikertymää usealla vuodella.

Laman alkaessa 1950-luvulla syntyneiden työllisyysasteet olivat jopa korkeampia kuin suurten ikäluokkien. Osa näihin ikäluokkiin kuuluvista oli laman alkaessa 40-vuotiaita, ja nuorimmat olivat hieman yli 30-vuotiaita. Lamakausi romahdutti myös 1950-luvulla syntyneiden työllisyysasteita 15 prosenttiyksikköä.

1950-luvullakin syntyneet ikäluokat olivat nykyisiin verrattuna hyvin suuria eli yli 80 000 hengen ikäluokkia, ja vain osa niihin kuuluneista pääsi palaamaan työttömyyden jälkeen takaisin työmarkkinoille. Hekään eivät myöhemmin saavuttaneet lamaa edeltänyttä työllisyyden tasoa.

Vanhimmilla 1950-luvulla syntyneillä oli laman alkuvaiheessa eläkeikään vielä 20 ja nuorimmilla jopa 30 vuotta, joten paine päästä takaisin töihin oli suuri. Jossakin määrin paluu onnistuikin, sillä esimerkiksi vuonna 1955 syntyneiden työllisyysaste nousi seitsemässä vuo-

nessa seitsemällä prosenttiyksiköllä – se "korvasi" noin puolet lamasta johtuneesta työllisyysasteen pienenemisestä.

Vuonna 1960 syntyneet saavuttivat 44-vuotiaana 83 prosentin työllisyystason ja paransivat asemiaan 13 prosenttiyksikköä lama-aikaan verrattuna. Tällöin he saavuttivat tason, jolla olivat olleet 15 vuotta aikaisemmin 30-vuotiaana. 1960-luvun ikäluokkien työllisyysasteet jatkavat kasvuaan, eikä lopullista tasoa ole vielä saavutettu. Vuoden 2009 taantuma kuitenkin pienensi nuorempienkin kohorttien työllisyyttä noin 5 prosenttiyksiköllä.

1950-luvulla ja 1960-luvun alussa syntyneet eivät ole laman jälkeen saavuttaneet samaa erittäin hyvää työllisyystasoa, jollainen suurilla ikäluokilla oli parhaimmillaan.

Hyvä koulutus lisää työvuosien määrää

Ennen sotaa ja sodan aikana syntyneet ikäluokat aloittivat työelämässä nykyisiä ikäluokkia nuorempina, koska suhteellisen harvat jatkoivat opiskelua perusasteen jälkeen. Perusasteen jälkeinen koulutus alkoi yleistyä 1950-luvulla, jolloin lukiodien ja ammattikoulujen suorittaminen nopeasti yleistyi.

Kuviossa 1 on naisten ja miesten työllisyysasteet koulutusasteen mukaan 1-vuotisikäryhmittäin pelkän perusasteen käyneiden joukossa sekä keskiasteen ja korkean asteen tutkinnon suorittaneilla. Vain perusasteen suorittaneista naisista on 50 ikävuoden jälkeen enimmillään töissä 65 prosenttia.

Vain perusasteen suorittaneiden naisten työllisyysaste pysyy lastenhoidon vuoksi alle 50 prosentin aina 35 vuoden ikään saakka. Perusasteen suorittaneiden miesten työllisyys on samassa iässä noin 15 prosenttiyksikköä runsaampaa. Vain perusasteen suorittaneiden naisten ja miesten välinen ero kuitenkin katoaa noin 50 vuoden iässä, jolloin naisten työllisyys on parempi kuin miesten. Ylemmillä koulutusasteilla naisten työllisyys ylittää miesten työllisyyden hieman yli 40 vuoden iässä.

Lasten hankkiminen siis pudottaa naisten työllisyysasteita 5–20 prosenttiyksikköä miehiä pienemmäksi, ja tätä vaihetta kestää jopa parikymmentä vuotta.

Keskiasteen suorittaneista naisista (ammattikoulu tai pelkkä ylioppilastutkinto) suurin osa on töissä jo ennen 20 vuoden ikää, mutta

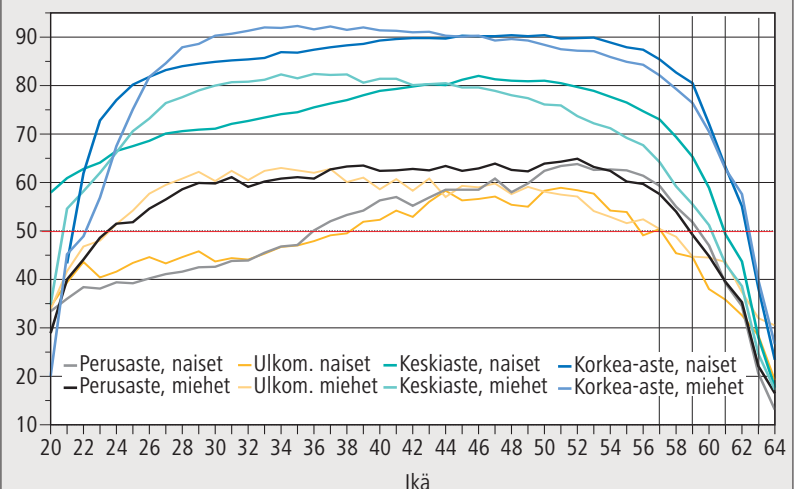
miesten työllisyys ylittää 50 prosentin tason vasta 21 vuoden iässä. Miesten työllisyysaste ylittää naisten työllisyyden 24 vuoden iässä, jolloin naisia alkaa jäädä äitiyslomille ja hoitovapaille. Keskiasteen suorittaneiden naisten työllisyys ylittää uudelleen miesten tason 42 vuoden iässä ja pysyy miehiä korkeampana aina eläkeikään saakka.

Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden joukossa naiset ovat miehiä enemmän töissä 22–26-vuoden iässä, mutta sen jälkeen naisten työllisyys alenee noin 5 prosenttiyksikköä miehiä pienemmäksi yli 40 vuoden ikään saakka. Tästä iästä lähtien korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden naisten työllisyys on miehiä parempi yli 60 vuoden ikään saakka.

Miksi naisten työllisyys sitten on miesten työllisyyttä parempi noin 45 ikävuoden jälkeen, vaikka perhevapaat vähenevät? Tärkein syy lienee se, että suureksi osaksi palvelualoilla toimivat naiset ovat taloudellisilta suhdannevaihteluilta paremmin turvassa kuin vaikkapa vientiteollisuudessa ja rakentamisessa työskentelevät miehet. Paras suoja työttömyydeltä on työpaikka julkisella sektorilla eli sosiaali- ja terveyspalveluissa ja opetuksessa, joissa työskentelevistä valtaosa on naisia. Naisten ja miesten väliset toimialoittaiset erot ovat samat kaikissa ikäryhmissä.

Vuoden 2009 taantuma lisäsi miesten työttömyyttä paljon enemmän kuin naisten. Lisäksi miesten työt saattavat olla kuluttavampia kuin naisten, koska ainakin työkyvyttömyyseläkeläisten osuus on miesten joukossa

Kuvio 1.
Naisten ja miesten työllisyysaste koulutusasteen ja iän mukaan vuonna 2010.

Lähde: Tilastokeskus. Työssäkäyntitilastot.

Huonosti koulutetut tulevat työmarkkinoille viimeisinä ja poistuvat sieltä ensimmäisinä.

suurempi kuin naisten joukossa, ja työttömyysputkeenkin joutuu enemmän miehiä kuin naisia.

Vuoden 2010 työllisyysasteiden mukaan laskien perusasteen suorittaneille naisille kertyy 22,7, keskiasteella 32,7 ja ylemmällä korkeasteella 38 työvuotta. Perusasteen suorittaneille miehille kertyy 2,7 työvuotta enemmän kuin naisille, keskiasteen suorittaneille 0,7 vuotta vähemmän ja ylempään korkeasteen suorittaneille saman verran kuin naisille.

Pelkän perusasteen suorittaneelle 18-vuotiaalle miehelle kertyy keskimäärin 25 ja naiselle 23 työvuotta. Keskiasteen tutkinto nostaa miesten työvuosiodotetta yli kuudella ja naisten kymmenellä vuodella. Ammattikorkeakoulu tai yliopiston alempi korkeakoulu-

tutkinto nostaa työvuodet vielä miltei neljä vuotta pidemmäksi kuin keskiasteen suorittaneilla. Ylempi korkeakoulututkinto (ml. tutkijakoulutus) lisää miesten työvuosia kahdella ja naisten yhdellä vuodella. Pelkän perusasteen ja ylempään korkeakoulututkinnon suorittaneiden miesten työvuosien ero on lähes 13 vuotta ja naisten 15 vuotta.

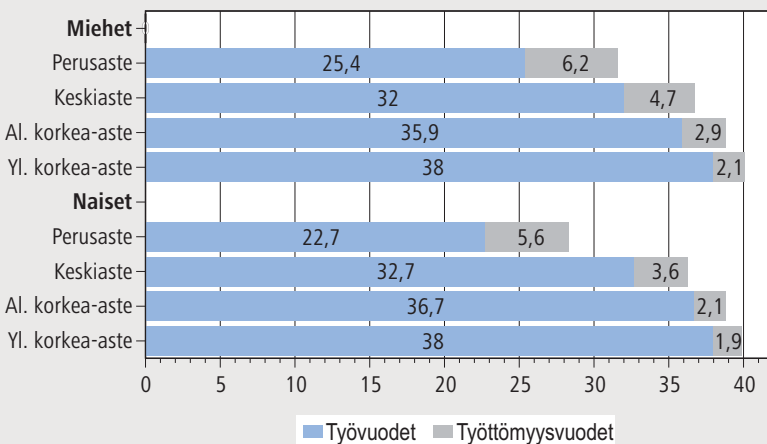
Tämä tarkastelu osoittaa, että pitkään opiskellut on keskimäärin pitempään työelämässä kuin pelkän perusasteen suorittanut. Syynä voi olla se, että paremmin koulutetuilla on vakaammat työsuhteet, jolloin työttömyysjaksoja tai muita katkoja kertyy vähemmän. Lisäksi vähemmän koulutetuilla on enemmän työuraa lyhentäviä työkyvyttömyyseläkkeitä kuin pitempään opiskelleilla. Huonosti koulutetut tulevat viimeksi työmarkkinoille ja poistuvat sieltä ensimmäisinä.

Koska maahanmuuttajien koulutuksesta ei saada kattavasti tietoja, heitä ei ole kuviossa 1 luokiteltu koulutustason mukaan. Nuoret maahanmuuttajamiehet ovat hieman enemmän töissä kuin vain peruskoulun suorittaneet suomalaismiehet, ja maahanmuuttajanaisten työhön osallistuminen on lähes samalla tasolla kuin peruskoulun suorittaneiden suomalaisnaisten.

Kuviosta 2 käy selvästi ilmi, miten huonosti koulutetut kärsivät työttömyydestä enemmän kuin hyvin koulutetut. Peruskoulun varaan jäänyt mies voisi nykytyöttömyyden vallitessa odottaa urallaan noin 6 työttömyysvuotta ja nainenkin 5,5 vuotta. Korkean asteen tutkinto laskee työttömyysvuosien odotearvon sekä miehillä että naisilla noin kolmasosaan. Kaikilla koulutustasoilla naisten työttömyys on hieman vähäisempää kuin miesten.

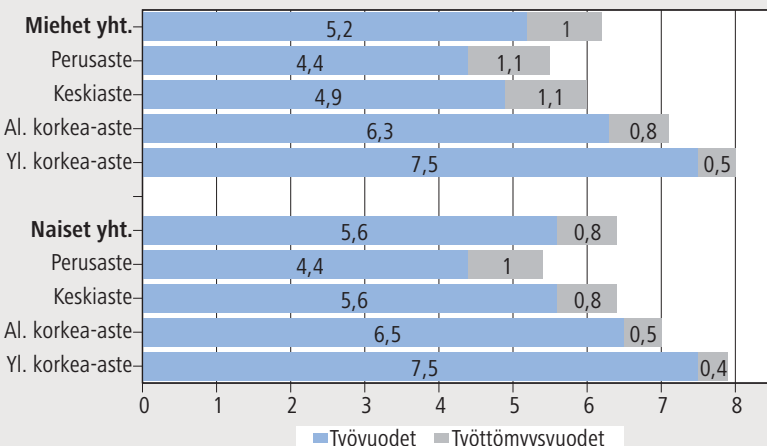
Vastaava ilmiö koskee 55-vuotiaita (kuvio 3). Vuoden 2010 tiedoilla vain perusasteen koulutuksen saaneella naisella ja miehillä on edessä keskimäärin 4,4 työvuotta. Sekä naisella että miehellä työttömyyttä olisi odotettavissa yksi vuosi. Keskiaste lisää miesten työuraa 0,5:llä ja naisten 1,2:llä vuodella. Alempi korkeaste kasvattaa miesten työuraa 1,4:llä ja naisten 0,9 vuodella. Ylempi korkeaste kasvattaa molempien uraa vielä vuodella. Koulutusasteen noustessa myös työttömyys lyhenee suoraviivaisesti. Tämä tarkoittanee sitä, että korkeasti koulutetut työlliset joutuvat ns. työttömyysputkeen paljon harvemmin kuin huonommin koulutetut.

Kuvio 2.
18-vuotiaan työ- ja työttömyysvuosien odote koulutusasteen mukaan vuonna 2010. Vuotta.

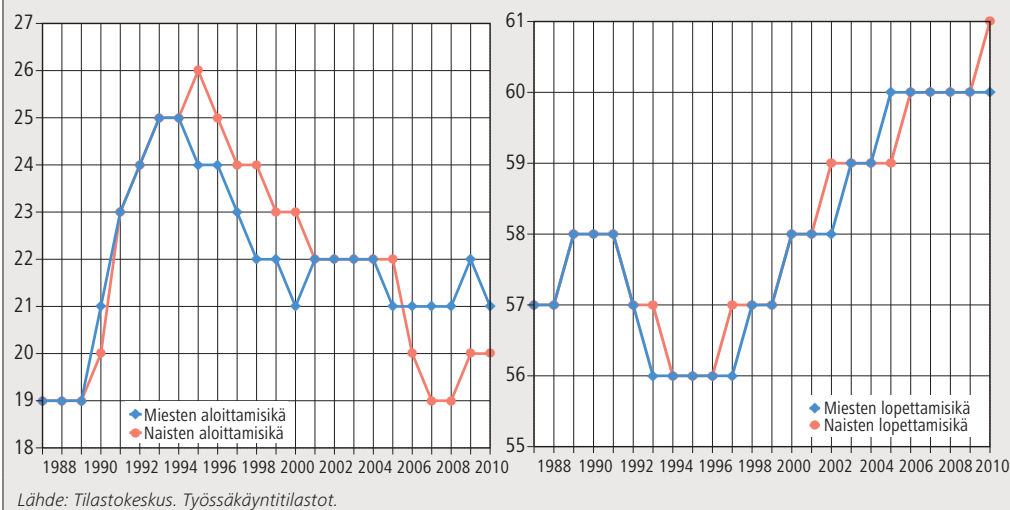
Lähde: Tilastokeskus. Työssäkäyntitilastot.

Kuvio 3.
55-vuotiaan työ- ja työttömyysvuosien odote koulutusasteen mukaan vuonna 2010. Vuotta.

Lähde: Tilastokeskus. Työssäkäyntitilastot.

Kuvio 4.
Naisten ja miesten keskimääräinen työn aloittamis- ja lopettamisikä vuosina 1987–2010.

Työuran aloitusikä aikaistuu ja päättämiskä myöhentyy

1990-luvun laman vuoksi 1950- ja 1960-luvuilla syntyneiden kohorttien työllisyys ei koskaan saavuttanut suurten ikäluokkien tasoa. Laman seurauksena työllisten osuus putosi pysyvästi noin 10–15 prosenttiyksikköä, jolloin kaikkien kohorttien työvuosien määrä väheni. Eniten lamakausi alensi vanhimpien ikäluokkien työvuosikertymää. Suurten ikäluokkien työllisyys ei elpynyt lainkaan laman jälkeen. Mitä nuorempi kohortti oli 1990-luvun lamavaiheessa, sitä enemmän työllisyysaste elpyi lamavaiheen jälkeen.

Nykyisin 30–50-vuotiaista miehistä on töissä 80 prosenttia, mutta ennen lamaa senikäisistä miehistä oli töissä yli 90 prosenttia. Naisille lamasta aiheutui pienempi muutos, koska naisten työllisyys parani 1970- ja 1980-lukujen ajan ja miltei saavutti miesten työllisyyden vuonna 1990. Lama-aika heikensi niin naisten kuin miestenkin työllisyyttä selvästi, mutta laman jälkeen naisten työllisyys on parantunut nopeammin kuin miesten ja on jo ohittanut miesten tason.

Vieläkin joka viidennen miehen ja joka kymmenennen naisen koulutus jää pelkän peruskoulun varaan. Enemmistö jatkokoulutusta vaille jääneistä työllistyy ilman koulutustakin, mutta kouluttamattomien työurat sisältävät paljon katkoja ja työttömyyttä, joten kertyvien työvuosien määrä jää paljon pienemmäksi kuin koulutetuilla.

Tulevaisuuden työurien kannalta koulutustason nousu lupaa hyvää: työhön osallistuminen lisääntyy ja työelämästä poistutaan myöhemmin (kuvio 4). Edelliseen lamakauden verrattuna työelämästä poistuminen on myöhentynyt jo 4–5 vuodella.

Suuret ikäluokat ovat jatkaneet työelämässä pidempään kuin edeltäneet ikäluokat. Suurten ikäluokkien keskimääräinen työllisyysaste putoaa 50 prosentin alle hieman 60-vuotispäivien jälkeen, kun taas esimerkiksi vuonna 1935 syntyneet poistuivat työelämästä keskimäärin 55-vuotiaina. Lähes puolet työuransa lopettaneista siirtyy eläkkeelle, mutta monien matka eläkkeelle kulkee joko sairausjakson tai työttömyysputken kautta. Työuran lopettamisen ja eläkkeen alkamisen väliin jää keskimäärin yhden vuoden mittainen "siirtymäkausi".

Kirjoittaja on kehittämisspäälikkö Tilastokeskuksen Henkilötilastot-yksikössä.

Lähteet:

Myrskylä, Pekka 2010. Taantuma ja työttömyys. Työ ja yrittäjyys 57/2010. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Myrskylä, Pekka 2011. Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Työ ja yrittäjyys 12/2011. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Myrskylä, Pekka 2012a. Alueellisten työmarkkinoiden muutos. Työ ja yrittäjyys 1/2012. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Myrskylä, Pekka 2012b. Hukassa. Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? EVA Analyysi 19. Elinkeinoelämän valtuuskunta.

Suuret ikäluokat ovat jatkaneet työelämässä pidempään kuin edeltävät ikäluokat.

Anna-Maija Lehto

Eläkeikätavoite on saavutettavissa

Yli 60-vuotiaiden työllisyys on lisääntynyt voimakkaasti. Muutoksen taustalla on paitsi eläkeuudistus myös ikääntyneiden koulutustason nousu, terveydentilan parantuminen ja työtehtävien keventyminen. Eläkeikää lähestyvien joukossa on kuitenkin paljon myös raskaan ja pitkän työuran tehneitä, joille on tärkeää päästä eläkkeelle viimeistään 63-vuotiaana. Työssä jatkamista voidaan edistää parhaiten lisäämällä työssä kehittymisen ja oppimisen mahdollisuuksia sekä työntekijälähtöisiä työaikajoustoja.

SUOMESSA asetettiin vuonna 2009 tavoitteeksi, että 25-vuotiaan eläkkeellesiirtymisiän odote olisi 62,4 vuotta vuonna 2025. Lähtökohtana oli vuoden 2008 eläkeikäodote 59,4 vuotta, jota päätettiin nostaa kolmella vuodella ja etsiä sopivia toimenpiteitä tuon tavoitteen saavuttamiseksi.

Vuonna 2010 tämä 25-vuotiaalle laskettu eläkkeellesiirtymisiän odote oli noussut jo 60,4 vuoteen. Se oli kasvanut viidessä vuodessa 1,5 vuodella. On mitä ilmeisintä, että seuraavan 15 vuoden aikana jäljelle jäänyt kahden vuoden nousu toteutuu.

Eläkkeellesiirtymisiän odotteet ovat kasvaneet ennakoitua nopeammin. On kiinnostavaa miettiä, mitä tekijöitä tämän nopean

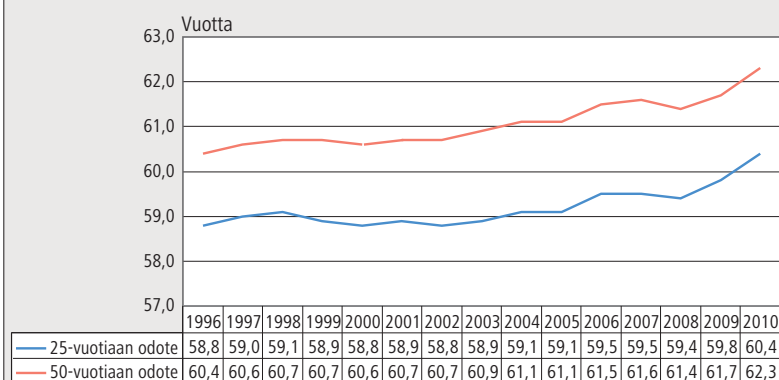
nousun takana on. Julkisuudessa on arveltu, että eläkkeelle siirtyminen myöhentyy lähinnä niiden uusien toimenpiteiden ansiosta, jotka otettiin käyttöön vuoden 2005 eläkeuudistuksessa. Näitä keinoja olivat elinaika-kerroin ja niin sanottu superkarttuma eläkkeissä 63 ikävuoden jälkeen. Vähemmälle huomiolle on jäänyt se rakenteellinen muutos, joka ikääntyneiden työvoimassa on tapahtunut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Rakennemuutos koskee ennen muuta koulutustason voimakasta nousua, jota kuvaa tässä artikkelissa tarkemmin.

Ikääntyneiden työssäolo vahvassa kasvussa

Eläkkeellesiirtymisiän odote kertoo laskennallisen eläkkeelle siirtymisen ajankohdan, kun kaikki yli 25-vuotiaiden tai 50-vuotiaiden eläkkeelle siirtymiset ja kuolleisuus otetaan huomioon tietyssä ajankohtana. Alkaen työkyvyttömyyseläkkeet toisin sanoen vaikuttavat näihin odotearvoihin. Jos eläkkeelle siirtymistä tarkastellaan vain vanhuuseläkkeelle siirtyneiden osalta, keskimääräinen vanhuuseläkkeelle lähteneiden ikä oli Eläketurvakeskuksen (2011) mukaan 63,5 vuotta vuonna 2010.

Eläketurvakeskuksen mukaan jo kaksi kolmesta eläkkeelle siirtyvästä jää nykyään suoraan vanhuuseläkkeelle. Vielä kymmenen

Kuvio 1.
Eläkkeellesiirtymisiän odote vuosina 1996–2010. Vuotta.

Lähde: Eläketurvakeskus.

vuotta sitten heitä oli vain joka kolmas: valtaosa jäi eläkkeelle ennen vanhuuseläkeikää työkyvyttömyyden tai työttömyyden kautta.

Työkyvyttömyyseläkettä saaneiden määrä on pudonnut viimeisten 15 vuoden aikana noin 35 000 hengellä: vuonna 1996 työkyvyttömyyseläkettä sai 247 000 ja vuonna 2010 määrä oli laskenut 211 000 henkeen. Erityisesti tuki- ja liikuntaelinten sairauksien ja verenkiertoelinten sairauksien vuoksi työkyvyttömyyseläkkeelle jääneiden määrä on vähentynyt. Mielenterveyden häiriöt tosin ovat yleistyneet työkyvyttömyyseläkkeiden syinä, mutta niidenkin vuoksi eläkkeelle jäävien määrä on vähentynyt 1 300:lla vuodesta 2009 vuoteen 2010. (Findikaattori 2012.)

Työssä olevien osuutta työikäisistä kuvaavien työllisyysasteiden kehitys kertoo reaaliaikaisesti työssäolon pidentymisestä. Kuvio 2 näyttää työllisyysasteiden huikean kasvun 55–59-vuotiaiden, 60–64-vuotiaiden ja 65–69-vuotiaiden joukossa.

Kun 60–64-vuotiaiden työllisyysaste oli lammavuonna 1994 vain 16,9 prosenttia, oli saman ikäisten työllisyysaste vuonna 2011 jo 41,8 prosenttia. Myös 55–59-vuotiaiden työllisyysaste kasvoi selvästi 48,7 prosentista 72,7 prosenttiin, ja 65–69-vuotiaiden työllisyysaste nousi 4,6 prosentista 11,7 prosenttiin.

Ketkä jatkavat 60 ikävuoden jälkeen?

Keitä nämä työssä jatkajat sitten ovat? Tätä kysymystä on Tilastokeskuksen aineistojen avulla pohdittu jo aiemminkin (Lehto 2004; Lehto & Sutela 2010).

Muutokset työssä jatkamisessa liittyvät selvimmin koulutusrakenteen muutokseen, joka näkyy myös vanhimpien ikäluokkien koulutustason kohoamisena. Koulutus tuskin sinänsä nostaa eläkkeellesiirtymisikää, mutta mitä koulutetummasta työntekijästä on kyse, sitä kiinnostavammaksi tai fyysisesti vähemmän rasittaviksi työt ilmeisesti koetaan. Tällaisissa töissä jaksaa jatkaa pidempään.

Yli 60-vuotiaiden työssä jatkavien rakenteellisia piirteitä voidaan kuvata hyvin Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen avulla. Työvoimatutkimuksen tilasto perustuu kuukausittaiseen 12 000 hengen otostutkimukseen.

Tuorein koulutusrakennetta kuvaava työvoimatilasto on vuodelta 2010. Koulutustaso on sen mukaan vanhimpien työntekijöiden

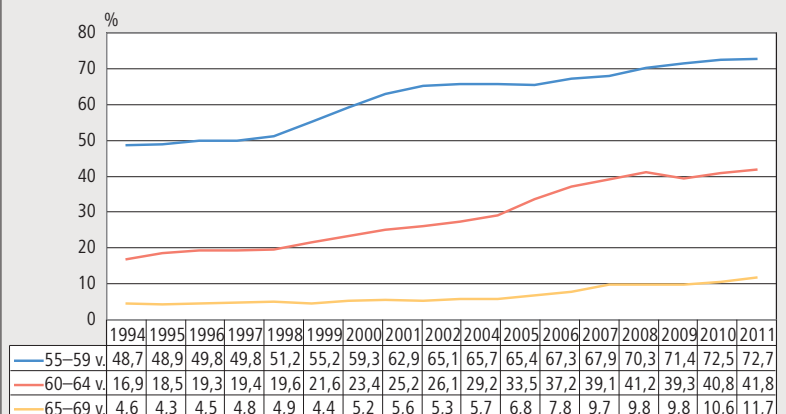
TYÖOLOUTUTKIMUS on Tilastokeskuksen laaja käyntihaastattelututkimus, jonka avulla seurataan työoloja ja niiden muutosta. Työolotutkimus on toteutettu vuosina 1977, 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008. Kunakin tutkimuskertana on haastateltu 3 000–5 700 palkansaajaa. Fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten työympäristökysymysten lisäksi aineistot sisältävät tietoja töiden sisällöstä, työmarkkina-asemista, työehdoista, työhön kohdistuvista arvoista ja arvostuksista sekä työorganisaatiotason tekijöistä. Viimeisin työolotutkimus vuodelta 2008 koostuu 4 392 palkansaajan yli tunnin kestäneistä haastatteluista. Otos työolotutkimukseen on saatu Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksesta.

joukossa selvästi korkeampi kuin samanikäisessä väestössä keskimäärin. Korkean asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 60–64-vuotiaiden työllisten joukossa on 38 prosenttia, mutta koko 60–64-vuotiaassa väestössä 28 prosenttia. Vastaavat osuudet 65–69-vuotiaiden joukossa ovat 37 ja 26 prosenttia.

Vuoden 2010 tilaston mukaan 27 prosenttia 60–64-vuotiaista työllisistä oli suorittanut vain perusasteen koulutuksen, kun osuus kaikista tuon ikäisistä oli 36 prosenttia. 65–69-vuotiaiden joukossa vastaavat osuudet ovat 35 ja 45 prosenttia. Korkeampi koulutustaso vaikuttaa siis selvästi työssä jatkamiseen työuraa pidentävästi. Saman on todennut myös Noora Järnefelt (2010) työssäkäyntitilaston aineistoon perustuvassa väitöskirjassaan.

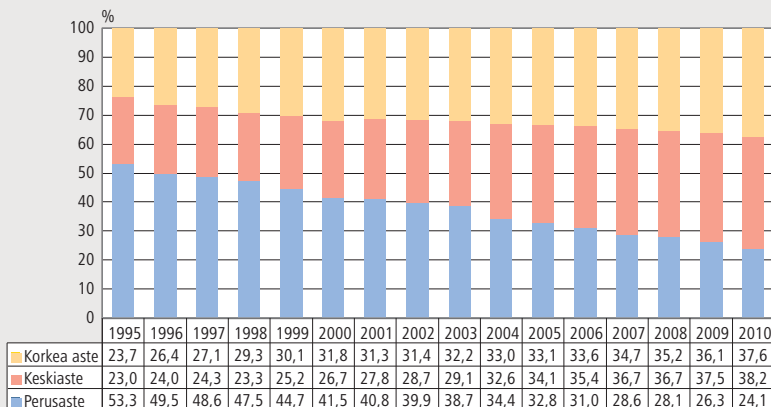
Koulutusrakenteessa tapahtunutta muutosta voidaan havainnollistaa työvoimatutkimuksen viime vuosia koskevien tilastojen avulla. Kuvio 3 näyttää työssä olevien 55–64-vuotiaiden koulutusrakenteen viimeksi kuluneiden 15 vuoden ajalta. Vain perusasteen suorittaneiden osuus on tänä aika-

Kuvio 2.
Työllisyysasteet vanhoissa ikäryhmissä vuosina 1994–2011. Prosenttia.

Lähde: Työvoimatutkimus. Tilastokeskus.

Kuvio 3.
Työllisten 55–64-vuotiaiden koulutus rakenne vuosina 1995–2010.
Prosenttia.

Lähde: Työvoimatutkimus. Tilastokeskus.

Teollisuus- ja rakennusalalla näyttää olevan muita aloja vaikeampi jatkaa vanhuuseläkeikään saakka.

na laskenut 53 prosentista 24 prosenttiin eli enemmän kuin puolittunut.

Kuviosta 3 näkyy myös se, että yhä useammalla ikääntyneellä työntekijällä on korkean asteen tutkinto: osuus on kasvanut 15 vuodessa 24 prosentista 38 prosenttiin. Koska korkean asteen tutkinnot kaikkein selvimmin lisäävät työssä jatkamista yli 60-vuotiaana, on mitä ilmeisintä, että eläkkeelle siirtymisiä jatkossa jo pelkästään tämän kehityksen seurauksena.

Yli 60-vuotiaiden toimialarakenne poikkeaa nuoremmista

Työvoimatutkimuksen tietojen avulla voidaan tutkia myös sitä, millä toimialoilla yli 60-vuotiaat työskentelevät. Tällä tavoin nähdään, onko työssä vanhuuseläkeikään jatkaminen erityisen tyypillistä juuri tietyillä toimialoilla.

Vuoden 2010 työvoimatilasto osoittaa, että 60–64-vuotiaiden ja kaikkien työllisten toimialarakenteet eroavat toisistaan jonkin verran. Ikääntyneet työskentelevät keskimääräistä useammin maa-, metsä- ja kalatalouden toimialalla, jolla työskenteli 7,6 prosenttia 60–64-vuotiaista. Vastaava osuus kaikista 15–64-vuotiaista työllisistä oli 4,1 prosenttia. Myös julkinen hallinto ja maanpuolustus, koulutus sekä terveys- ja sosiaalipalvelut työllistävät suhteessa enemmän ikääntyneitä työllisiä kuin kaikkia työllisiä keskimäärin. Vanhoista 60–64-vuotiaista työllisistä 6,5 prosenttia toimii julkisen hallinnon ja maanpuolustuksen toimialalla, kun vastaava osuus kaikista työllisistä on 4,8

prosenttia. Koulutuksen toimialalla työskentelee vanhoista 8,2 prosenttia, mutta kaikista työllisistä 7,1 prosenttia. Terveys- ja sosiaalipalveluissa työskentelee puolestaan 16,6 prosenttia vanhoista työllisistä, mutta 15,5 prosenttia kaikista.

Tilanne on päinvastainen teollisuuden, rakentamisen ja tukku- ja vähittäiskaupan toimialoilla, joilla 60–64-vuotiaat työskentelevät keskimääräistä harvemmin. Erot ovat suurimmat kaupan (8,4 % vs. 12,2 %) ja teollisuuden (12,1 % vs. 14,9 %) toimialoilla. Rakentamisen toimialalla työskenteli 6,6 prosenttia vanhoista ja 7,0 prosenttia kaikista työllisistä.

Toimialarakenteen erot kertovat osaltaan siitä, että ainakin teollisuus- ja rakennusalalla näyttää olevan muita aloja vaikeampi jatkaa vanhuuseläkeikään saakka. Kaupan ala taas on perinteisesti ollut nuorempien suosiossa, ja todennäköisesti myös työnantajat ovat suosineet nuorempia työntekijöitä.

Koulutustaso vaikuttaa työuran pituuteen

Yli 60-vuotiaita työssä jatkajia voidaan kuvata myös sen mukaan, millainen työura heillä on takanaan. Tähän tarjoaa mahdollisuuden Tilastokeskuksen työolotutkimus, jossa on kysytty palkansaajilta heidän työssäolovuosiensa määrää. Työssäolovuodet on laskettu 15-vuotiaasta lähtien pitkät poissaolot vähentäen.

Työolotutkimuksen tulosten mukaan 60–64-vuotiailla palkansaajilla on takanaan keskimäärin 39,3 vuoden työrupeama, naisilla 37,6 vuotta ja miehillä 41,2 vuotta. Koska luvut kuvaavat haastatteluhetken tilannetta 60–64-vuotiailla, aivan lopullista työuran pituutta ne eivät kerro. (Taulukko 1.)

60–64-vuotiaiden joukossa naisten ja miesten työssäoloajan ero on siis 3,6 vuotta. Koko palkansaajakunnassa tämä työssäolon kesto on naisilla 20,5 vuotta ja miehillä 21,3 vuotta eli ero on vain 0,8 vuotta.

Työelämään osallistumiseen vaikuttaa vastaajan koulutustaso: korkean asteen suorittaneet eivät ole ehtineet olla yhtä pitkään työelämässä kuin vähemmän aikaa opiskelleet. Senioreilla tämä näkyy siten, että perusasteen tutkinnon suorittaneilla palkansaajilla työkokemusta on 41,8, keskiasteen suorittaneilla 39,7 ja korkean asteen tutkinnon suorittaneilla 37,4 vuotta. Ikääntyneiden naisten

ja miesten työkokemusten ero on pienin korkean asteen suorittaneilla: 1,2 vuotta miesten hyväksi. Keskiasteen tutkinnon suorittaneilla miehillä on keskimäärin 4,7 vuotta ja perusasteen suorittaneilla keskimäärin 4,9 vuotta pidempi työura takanaan kuin naisilla. Koulutustason noustessa naisten ja miesten työurien erot siis pienenevät.

Naisilla on Suomessa poikkeuksellisen pitkä työhistoria, koska työstä ei olla kauan poissa lasten hoidon vuoksi kuten monissa muissa Euroopan maissa on tapana. Erityisesti vanhimpien ikäluokkien naisten työkokemukset ovat muualla yleensä paljon lyhyempiä kuin Suomessa. Tämä vaikuttaa myös siihen, miten halukkaita suomalaisnaiset ovat jatkamaan työssä yli 60-vuotiaina, varsinkin jos he ovat tehneet ikänsä kokoaikatyötä ja hoitaneet myös kodin ja perheen.

lääkäillä vähän sairauspoissaoloja

Työolotutkimuksen avulla on mahdollista tutkia monia asioita, jotka koskevat sekä ikääntyneiden työtä että heidän henkilökoh-
taisia ominaisuuksiaan kuten terveydentilaa.

Terveydentilaa on selvitetty muun muassa tiedustelemalla erilaisia toistuvia kipuja tai särkyjä tai psyykkisiä ja somaattisia oireita. Yli 60-vuotiailla palkansaajilla on kysytyistä oireista niskasärkyä, päänsärkyä, väsymystä ja univaikeuksia vähemmän kuin muun ikäisillä. Vanhat myös kertovat muita harvemmin kärsivänsä sellaisista psyykkisistä oireista kuin masennuksesta, ylläsuruksesta ja tunteesta, että "kaikki käy yli voimien". Vanhoilla on sen sijaan muita yleisemmin särkyä selässä, jaloissa ja käsissä.

Työolotutkimukseen sisältyy eräänlainen yksinkertaistettu työkyvyn mittari, jossa kysytään vastaajan omaa arviota nykyisestä työkyvystä asteikolla nollasta kymmeneen. Tällä työkykyindeksillä mitattuna yli 60-vuotiaiden työkyky on alentunut verrattuna kaikkiin palkansaajiin (8,06 vs. 8,50). Vanhoilla naisilla työkyky on kuitenkin alentunut vähemmän (8,19 vs. 8,51) kuin miehillä (7,91 vs. 8,49) suhteessa koko palkansaajaväestöön.

Koulutustaso on selkeästi yhteydessä itse arvioituun työkykyyn 60–64-vuotiailla: vain perusasteen suorittaneilla työkykyä kuvaava luku on 7,86, keskiasteen suorittaneilla 7,94 ja korkea-asteen suorittaneilla 8,27. Luvuista

Taulukko 1.
Kaikkien palkansaajien ja yli 60-vuotiaiden työkokemusvuodet. Vuotta.

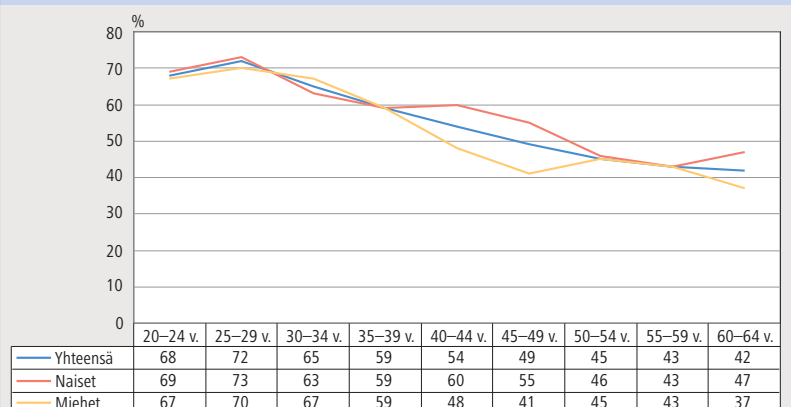
	Kaikki palkansaajat	60–64-vuotiaat
Yhteensä	20,9	39,3
Perusaste	24,5	41,8
Keskiaste	20,0	39,7
Korkea-aste	20,6	37,4
Naiset	20,5	37,6
Perusaste	23,7	38,9
Keskiaste	20,0	37,7
Korkea-aste	20,1	36,8
Miehet	21,3	41,2
Perusaste	25,2	43,8
Keskiaste	20,0	42,4
Korkea-aste	21,3	38,1

Lähde: Työolotutkimus 2008. Tilastokeskus.

heijastuu se, että miesten koulutustason vaikutus on senioreilla erittäin suuri: 7,65–7,68–8,31. Vanhojen naisten joukossa koulutusasteen mukaiset erot ovat paljon pienemmät: 8,15–8,14–8,25. Raskaat, vähän koulutusta vaativat työt ovat verottaneet ainakin miesten työkykyä.

Alentuneesta työkyvystä huolimatta vanhemmilla työntekijöillä on vähemmän sairauspoissaoloja kuin palkansaajilla keskimäärin: 51 prosenttia yli 60-vuotiaista on ollut oman sairauden vuoksi pois töistä edellisen vuoden aikana, kun vastaava osuus koko palkansaajakunnassa on 65 prosenttia. Miehillä tämä ero on jopa hieman suurempi: vain 47 prosenttia ikääntyneistä, mutta 62 prosenttia kaikista miespalkansaajista on ollut sairauden vuoksi pois töistä.

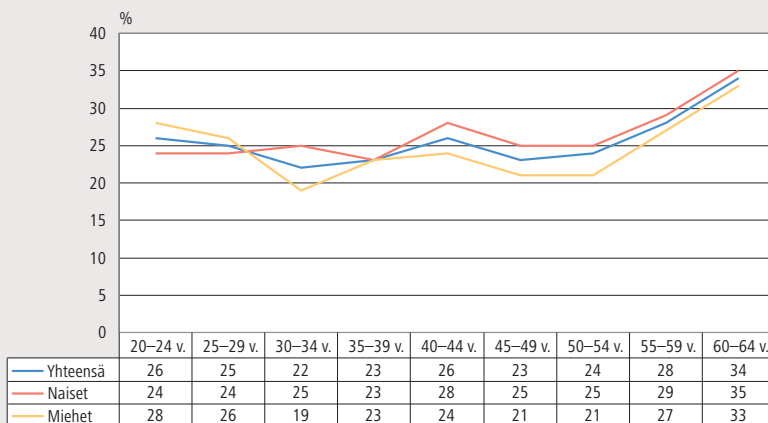
Kuvio 4.
Terveydentilansa hyväksi kokevien osuus iän mukaan. Prosenttia.

Lähde: Työolotutkimus 2008. Tilastokeskus.

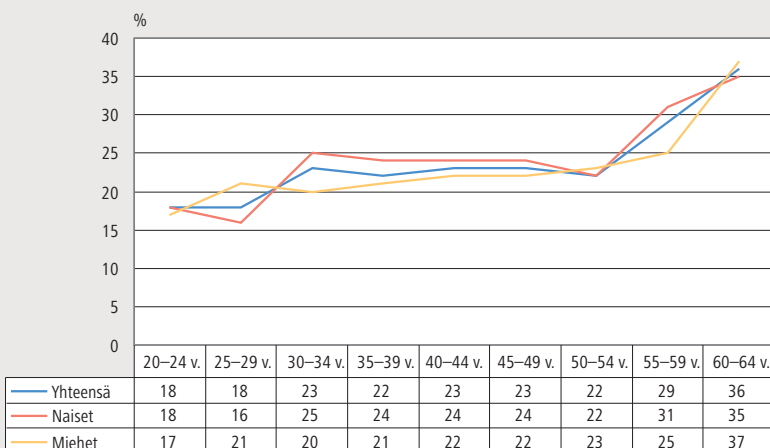
Kuviossa 4 on esitetty työolotutkimuksen tieto siitä, miten eri ikäryhmät ovat itse arvioineet omaa terveydentilaansa. Terveystensä hyväksi kokevien osuus laskee iän myötä. Kun tässä esitetyistä ikäryhmistä nuorimmassa (20–24-vuotiaat) 68 prosenttia arvioi terveydentilansa hyväksi, vastaava osuus vanhimmassa ikäryhmässä on vain 42 prosenttia. Vanhin ikäryhmä poikkeaa selvästi myös kaikkien palkansaajien keskiarvosta (42 % vs. 55 %) eron ollessa suurempi miehillä (37 % vs. 53 %) kuin naisilla (47 % vs. 56 %). Miesten oma arvio terveydestä laskee melko tasaisesti iän mukana. Sen sijaan 60–64-vuotiaat naiset kokevat terveydentilansa paremmaksi kuin heitä nuoremmat 55–59-vuotiaat (47 % vs. 43 %).

Kuvio 5.
Työhönsä erittäin tyytyväisten osuus iän mukaan. Prosenttia.

Lähde: Työolotutkimus 2008. Tilastokeskus.

Kuvio 6.
Ammattitaitonsa arvostamiseen erittäin tyytyväisten osuus iän mukaan. Prosenttia.

Lähde: Työolotutkimus 2008. Tilastokeskus.

Millainen työ pitää työssä?

Eläkeikäkeskustelussa tulee toistuvasti eteen kysymys niistä tekijöistä, jotka saivat työn tekijät jatkamaan työelämässä mahdollisimman pitkään. Tätä on pyritty selvittämään muun muassa laajoilla haastattelututkimuksilla, kuten Tilastokeskuksen Työolotutkimuksella ja Työterveyslaitoksen Työ ja terveys -tutkimuksella.

Työn sisäiset motivaatiotekijät ovat kaikkein eniten yhteydessä siihen, kuinka todennäköisenä yli 45-vuotiaat pitivät työuransa jatkumista 63 ikävuoden jälkeen (Lehto & Sutela 2010). Tällaisia omaa työtä koskevia motivaatiotekijöitä ovat ennen muuta mahdollisuus kehittyä työssä ja jatkuva uusien asioiden oppiminen. Työyhteisötasolla motivatiota lisääviä tekijöitä ovat mahdollisuus osallistua oman työn suunnitteluun, arvostuksen saaminen ja esimiehiltä saatu tuki.

Seuraavaksi selvitän työolotutkimuksen avulla, millaisiin työn piirteisiin yli 60-vuotiaana työssä jatkavan työskentely on yhteydessä. Erittelen tuloksia yleisen tyytyväisyyden, arvostuksen saamisen, työaikoihin vaikuttamisen sekä oman työn ja työyhteisön aikaansaamisen työhön motivoitumisen näkökulmasta.

lääkäiksi työssä pysyneet tyytyväisiä työn eri osatekijöihin

Kysymys tyytyväisyydestä on tunnetusti ongelmallinen siksi, että vastausjakaumat ovat yleensä aina hyvin vinoja: lähes kaikki vastaajat ovat joko erittäin tai melko tyytyväisiä. Tästä syystä vain "erittäin tyytyväisten" ryhmiä verrataan usein keskenään jonkinlaisten erojen aikaansaamiseksi.

Omaan työhönsä erittäin tyytyväisten osuudet on esitetty ikäryhmittäin kuviossa 5. Tyytyväisyys on selvästi sidoksissa ikään siten, että nuorimmat ja vanhimmat ikäryhmät ovat kaikkein tyytyväisimpiä. Naiset ovat yleensä tyytyväisempiä kuin miehet, joskin nuorimpien, alle 30-vuotiaiden joukossa tilanne on päinvastainen eli miehet ovat tyytyväisempiä kuin naiset.

Työolotutkimuksessa on kysytty tyytyväisyyttä myös työn eri osatekijöihin. Yli 60-vuotiaat ovat muita tyytyväisempiä erityisesti kehittymismahdollisuuksiinsa, ammattitaidon arvostamiseen, työn sisältöön ja esimiehen toimintaan. Yli 60-vuotiaat mie-

het eroavat muista miehistä erityisesti sen suhteen, miten tyytyväisiä he ovat ammattitaitonsa arvostukseen. (Kuvio 6.)

Kiinnostavaa on myös se, että yli 60-vuotiaat palkansaajat ovat kaikkein tyytyväisimpiä työpaikoilla käytyihin kehityskeskusteluihin. Tämä koskee yhtä lailla naisia ja miehiä.

Työaikajoustoja käytössä

Työajat ja niissä joustamisen mahdollisuudet ovat palkansaajille tärkeitä kaikissa elämäntapa- vaiheissa. Työaikojen yhteensovittaminen nuorena opiskelun kanssa, myöhemmin lastenhoidon, ja vanhemmalla iällä oman jaksamisen ja mahdollisen omien vanhempien hoidon kanssa on tärkeä kysymys.

Työolotutkimuksessa on kysytty, kuinka usein työajassa on joustettava työn tai esimiesten vaatimuksesta. Joustamisen pakko vaihtelee iän mukaan. 60–64-vuotiailla on keskimääräistä hieman vähemmän joustamisen pakkoa: 26 prosenttia on joustettava vähintään viikoittain, kun kaikilla palkansaajilla osuus on 29 prosenttia. Iältään 45–49-vuotiaat joutuvat joustamaan työajoissaan viikoittain kaikkein yleisimmin (41 %).

Vanhimmat, erityisesti miehet, voivat käyttää työaikajoustoja omiin tarkoituksiinsa selvästi yleisemmin kuin kaikki palkansaajat (kuvio 7). Täysin samaa mieltä väittämän kanssa on 58 prosenttia vanhimista miehistä, mutta kaikista miehistä vain 46 prosenttia.

lääkäiden työ motivoi

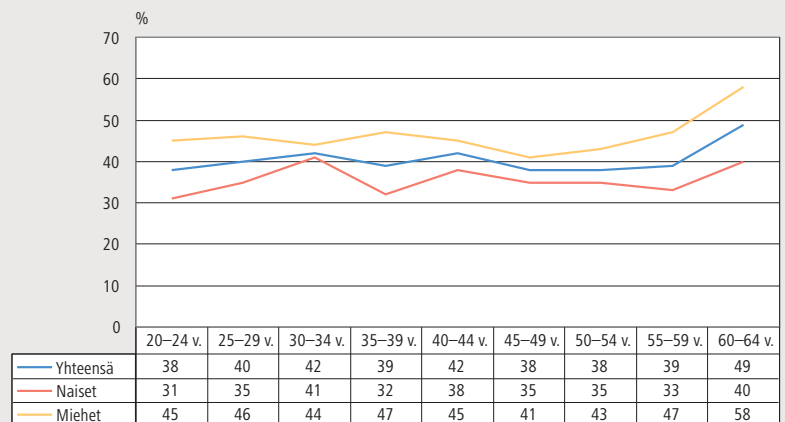
Keskeinen piirre vanhimille työntekijöille tuntuu olevan se, että heidän työnsä on hyvin motivoivaa useilla tavoilla. Vanhemmat palkansaajat erottuvat muista esimerkiksi siinä, että he ovat tyytyväisempiä kehittymismahdollisuuksiinsa ja mahdollisuuksiinsa toteuttaa itseään työssä.

Työn motivoivuuden merkitys näkyy myös siinä, että yli 60-vuotiaat eivät tunne itseään henkisesti väsyneiksi tai haluttomiksi töihin lähtiessään yhtä usein kuin heitä nuoremmat. Tähän kysymykseen "ei koskaan" -vastanneita on 60–64-vuotiaista 32 prosenttia, mutta kaikista palkansaajista vain 19 prosenttia.

Ikääntyneinä työssä pysyneitä kannustaa työhön todennäköisesti myös se, että he näkevät työn tuloksellisenä ja hyödyllisenä pal-

Kuvio 7.

Voi käyttää työaikajoustoja riittävästi omiin tarpeisiinsa (pitää täysin paikkansa), osuudet iän mukaan. Prosenttia.

Lähde: Työolotutkimus 2008. Tilastokeskus.

jon useammin (46 %) kuin palkansaajat yleensä (33 %). Yli 60-vuotiailla naisilla ja kaikilla naispalkansaajilla ero on tässä suhteessa suurin (52 % vs. 36 %).

Ikääntyneet palkansaajat myös pitävät työtään tärkeänä ja merkittävänä useammin kuin palkansaajat keskimäärin (50 % vs. 40 %). Naisten keskuudessa tämä ero on suurempi kuin miehillä: 65 prosenttia vanhoista naispalkansaajista kokee näin, kun vastaava osuus kaikilla naispalkansaajilla on 47 prosenttia. Naiset ylimalkaan kokevat työnsä tärkeäksi ja merkittäväksi yleisemmin kuin miehet.

Myös työyhteisö vaikuttaa motivaatioon

Työyhteisöissä on monia tekijöitä, joilla voidaan parantaa ikääntyneiden työssä pysymistä. Työolotutkimuksen tulosten mukaan yli 60-vuotiaaksi työssä jatkaneet palkansaajat erottuvat nuoremmista palkansaajista muun muassa siinä, että heidän esimiehensä antavat enemmän palautetta työn onnistumisesta, kannustavat opiskelemaan sekä tukevat ja rohkaisevat enemmän. Esimiehet myös antavat kiitosta enemmän ja kohtelevat yleensä ikääntyviä tasapuolisesti.

Yli 60-vuotiaana työssä olevien työyhteisöjä luonnehtii se, että niissä käytetään eri-ikäisten kykyä tasapuolisesti hyväksi, niissä vanhemmatkin kokevat olevansa mukana suunnittelemassa töitä ja saavansa esimiestukea aina tarvittaessa. Myös syrjintää ja kiusaamista

esiintyy vähemmän niiden palkansaajien työpaikoilla, jotka ovat jatkaneet yli 60-vuotiaiksi.

Työolotutkimuksessa on selvitetty edelleen sitä, edistetäänkö työpaikalla ikääntyvien työssä pysymistä. Tässä kysymyksessä on mielenkiintoista se, että työssä pysymisen edistämistä ovat muita harvemmin havainneet 55–59-vuotiaat eli ne, jotka vasta lähestyvät työssä jatkamisen harkinta-aikaa. Tässä ikäryhmässä "ei lainkaan" vastanneiden osuus on 32 prosenttia, kun vastaava osuus 60–64-vuotiailla ja kaikilla palkansaajilla on vain 25 prosenttia. Erityisesti 55–59-vuotiaat naiset ovat sitä mieltä, että työpaikalla ei tapahdu ikääntyneiden työssä pysymisen edistämistä (34 %).

Näiden kahden ikäluokan ero voi johtua myös siitä, että yli 60-vuotiaissa on jo tiettyä

valikoitumista: huonoimmassa asemassa olevat eivät ole jatkaneet uraansa yli 60 vuoden.

Ikääntyneillä ja muilla on jonkin verran eroa siinä, minkä tekijöiden he kertovat lisäävän työssä viihtymistään ja minkä tekijöiden vähentävän sitä. Ikääntyvät mainitsevat viihtymistä vähentävistä tekijöistä muita harvemmin tiedon puutteen, työn epävarmuuden ja hankalat asiakkaat. Senioriasema tuo ilmeisesti näissä asioissa varmuutta.

Usein sanotaan, että sosiaaliset suhteet ovat ikääntyneille niin tärkeitä, että he eivät siksi halua luopua työstään. Ikääntyneet kuitenkin mainitsevat "suhteet työtovereihin" työssä viihtymistä lisääväksi tekijäksi harvemmin kuin kaikki palkansaajat keskimäärin (59 % vs. 68 %).

Tilastokeskus kouluttaa

Kevätkauden 2012 kursseja

[Tilastojen kansainväliset tietolähteet 13.3.2012](#)

Kurssilla opitaan, mistä ja miten löytyy ulkomaisia tilastotietoja eri tiedonhakutavoin.

[Toimialaluokitus tilastoissa 20.3.2012](#)

Kurssilla saa hyödyllisen tietopakettin toimialaluokituksista ja sen käytöstä eri tilastoissa.

[Naiset, miehet ja tasa-arvo tilastojen valossa 27.3.2012](#)

Kurssilla luodaan katsaus naisten ja miesten välisen tasa-arvon tämänhetkiseen tilaan Suomessa, taustalla vaikuttaviin tekijöihin sekä kehitykseen 2000-luvun aikana. Onko naisen euro ikuisesti 80 senttiä?

[Tilastojen kotimaiset tietolähteet 24.4.2012](#)

Kurssilla tarkastellaan tilastokeskuksen tietovarantojen ohella erityisesti internetistä löytyviä maa- ja metsätalouteen liittyviä tilastotietoja, verkkopalveluita ja tietokantoja.

[Ajankäytön muutokset 2000-luvulla 3.5.2012](#)

Kurssilla luodaan katsaus suomalaisten ajankäyttöön ja ajankäytössä tapahtuneisiin muutoksiin 2000-luvulla. Erityisen tarkastelun kohteena ovat vapaa-ajan osallistuminen - kulttuuri ja vapaaehtoistyö.

[Tilastollisen analyysin menetelmät ja apuvälineet 1, 8.5.2012](#)

Kurssilla syvennyttään keskeisiin tilastollisen tiedon analyysimenetelmiin ja kerrataan korkeakoulujen tilastokursseilta unohtuneita numeerisen analysoinnin menetelmiä.

[Tuliko finanssikriisistä myös reaalityalouden kriisi 15.5.2012?](#)

Kurssilla perehdytään Suomen kansantalouden kehitykseen ja siihen, mitä tuoreimmat tilastot kertovat talouden viimeaikaisista muutoksista eri toimialoilla. Kurssi antaa myös tietoa tilastollisista menetelmistä, joilla tilastoaineistosta pyritään tunnistamaan talouden syklisyyden eri vaiheita ja erityisesti talouden taitekohtia.

[Maahanmuuttajat ja maastamuuttajat Suomeen ja Suomesta – siirtolaisuus ennen, tänään ja huomenna 22.5.2012](#)

Kurssilla tarkastellaan tilastoihin perustuvaa tietoa maahanmuuttoon ja maastamuuttoon liittyvien ihmisten määristä, elinoloista ja vaikutuksesta Suomen väestö- ja työvoimarakenteeseen.

Kurssit järjestetään Tilastokeskuksessa osoitteessa Työpajankatu 13, 00580 Helsinki.

Kurssikuvaukset, ohjelmat ja hintatiedot päivitetään kotisivullemme: tilastokeskus.fi/koulutuspalvelut

Lisätietoja: koulutuspalvelut@tilastokeskus.fi, puh. (09) 1734 2345, 1734 2529 tai 1734 3681

Työssä jatkamishalukkuutta lisää eniten mahdollisuus oppia uusia asioita ja käyttää työaikajoustoja.

Työssä jatkamiseen voidaan vaikuttaa

Työssä jatkaminen yli 60-vuotiaana on lisääntyneen ja eläkkeelle siirtyminen myöhentynyt. Tästä kertovat niin Tilastokeskuksen työllisyystilastot kuin Eläketurvakeskuksen eläkkeellesiirtymisien odotetta koskevat tilastot.

Yli 60-vuotiaiden työllisyydessä korostuu koulutuksen merkitys. Koulutustason edelleen noustessa onkin ennustettavissa, että eläkkeelle siirtyminen myöhentyy koko ajan myös tulevaisuudessa.

Suomessa 60-vuotiailla nais- ja miespalkansaajilla on lähes yhtä pitkä työura takanaan. Kun lisäksi tiedetään, että työssäkäynti on ollut kokoaikaista myös naisilla, on syytä olettaa, että varsinkin raskaassa työssä olleet naiset ovat valmiit lähtemään eläkkeelle jo 63-vuotiaina. Naisilla on ollut työn lisäksi myös koti ja perhe hoidettavanaan.

Monilla miehillä taas on takanaan pitkä ja raskas työura esimerkiksi teollisuudessa tai rakennuksilla. Vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden 60-vuotiaiden miespalkansaajien työura oli työolotutkimuksen mukaan kestänyt pisimpään, keskimäärin 43,8 vuotta. Nämä raskasta työtä tehneiden joukot ovat vähenemässä työvoiman rakennemuutoksen myötä. Siitä huolimatta Suomessa on vielä melko pitkään heitä, jotka tarvitsevat 63 vuoden eläkeiän.

Raskaiden töiden ohella on kuitenkin yhä enemmän sellaisia töitä, jotka eivät ole niin kuluttavia. Eri tutkimuksissa on selvinnyt, että yhä useammat palkansaajat haluavat jatkaa työelämässä 63 ikävuoden yli. Tätä halukkuutta lisää voimakkaimmin mahdollisuus kehittyä ja oppia uusia asioita työssä. Työaikajoustopot ovat myös erittäin tärkeitä.

Työelämän kehittämisen näkökulmasta on hyödyllistä selvittää, millaista on niiden työ, jotka haluavat jatkaa yli 63-vuotiaiksi. Tämän lisäksi tarvitaan myös sen pohtimista, mitä

nykyisten ongelmallisten työolojen takana on. Tuottavuus- ja tehokkuusajattelu voivat liian pitkälle vietyinä olla varsin haitallisia yksityisellä sektorilla. Toisaalta henkilöstöresurssien riittämättömyys voi julkisella sektorilla olla tekijä, joka haittaa työssä jaksamista. Näitä ongelmia pitäisi jatkuvasti analysoida ja pyrkiä vähentämään niiden vaikutusta. Sen tulisi tapahtua samalla, kun jaksamiseen vaikutetaan motivaatiotekijöistä huolehtimalla ja lisäämällä työntekijälähtöisiä työaikajoustoja.

*Kirjoittaja on tutkimuspäällikkö
Tilastokeskuksen Elinolot-yksikössä.*

Lähteet:

Eläketurvakeskus 2011. Eläkkeellesiirtymisikä Suomen työeläkejärjestelmässä. Eläketurvakeskuksen tilastoraportteja 2/2011.

Findikaattori 2012. Työkyvyttömyyseläkettä saaneet. <http://www.findikaattori.fi/> 20.2.2012

Julkunen, Raija 2003. Kuusikymmentä ja työssä. Jyväskylä: SoPhi

Järnefelt, Noora 2010. Education and longer working lives: A longitudinal study on education differences in late exit from working life among older employees in Finland. Tutkimuksia-sarja 2010:1. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Lehto, Anna-Maija 2010. Ovatko työurat muutoksessa? Talous & Yhteiskunta 1/2010.

Lehto, Anna-Maija 2004. Pelastusta työssä pysymiseen? Hyvinvointikatsaus 4/2004.

Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna 2010. Ikääntyvien työpanos on vahvassa kasvussa. Tieto&trendit 2/2010.

Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna 2009. Eläkeikää nostetaan harhaanjohtavin perustein. Vieraskynä. Helsingin Sanomat 6.3.2009.

Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna 2008. Työolojen kolme vuosikymmentä: Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008. Helsinki: Tilastokeskus.

Pärnänen, Anna 2011. Organisaatioiden ikäpolitiikat: strategiat, instituutiot ja moraali. Tutkimuksia 255. Helsinki: Tilastokeskus.

Työterveyslaitos 2010. Työ ja terveys Suomessa 2009. Helsinki: Työterveyslaitos.

Väänänen-Tomppo, Irma & Tuominen, Eila & Tuominen, Kristiina 2006. Ikääntyvien palkansaajien työolot ja työhön sitoutumisen edellytykset. Teoksessa: Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna & Miettinen, Arto (toim.) Kaikilla mausteilla: Artikkeleita työolotutkimuksesta. Tutkimuksia 244. Helsinki: Tilastokeskus.

**Suomessa on vielä
melko pitkään
heitä, jotka
tarvitsevat
63 vuoden
eläkeiän.**

“Meillä mitään ikäsyrrjintää ole”

Työuria halutaan pidentää. Toisaalta joillakin aloilla jopa nelikymppiset, joilla on vielä puolet työiästä jäljellä, arvioidaan liian vanhoiksi. Nuoruuden ihannointi näkyy yritysten julkisuuskuvassa ja työpaikkailmoituksissa.

Näin etenkin ICT-alalla, missä ihanneikä näyttäisi olevan 25–35 vuotta. Suomessa alan keski-ikä on muutamassa vuodessa pudonnut 47 vuodesta 40 vuoteen. Yhdysvalloissa alalle koulutetuista alle viidesosa on alalla 20 vuoden päästä valmistumisestaan.

Kun ICT-alan yrityksissä viisikymppiset ja sitä vanhemmat hoidetaan syrjään, paine kohdistuu nelikymppisiin. Heitä ei enää mieluusti lisäkouluteta osaamisen pitämiseksi ajan tasalla – näin ikäsyrrjinnästä tulee itsensä toteuttava ennuste. Pisteinä i:n päällä alan vaihtokin on usein tehty vaikeaksi.

*

Miksi nelikymppiset eivät kelpaa?

Työntantajat vetoavat teknologian ja toimintaympäristön nopean muutostahdin asettamiin vaatimuksiin. Vaihtamalla työntekijöitä nuorempiin, siirtämällä työtä halpamaihin tai neuvottelemalla ikääntyvän palkkaa alemmaksi saadaan myös pikavoittoja.

ICT-alan osaamista lieenee hankala kumuloida henkiseksi pääomaksi, kun siitä niin suuri osa vanhenee käsiin saman tien. Laaja-alaista kokemusta tärkeämmäksi muodostuu kyky toimia kulloisenkin uusimman teknologian kanssa. Erityisen nopeasti osaaminen vanhenee ohjelmointitehtävissä.

Ammattiliitto Pron tutkimuksessa toimihenkilöt kertoivat, että ikääntyessään he ovat menettäneet mahdollisuuksia saada tarvitsemaansa lisäkoulutusta ja sitä kautta mahdollisuuksia työllistyä. Voi vain ihmetellä, miksi lisäkoulutusta ei haluta enää tietyn iän jälkeen antaa. Aiemman kokemuksensa ansiosta ikääntyvä oppii vähemmällä kouluttamisella, hyötyy aiemmista kokemuksistaan. Hän on nuoria uskollisempi työntekijä, jolloin koulutusinvestointi ei todennäköisesti pakene muihin yrityksiin.

Suoraan kysyttäessä ei ikäsyrrjintää myönnetä. Valitetaan työvoimapulaa: iästä ei väliä, kunhan osaajia jostakin löytyisi. Parhaimman nousukauden aikana päivitellään osaajapulaa eikä kaikkia avoimia paikkoja saada täytetyksi, mutta samaan aikaan kortistossa on kosolti yli nelikymppisiä alan työttömiä. Parhaat otettaisiin kyllä töihin, mutta miksei jäljelle jääviä lisäkouluteta edes nousukauden ja työvoimapulan aikana?

*

Vastaavaa tapahtuu muilla aloilla. Pron selvityksen mukaan joka toinen eläkkeelle siirtynyt toimihenkilö olisi halunnut jatkaa työssään; joka kolmas oli päätenyt eläkkeelle työttömyysputken kautta henkilöstövähennysten yhteydessä. "Yleinen kokemus irtisanomisen yhteydessä eläkeputkeen siirrettyillä on, ettei heille edes yritetty etsiä uusia tehtäviä, vaikka heillä olisi ollut motivaatiota jatkaa vielä työelämässä", Pron tutkimuksen tehnyt tutkija Otto Kanervo sanoo eräässä haastattelussa.

Työelämän ikää syrrjiviä asenteita pitäisi oikoa vastaavalla tavalla kuin työelämässä on aiemmin puolustettu naisten ja vähemmistöjen asemaa. Lisäkoulutusmahdollisuudet pitäisi huolehtia kuntoon eikä alan vaihtamistakaan saa estää.

Abraham Kirstinä

*Kirjoittaja on ohjelmistosuunnittelija.
Hän on opintovapaalla ja tekee väitöskirjaa filosofiasta.*

Minna Ylikännö

Sopivasti työtä ja vapaa-aikaa?

Ajankäyttö kertoo paljon meistä yksilöinä sekä laajemmin koko yhteiskunnasta. Vaikka ajattelisimme käyttävämme aikaa omien mieltymystemme mukaan, harvoin on näin. Sosiaaliset normit, yhteiskunnassa vallalla olevat asenteet ja institutionaaliset tekijät ohjaavat ajankäyttöämme. Ajankäyttöön kohdistuu paljon odotuksia, joita ei aina ole helppo täyttää. Puhutaan työurien pidentämisestä, laatuajasta ja aktiivisesta vanhuudesta. Osa kärsii työttömyydestä, osa ajan puutteesta kiireisessä työelämässä. Aikaa ei koskaan tunnu olevan juuri sopivasti.

ON SELVÄÄ, että ajankäyttöämme vaihtelee sen mukaan, millaisessa elämäntilanteessa olemme ja millaista elinvaihetta elämme. Pienten lasten perheissä aikaa on käytössä eri tavalla kuin eläkeläiskotitalouksissa. Ihmisten ajankäytössä on kuitenkin paljon samanlaisia piirteitä elinvaiheesta ja elämäntilanteesta riippumatta. Osa on perustavanlaatuisia kuten nukkuminen ja syöminen. Osa on kulttuurisidonnaisia kuten saunan lämmittäminen lauantai-iltaisina. Yhteistä on myös se, että ajankäyttö ja siihen liittyvät valinnat kulmineituvat usein työn ja vapaa-ajan suhteeseen. Työ tai sen puute määrittävät yhtäältä käytettävissä olevan vapaa-ajan määrää ja toisaalta sitä, millaiset resurssit meillä on tuon ajan mielekkääseen käyttämiseen.

Työn ja muiden velvoitteiden lisäksi ajankäyttöämme ohjaavat kir-

joitetut ja kirjoittamattomat säännöt ja normit. Työssäkäyvää sitovat muun muassa työaikoja, kuluttajaa kauppojen aukioloaikoja ja pienen lapsen vanhempia vanhempainvapata ja päivähoidtoa säätelevät lait. Ajankäytön ohjaamisen tai erilaisten ajankäytön mallien taustalla on ajatus oikeanlaisesta ajankäytöstä. Tämä näkyy muun muassa käsityksissä äitiydestä: olisiko äidin parempi olla kotona pienen lapsen kanssa sen sijaan, että hän jakaa aikaansa työn ja perheen välillä? Ajankäytön normiperusta on kulttuuri-, paikka- ja aikasidonnainen, mikä ilmenee ajankäytön ajallisena ja paikallisena vaihteluna.

Ajankäyttöä ja sen muutoksia on tutkittu paljon. Muutokset liittyvät vahvasti yleisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Teollistuminen on vaikuttanut ihmisten ajankäyttöön merkittävästi, samoin erilaiset tek-

nologiset innovaatiot. Käsitukset työajasta, työn ja vapaa-ajan suhteesta sekä oman ajan merkityksestä ovat muuttuneet siirryttäessä agraaritaloudesta nyky-yhteiskuntaan, jossa työstä tulee yhä enemmän ajasta ja paikasta riippumatonta. Myös kotona tehtävä työ on muuttunut melkoisesti. Kun aikaa kului aiemmin pyykin- ja astioidenpesuun, siivoukseen ja erilaisiin kodin huoltotoihin useita tunteja päivässä, nuo askareet hoituvat nykyään lähes nappia painamalla. Kodin töitä myös ulkoistetaan yhä useammin. Kodinhoito- ja huoltoapua tarjoavia pieniä yrityksiä on syntynyt kysynnän kasvaessa, eikä enää ole harvinaista, että kotitalouden siivouksen hoitaa ulkopuolinen yritys.

Palveluiden ostaminen ei ole kuitenkaan mahdollista kaikille. Vaikka osan kotitalous-, hoiva- ja hoitotyön sekä kunnossapito- ja perusparannustyön kuluista voi vähentää kotitalousvähennyksen kautta verotuksessa, palvelut pitää ensin maksaa itse. Pienituloisen ei useinkaan pääse osalliseksi tällaisesta kuluksista. Tämä käy ilmi myös ajankäytössä: hyvätuloinen voi päättää, käyttääkö hän aikaansa siivoukseen vai johonkin mahdollisesti mielekkäämpään tekemiseen, mutta pienituloisella tällaista vaihtoehtoa ei ole.

Ajankäyttöön vaikuttaa väistämättä resurssien erilainen jakautuminen (ks. Fitzpatrick 2004). Köyhällä aika menee arjesta sel-

viytymiseen aiempaa kulutuskeskeisemmässä yhteiskunnassamme, jossa kulutushyödykkeiden käyttö ja kotitalouden kulutustavat ovat tärkeä osa oman identiteetin rakentamista (Räsänen 2011, 40). Ajankäytön suunnittelu on erilaista riippuen siitä, onko käytössä 2,50 vai 250 euroa. Esimerkiksi pitkäaikaistyöttömällä on ruoka- ja asumismenojen jälkeen käytössään rahaa vain muutama euro päivää kohti (ks. Ritakallio 2007). Ajankäyttöä ohjaa tällöin pikemminkin pakko kuin valinnanvapaus.

Elämäntilanne määrittää ajankäyttöä

Työttömällä on runsaasti vapaa-aikaa, mutta monet tekijät rajoittavat ajankäyttöä. Keskeisin näistä on raha: työmarkkinatuki tai toimeentulotuki on usein työttömän nuoren ainoa toimeentulon lähde. Työttömän nuoren olisi tärkeää löytää vapaa-ajalleen mielekästä aktiivista tekemistä, sillä passivoituminen voi pahimmillaan johtaa täydelliseen yhteiskunnasta syrjäytymiseen. Syrjäytyminen ei toki ole kiinni ainoastaan siitä, miten työtön nuori käyttää aikaansa, mutta jos edellytykset mielekkäälle ajankäytölle ovat heikot, syrjäytymisen riski kasvaa. Taloudellisten ongelmien lisäksi työtön nuori kärsii huonosta itsetunnosta ja kokee häpeää tilanteestaan (ks. Ervasti

Taulukko 1.
Työttömien, työllisten ja opiskelevien nuorten ajankäyttö vuosina 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010 (min/vrk).

	1987–1988			1999–2000			2009–2010		
	työtön	työllinen	opiskelija	työtön	työllinen	opiskelija	työtön	työllinen	opiskelija
Ansiotyö	3	441	77	11	430	75	14	346	53
Opiskelu	13	8	342	20	13	294	17	73	286
Nukkuminen	600	480	489	588	486	494	558	493	507
Ruokailu	56	62	69	74	70	76	90	60	84
Muut henkilökohtaiset tarpeet	45	41	43	41	38	47	54	49	41
Kotityöt	146	85	72	153	68	63	121	61	58
Pakollisiin toimintoihin liittyvät matkat	26	56	63	25	61	57	23	59	61
Vapaa-aika	560	267	289	520	265	326	563	298	350
<i>Sosiaalinen kanssakäyminen</i>	105	61	73	81	53	58	107	59	38
<i>Kulttuuri- ja huvitilaisuudet</i>	3	3	1	10	4	9	1	1	8
<i>Liikunta</i>	48	19	20	48	26	29	47	29	36
<i>Lukeminen</i>	67	32	33	29	18	23	26	14	20
<i>Television katselu</i>	129	82	84	218	97	104	87	76	64
<i>Tietokone</i>	0	0	1	16	10	27	104	47	81

Lähde: Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimus.

2003, 128–131), jolloin hänen on helpompi eristäytyä kotiin kuin lähteä ihmisten pariin.

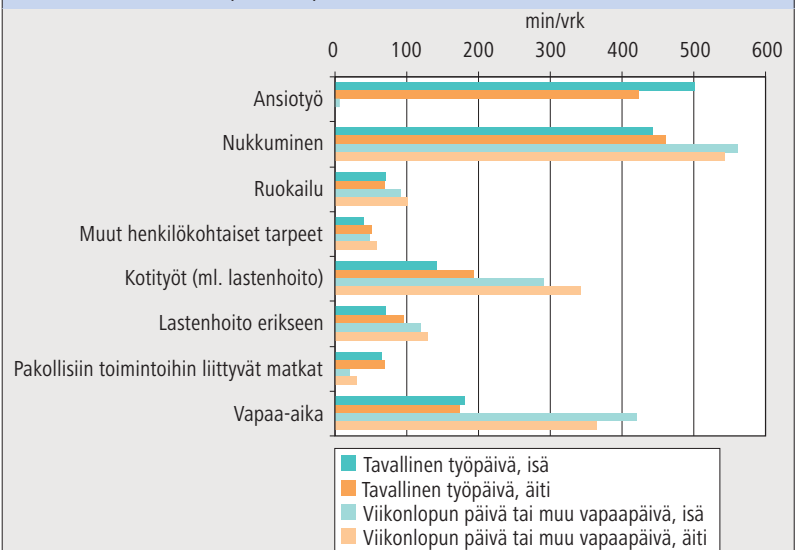
Vanhuuseläkeläisen ei sen sijaan oleteta enää tekevän työtä ainakaan siinä määrin kuin aiemmin. Monet odottavat eläkkeelle pääsyä juuri lisääntyvän vapaa-ajan vuoksi. Pia Niemisen ja Pauli Forman (2005, 129) tutkimuksessa osa-aikaeläkeläiset kertoivat suurimman ja voittopuolisesti positiivisen muutoksen liittyneen juuri vapaa-ajan lisääntymiseen. Eläkepäivien varalle on voitu varata paljon sellaista tekemistä, johon ei työssä ollessa ole ollut aikaa: uusia vapaa-ajan harrastuksia, kodin askareiden tekemistä tai vain lepäilyä (Niemi 2005, 105).

Eläkkeelle siirtyvän elämästä poistuu kuitenkin tärkeä ajankäytön muoto ja rytmittäjä: työ. Vaikka aikaa voi käyttää vapaammin, mielekkään tekemisen keksiminen voi ainakin aluksi olla vaikeaa. Aamuisin saa toki nukkua pitkään ja lehdenkin lukea rauhassa. Joillekin voi kuitenkin syntyä jossain vaiheessa ajatus takaisin työelämään palaamisesta. Kun työtä ei ole enää pakko tehdä, se voi tuntua jopa hokuttelevalta ajankäytön muodolta.

Pienten lasten perheissä tilanne on toinen. Aikaa jaetaan mahdollisuuksien mukaan työn, perheen ja muiden elämän osa-alueiden välillä. Rajat eivät aina ole selkeitä, vaan työpaikalta saatetaan tuoda töitä kotiin: luetaan papereita, puhutaan työpuheita ja kirjoitetaan sähköposteja (ks. Julkunen ym. 2004, 160). Kotiasiat voivat vastavasti vaivata mieltä töissä. Yhtäältä koemme, että työn ja vapaa-ajan välillä tulisi olla selvä raja ja että perheelle tulisi antaa "laatu-aikaa". Toisaalta eri asioita tehdään yhtä aikaa, koska aika ei muuten riittäisi kaikkeen (Bittman & Wajcman 2004; Craig 2006; ks. myös Ironmonger 2003). Kaoottisten ruuhkavuosien keskellä tulee harvoin ajatelleeksi, että lasten kasvaessa ja velvollisuuksien vähetessä omaa aikaa on taas enemmän. Elinvaiheet seuraavat toisiaan ja elämäntilanteet muuttuvat. Myös ajankäyttö muuttuu.

Tämä artikkeli perustuu väitöskirjaani (Ylikännö 2011), jossa tarkastelen ajankäyttöä eri elinvaiheissa nuoruudesta lapsiperhevaiheen kautta eläkeikään ja erilaisissa elämäntilanteissa. Kysyn, millaista on ajankäyttö, kun on pieniä lapsia tai kun työ ei ole sitomassa ajankäyttöä kuten nuorilla työttömillä tai vanhuuseläkeläisillä.

Kuvio 1.
Työssäkäyvien pienten lasten isien ja äitien ajankäytön jakautuminen tavallisena työpäivänä ja viikonlopun päivänä tai muuna vapaapäivänä vuonna 2009–2010 (min/vrk).

Lähde: Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimus.

Ajankäyttö on tutkimuskohteena mielenkiintoinen mutta haastava aihe siksi, että tutkimusta mahdollistavia aineistoja on rajoitetusti. Väitöstutkimuksessani käytin Tilastokeskuksen vuosina 1987–1988 ja 1999–2000 keräämiä ajankäyttöaineistoja. Tässä artikkelissa olen käyttänyt näiden aineistojen lisäksi uusinta ajankäyttöaineistoa vuosilta 2009–2010. Kaikki kolme aineistoa sisältävät laajasti tietoa suomalaisten ajankäytöstä. Ajankäyttötiedot perustuvat tutkimukseen valittujen henkilöiden pitämiin päiväkirjoihin, joita täytetään kahden päivän ajan kymmenen minuutin tarkkuudella. Tämän lisäksi aineistot sisältävät paljon taustatietoja tutkittavista henkilöistä. Aineistojen vahvuus on se, että ne on pyritty pitämään mahdollisimman vertailukelpoisina sekä keskenään että suhteessa muihin eurooppalaisiin ajankäyttöaineistoihin. Tarkempaa tietoa aineistojen keräämisestä ja sisällöstä löytyy Tilastokeskuksen julkaisuista (ks. esim. Niemi & Pääkkönen 1989; Niemi & Pääkkönen 2001; Pääkkönen & Hanifi 2011).

Tarkastelen tässä artikkelissa siis työttömiä nuoria, pienten lasten isiä ja vanhuuseläkeläisiä. Työttömien nuorten vertailuryhmänä ovat samanikäiset työssäkäyvät ja opiskelevat nuoret, joiden ajankäyttöä tarkastelen sellaisina päivinä, jolloin he ovat tosiasiallisesti olleet työssä tai opiskelemassa. Isien vertailuryhmänä ovat äidit. Isien ajankäyttöä

tarkastelen erikseen myös viikonloppuna, mikäli he ovat silloin olleet vapaalla työstä. Vanhuuseläkeläisistä vertailen alle ja yli 75-vuotiaita keskenään.

Työttömällä on aikaa, mutta ei rahaa

Työttömällä nuorella on luonnollisesti käytössään enemmän vapaata aikaa kuin vastaavanikäisillä työssäkäyvillä ja opiskelevilla nuorilla. Kaikki vapaa aika ei kuitenkaan näytä olevan käytännössä täysin vapaata. Työttömät nukkuvat pidempään kuin työssäkäyvät. He käyttävät myös enemmän aikaa kodin töihin. Vaikka nukkuminen ja kotityöt luetaan perinteisesti välttämättömiin tai sidottuihin ajankäytön muotoihin (Ås 1978, ks. myös Robinson & Godbey 2000; Pääkkö-

nen 2010), voi olettaa, että työttömät käyttävät niihin jonkin verran enemmän aikaa kuin olisi välttämättöntä. Toisaalta heillä ei ole kiire tehdä näitä asioita nopeasti, koska työ tai opinnot eivät sido ajankäyttöä.

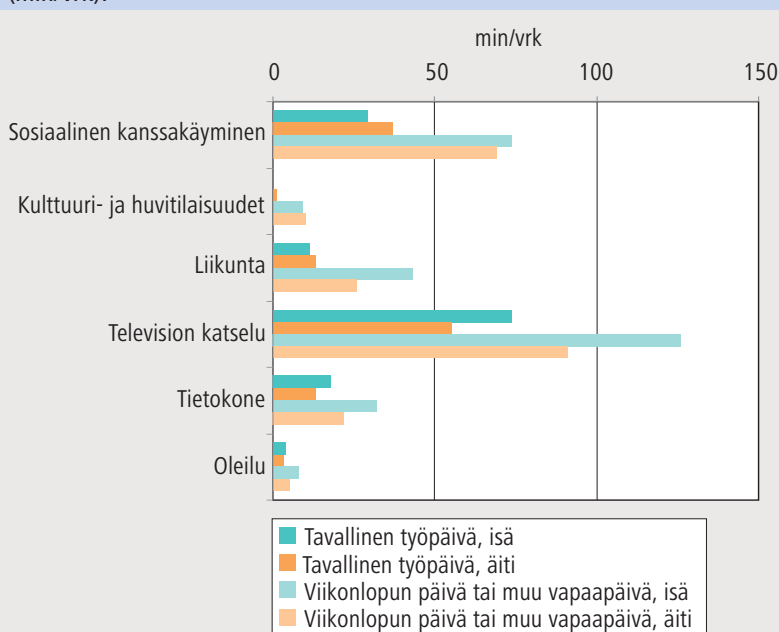
Työttömällä nuorella on päivässä noin neljä tuntia enemmän vapaa-aikaa kuin työssäkäyvällä tai opiskelijalla. Television katselu vie suuren osan sekä työttömien että työssäkäyvien nuorten vapaa-ajasta (taulukko 1). Työtön suomalainen nuori katsoo televisiota keskimäärin puolitoista tuntia päivässä, työssäkäyvät ja opiskelevat reilun tunnin päivässä. Television katselu lisääntyi merkittävästi aina 1990-luvun loppuun asti, mutta viime vuosikymmenen aikana se on kääntynyt laskuun. Yksi syy tähän on tietokoneiden yleistymisen. Työtön nuori vietti 1990-luvun lopussa tietokoneen ääressä noin 16 minuuttia päivässä, mutta nykyisin siihen kuluu lähes kaksi tuntia eli enemmän kuin television katseluun.

Työttömien ajatellaan usein olevan passiivisia työn tai taloudellisten resurssien puutteen vuoksi. Ajankäyttötutkimuksen mukaan nuoret työttömät kuitenkin harrastavat enemmän liikuntaa ja lukemista kuin työssäkäyvät tai opiskelevat nuoret, ja he ovat myös sosiaalisesti selvästi aktiivisempia. Ainakaan näin yleisellä tasolla tarkasteltuna pienemmät tulot eivät ilmene työttömän nuoren ajankäytössä. Kuva voisi olla erilainen, jos toimintoja jaoteltaisiin niiden vaatimien taloudellisten panostusten mukaan. Työmarkkinatuella elävällä nuorella jää pakollisten menojen jälkeen päivittäiseen käyttöön vain muutama euro. Niillä ei makseta kovin kalliita harrastuksia tai muita vapaa-ajan menoja.

Perheenisillä on kiire – myös viikonloppuisin

Työssäkäyvällä olisi työtöntä paremmat taloudelliset edellytykset harrastuksiin ja muihin vapaa-ajan aktiviteetteihin. Tulosten sijasta ongelmaksi muodostuu usein aikapula. Suomessa tehdään perinteisesti kokoaikatyötä, ja työhön ja työmatkoihin kuluu helposti yli kahdeksan tuntia päivässä. Kotitöiden tekemiseen menee lisäksi muutama tunti päivässä. Kun mukaan lasketaan vielä lastenhoidon kuluva aika, pienten lasten perheissä vapaa-aikaa ei välttämättä jää paljon.

Kuvio 2. Työssäkäyvien isien ja äitien vapaa-ajan ajankäyttö vuonna 2009–2010 (min/vrk).

Lähde: Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimus.

Taulukko 2. Työssäkäyvien pienten lasten isien ja äitien kiireen kokeminen vuosina 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010 (%).

	1987–1988*		1999–2000		2009–2010	
	isät	äidit	isät	äidit	isät	äidit
jatkuvasti	34,0	37,0	34,8	40,4	32,0	28,8
silloin tällöin			57,8	55,5	62,0	66,7
ei juuri koskaan	64,9	61,7	7,4	4,1	6,0	4,5

*) 1987–1988 aineistossa asiaa kysyttiin seuraavasti: "Oliko sinulla kiire eilen?". Vastausvaihtoehdot olivat kyllä, ei ja ei osaa sanoa. Taulukossa näytetty kyllä ja ei vastanneiden osuudet.

Lähde: Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimus.

Ajankäyttötutkimuksen mukaan pienten lasten isät olivat kiireisiä jo 1980-luvun lopulla. Uusimman aineiston valossa tilanne ei ole juurikaan muuttunut. Huomattava osa alle kouluikäisten lasten isistä kokee olevansa kiireinen vähintään aika ajoin (taulukko 2). Kiinnostavaa on se, että nykyisin pienten lasten isät ovat äitejä kiireisempiä. Aiemmin tilanne oli päinvastainen. Sekä isät että äidit kokevat aiempaa useammin kiirettä "silloin tällöin", mutta jatkuva kiireen tunto on viime vuosikymmenen aikana hieman helpottanut.

Kuviossa 1 nähdään työssäkäyvien pienten lasten isien ja äitien ajan jakautuminen sekä tavallisena työpäivänä että viikonlopun päivänä (tai muuna vapaapäivänä, ei kuitenkaan loma-aikana) ansiotyöhön, henkilökohtaisiin tarpeisiin, kotitöihin (ja lastenhoitoon) sekä vapaa-aikaan. Pienten lasten isät käyttävät tavallisena työpäivänä keskimäärin yli kahdeksan tuntia ansiotyöhön. Näinä päivinä heiltä kuluu kotitöihin noin kaksi tuntia, mistä lastenhoidon osuus on noin puolet. Vaikka pienten lasten äidit tekevät vähemmän ansiotyötä kuin isät, heillä on yhä päävastuu kodin- ja lastenhoidosta, mikä näkyy isien runsaampana vapaa-aikana etenkin viikonloppuisin.

Voisi ajatella, että työssäkäyvillä isillä kiireen kokeminen ja siitä johtuva stressi johtuu ennen kaikkea työn, perheen ja muun elämän yhteensovittamisen vaikeuksista. Ottavatko isät (ja myös äidit) viikonloppuisin siis rennommin ja lepäävät? Näin ei ole. Koska työpäivinä ei ole riittävästi aikaa olla lasten kanssa, tehdä kodin töitä, harrastaa ja olla sosiaalinen, viikonloppuisin näihin toimintoihin käytetään enemmän aikaa (kuvio 2) (vrt. Hook & Wolfe 2011). Sosiaalisuus tarkoittaa tätä nykyä sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä myös Internetin välityksellä. Tietokoneen ja television ääressä kulutetaan ylipäänsä enemmän aikaa viikonloppuisin kuin arkena. Pelkkään leipäilyyn ja oleiluun käytetään vain vähän aikaa, oli kyseessä sitten arki tai viikonloppu.

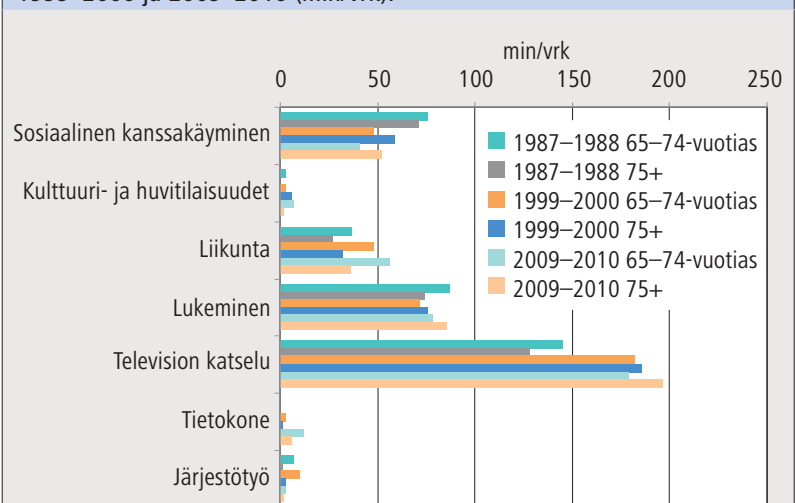
Tässä artikkelissa ei valitettavasti ole mahdollisuutta tarkastella sitä, mihin kiirettä kokeneet isät käyttävät aikaansa ja mistä kiire oikeastaan johtuu. Mielenkiintoista olisi tietää, onko kiire aina todellista.

Aktiivinen vanhuus – totta vai tarua?

Vanhuuseläkkeellä ollaan tänä päivänä yhä pidempään: eläkkeelle siirtyminen on aikaistunut ja eliniän odote kasvanut (Gauthier & Smeeding 2003). On vain vähän tietoa siitä, miten tämä jopa yli kahdenkymmenen vuoden ajanjakso elämässä vietetään, vaikka ajankäyttöä on muuten tutkittu paljon. Perheiden ajankäytöstä on lukuisia tutkimuksia, mutta perhe rajataan niissä yleensä ydinperheeseen eikä isovanhempien roolia oteta huomioon. Tämä johtuu ainakin osittain siitä, että nykyisten ajankäyttötutkimusten otospoiminnassa käytetään kotitalouden eikä perheen käsitettä.

Viime vuosikymmenien runsaat panostukset terveyden ja toimintakyvyn edistämiseen ovat muuttaneet ikääntymistä ja vanhuutta radikaalisti. Eläkkeelle jäädessä kirves ei enää herpoa kädestä, kuten Pekka Kuusi kirjoitti 60-luvun sosiaalipolitiikka -kirjassaan (Kuusi 1961). Yhä useammat jäävät eläkkeelle terveisinä ja hyväkuntoisina, ja monilla on edessään useita vuosia hyvää elämää ilman työn sitovuutta. Uudenlaiseen vanhuuteen on herätty myös yhteiskuntapolitiikasta. Puhutaan kolmannesta iästä, aktiivisesta ajasta vanhuuseläkeläisenä ennen neljättä ikää eli varsinaista vanhuutta, johon kuuluu sairauksia ja kasvavia palvelutarpeita (Karisto 2002; Laslett 1987, 1994). Puhutaan myös tuottavasta vanhuudesta, jossa yhdistyvät ak-

Kuvio 3.
Vanhuuseläkeläisten vapaa-ajan ajankäyttö vuosina 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010 (min/vrk).

Lähde: Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimus.

tiivinen ajankäyttö (järjestötyö, opiskelu, harrastukset) ja työ joko palkkatyönä tai palkattomana työnä (omaishoito, lastenhoito, vapaaehtoistyö, perheiden ja ystävien auttaminen). Odotukset vanhuuseläkeläisen ajankäytöstä ovat muuttuneet ja sisältävät oleskelun aiempaa aktiivisemmasta ja osallistuvammasta vapaa-ajasta.

Aktiivinen eläkeläisyys ei kuitenkaan ole todellisuutta kaikille, esimerkiksi resurssiltaan heikoimmille (Karisto 2004, 91). Karisto (emt.) toteaa, että kolmas ikä viittaa keskimääräisyyteen ja erot ovat suuret nykyisin: "Kaikkien elämä ei etene siten, että ensin on selvästi erottuva kolmas ikä ja vasta sitten vanhuus."

Yhä suurempi osa väestöstä kuitenkin siirtyy nykyisin vanhuuseläkkeelle hyväkuntoisena, eikä aktiiviselle ajankäytölle ole suoranaisia esteitä. Tästä näkökulmasta on kiinnostavaa, että etenkin nuorempien vanhuuseläkeläisten sosiaalinen kanssakäyminen on vähentynyt selvästi viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana (kuvio 3). Liikunnan harrastaminen on sen sijaan lisääntynyt, mikä viittaa eläkeläisväestön aiempaa parempaan toimintakykyyn. Voi olla, että entisaikojen kyläily kahvin ja pullan merkeissä on vaihtunut yhteisiin hetkiin liikuntaharrastuksen parissa.

Myös eläkeläisten televisionkatseluun käytetty aika on lisääntynyt, mikä ei sinänsä poikkeaa koko väestön ajankäytöstä. Voi tietenkin olla huolissaan siitä, onko osa aiemmin sosiaalisuuteen kanssakäymiseen käytetystä ajasta vaihtunut joillakin vanhuuseläkeläisillä television katseluun. Tosin myös eläkeläisten tietokoneen käyttö on yleistynyt, minkä vuoksi osa eläkeläisten sosiaalisista suhteista lienee siirtynyt Internetiin. Kaukana asuviin sukulaisiin saa nykyään helposti jopa kuvayhteyden Internetin kautta.

Vanhuuseläkeläisten iänmukaiset erot ovat jokseenkin odotusten mukaiset. Nuoremmat vanhuuseläkeläiset käyttävät enemmän aikaa liikuntaan, kulttuuri- ja huvitilaisuuksiin sekä järjestötyöhön kuin vanhemmat. Vanhemmat taas katsovat televisiota ja lukevat nuorempia vanhuuseläkeläisiä enemmän. Tällaiset muutokset ajankäytössä heijastavat iän mukanaan tuomia toimintakyvyn ja sitä kautta myös ajankäytön rajoituksia. Tuloksista voi kaiken kaikkiaan havaita viitteitä uudesta, aktiivisemmasta eläkeläisyydestä. Tosin vasta tarkemman, koko väestön

ajankäytön ja sen edellytysten muutoksia huomioon ottavan analyysin perusteella voisi sanoa varmasti, missä määrin vanhuuseläkeläiset todella ovat aiempaa aktiivisempia ja tuottavampia kuin edeltävät sukupolvet.

Onko aikapolitiikalle tarvetta?

Tulokset osoittavat, että ajankäyttö on pitkälti sidoksissa siihen, millaisessa elämänvaiheessa tai elämäntilanteessa olemme. Sosiaalipolitiikan näkökulmasta keskeistä on, mihin mielekkään ajankäytön kannalta huomiota vaativat ongelmakohdat, kuten köyhyys tai aikaköyhyys, paikallistuvat (vrt. Kangas & Ritakallio 2003, 57). Keskuudessamme elää ihmisiä, joilla on pulaa rahasta, ajasta tai pahimmassa tapauksessa molemmista. Sosiaalipolitiikan tavoitteena on luoda sellaiset olosuhteet, jotka mahdollistavat kaikille kohtuullisen elämänlaadun ja elintason. Tähän liittyy hyvin vahvasti se, millaiset edellytykset ajankäytölle on, mutta myös se, miten aikaa käytetään.

Sosiaalipoliittisin keinoin ei pystytä ratkaisemaan kaikkia ajankäyttöön liittyviä ongelmia. Siksi suuntana tulisi olla yhteiskunta- ja yhdyskuntapoliittiset kysymykset yhdistävä aikapolitiikka. Tämä vaatisi kuitenkin myös tutkimukselta uudenlaisia avauksia: Aidosti poikkitieteellisellä tutkimuksella pystyttäisiin varmasti vastaamaan nykyistä paremmin ihmisten ajallisiin haasteisiin. Tämä puolestaan vaatisi nykyisten, päiväkirjoihin perustuvien ajankäyttöaineistojen kehittämistä tai uusien, ajankäyttöä eri näkökulmista tarkastelevien aineistojen keräämistä.

Kirjoittaja on erikoistutkija Kelan tutkimusosastolla.

Lähteet:

Bittman, Michael & Wajcman, Judy 2004. The rush hour: The quality of leisure time and gender equity. Teoksessa: Nancy Folbre & Michael Bittman (toim.) Family Time. New York: Routledge.

Craig, Lyn 2006. Does father care mean fathers share? A comparison of how mothers and fathers in intact families spend time with children. Gender & Society 2/2006.

Ervasti, Heikki 2003. Kuka haluaa töihin? Aktiivisten ja passiivisten työttömien profiilit. Teoksessa: Veli-Matti Ritakallio (toim.) Riskit, instituutiot ja tuotokset. Juhlakirja Olli Kankaan täyttää 50 vuotta. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 59. Turku: Turun yliopisto.

Fitzpatrick, Tony 2004. Social policy and time. *Time & Society* 2–3/2004.

Gauthier, Anne H. & Smeeding, Timothy M. 2003. Time use at older ages: Cross-national differences. *Research on Aging* 3/2003.

Hook, Jennifer L. & Wolfe, Christina M. 2011. New fathers? Residential fathers' time with children in four countries. *Journal of Family Issues* (published only online).

Ironmonger, Duncan 2003. There are only 24 hours a day! Solving the problematic of simultaneous time. Paper presented at the 25th International Association for Time Use Research Conference, September 2009, Brussels.

Julkunen, Raija & Nätti, Jouko & Anttila, Timo 2004. Aikanyrjähdys. Keskiluokka työn puristuksessa. Tampere: Vastapaino.

Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti 2003. Moniulotteisen köyhyyden trendit 1990-luvulla. Teoksessa: Laman varjo ja nousun huumi. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 72. Helsinki: Kansaneläkelaitos.

Karisto, Antti 2002. Kolmannen iän käsitteestä ja käytöstä. *Gerontologia* 3/2002.

Karisto, Antti 2004. Kolmas ikä: Uusi näkökulma vanhenemiseen. Ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuusselonteon liiteraportti. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/16.2.2012>

Kuusi, Pekka 1961. 60-luvun sosiaalipolitiikka. Porvoo: WSOY.

Laslett, Peter 1987. The emergence of third age. *Ageing and Society* 2/1987.

Laslett, Peter 1994. The third age, the fourth age and the future. *Ageing and Society* 3/1994.

Niemi, Iiris 2005. Iäkkäiden perheiden ajankäyttö. Teoksessa: Hannu Pääkkönen (toim.) Perheiden ajankäyttö. Helsinki: Tilastokeskus.

Niemi, Iiris & Pääkkönen, Hannu 1989. Ajankäytön muutokset 1980-luvulla. Tutkimuksia 183. Helsinki: Tilastokeskus.

Niemi, Iiris & Pääkkönen, Hannu 2001. Ajankäytön muutokset 1990-luvulla. *Kulttuuri ja viestintä* 2001:6. Helsinki: Tilastokeskus.

Nieminen, Pia & Forma, Pauli 2005. "Nyt on varaa tuhlata aikaa": Osa-ajaeläkkeelle siirtyminen haastatteluaineiston valossa. *Janus* 2/2005.

Pääkkönen, Hannu 2010. Perheiden aika ja ajankäyttö. Helsinki: Tilastokeskus.

Pääkkönen, Hannu & Hanifi, Riitta 2011. Ajankäytön muutokset 2000-luvulla. Helsinki: Tilastokeskus.

Ritakallio, Veli-Matti 2007. Vauraudesta osattomaksi jääneet - köyhyys Suomessa 1995–2005. Teoksessa: Heikki Taimio (toim.) Talouskasvun hedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman? Helsinki: Työväen Sivistysliitto TSL ry.

Robinson, John P. & Godbey Geoffrey 2000. Time for life: The surprising ways Americans use their time. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.

Räsänen, Pekka 2011. Miten meistä tuli kuluttajakansalaisia? *Hyvinvointikatsaus* 3/2011.

Ylikännö, Minna 2011. Sopivasti työtä ja vapaa-aikaa. Tutkimuksia ajankäytöstä eri elämäntilanteissa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 117. Helsinki: Kansaneläkelaitos.

Ås, Dagfinn 1978. Studies of time-use. Problems and prospects. *Acta Sociologica* 2/1978. 2/1978.

Naiset ja miehet Suomessa 2011

Taskukokoinen tietopaketti naisista ja miehistä Suomessa.

- Helppolukuisia taulukoita ja kuvioita
- Faktatietoa keskustelun pohjaksi

Aiheita mm.:

Väestö ja perheet, koulutus, työelämä, palkat ja tulot, terveys ja liikunta, väkivalta ja rikollisuus, tietoyhteiskunta, valta ja päätöksenteko sekä ajankäyttö.

Hinta 8 euroa.

Julkaisu ilmestynyt englanninkielisenä nimellä "Women and Men in Finland 2011".

Tilaukset:

Edita Publishing Oy

Puhelintilaukset: 020 450 05

Sähköpostitilaukset: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi

www.editapublishing.fi

Lisätietoja: tasa-arvo.tilasto@tilastokeskus.fi

Anu Raijas

Lapsuudenkodin vaikutus perheen taloudelliseen päätöksentekoon

Tutkimusten mukaan lapsuudenkoti vaikuttaa taloudellisten asenteiden ja käyttäytymisen muotoutumiseen. Tämä ilmenee aikuisiällä oman talouden hoidossa. Sen sijaan taloudellinen tieto täytyy saada muualta kuin omilta vanhemmilta. Lapsen ja nuoren taloudelliseen sosiaalistamiseen osallistuvat vanhempien ohella koulu, kaverit, kaupalliset yritykset ja media.

LAPSEN ja nuoren sosiaalistuminen aikuisuuteen on monimutkainen ja monitahoinen tapahtuma. Sosialisaatiolla tarkoitetaan prosessia, jossa ihmiset oppivat yhteiskunnassa ja eri yhteisöissä tarpeelliset toiminnan säännöt, muodot ja tavat. Koska talous ja sen hallinta ovat tänä päivänä hyvin monenlaisen toiminnan keskiössä, tulee myös näihin asioihin perehdyttäminen tärkeäksi. Danes (1994) on määritellyt taloudellisen sosiaalistamisen prosessiksi, jossa opitaan arvoja, asenteita, normeja, tietoa ja käyttäytymismalleja taloudellista hyvinvointia varten. Käytännön tasolla se tarkoittaa rahan käytön hallinnan oppimista ja siihen liittyvien tietojen ja taitojen omaksumista kuten budjetointia, säästämistä, vakuuttamista ja luotonottoa (Bowen 2002).

Taloudellinen sosialisaatio alkaa nykyisin jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Lapsen taloudelliseen sosiaalistamiseen osallistuvat vanhemmat, kaveripiiri, koulu, kaupalliset yritykset tuotemerkkeineen sekä media. Kansainvälisten tutkimusten mukaan lasten ja nuorten taloudellisten arvojen ja asenteiden muotoutumiseen vaikuttavat ennen kaikkea vanhemmilta ja koulusta saatava kulluttajakasvatus, perheen sosiaalinen asema, vanhempien koulutus, vanhempien uskonnolliset ja eettiset asenteet sekä perheen sisäinen kommunikaatio (mm. Anderson & Nevitte 2006; Webley & Nyhus 2006).

Perheessä tapahtuvassa sosialisaatiossa lapset ja nuoret havainnoivat vanhempiensa käyttäytymistä, osallistuvat perheen toimintaan ja vastaanottavat ohjeita (Beutler & Dickson 2008). Koska sosialisaatio on erilaista eri perheissä, voi se eriarvoistaa kansalaisia. Vuoden 2011 lopulla valmistuneen tutkimuksen mukaan nuorten perhetausta vaikuttaa heidän taloudelliseen tilanteeseensa, toimintaansa ja näkemyksiinsä: taloudellisesti hyvin toimeentulevissa perheissä nuorille on kertynyt säästöjä, eikä heidän useinkaan tarvitse tukeutua opintolainaan. Nämä nuoret keskustelevat vanhempiensa kanssa taloudesta ja rahankäytöstä sekä luottavat taloudelliseen pärjäämiseensä. (Thuneberg ym. 2011, 32.) Clarke ym. (2005) ovat korostaneet lapsuudenkodin merkitystä taloudellisten asioiden hoitamisen oppimisessa. Jorgensenin ja Savlan (2010) tutkimus osoitti, että vanhempien taloudelliset asenteet siirtyvät nuorille välittömästi ja käyttäytyminen välillisesti. Myös Webleyn ja Nyhusin (2006) mukaan vanhempien taloudelliset asenteet siirtyvät lapsille. Sen sijaan taloudellisen tiedon opettamisessa vanhempien rooli on vähäinen.

Tässä artikkelissa tarkastelen sitä, miten lapsuudenkodissa saadut mallit talouden hallinnasta siirtyvät omaan aikuisiän toimintaan. Omaan talouteen liittyvään päätöksentekoon kuuluu taloudellisesti merkittäviä päätöksiä ja usein tehtäviä pieniä päätöksiä.

Merkittävät päätökset, kuten lainat, säästöt ja sijoitukset, vaikuttavat pitkälle tulevaisuuteen. Pienet päätökset liittyvät osto- ja mak-
sutapoihin, toisin sanoen rahan käyttöön.

Keskityn artikkelissani parisuhteessa eläviin nuoriin aikuisiin. Artikkelini tukeutuu aiempaan tutkimukseen, jota konkretisoidaan lainauksilla nettikeskusteluaineistosta. Nettikeskustelut käsittelevät pikkulapsiperheiden arjen toimintaa ja siinä esiintyviä ristiriitatilanteita. Nettikeskusteluja on kerätty vauva- ja perheaiheisilta palstoilta: Vauva-, Kaksplus- ja Meidän Perhe -lehtien keskustelupalstat sekä Otavamedian naisille suunnattu Ellit-palsta. Keskustelut on käyty ajalla 11.12.2004–26.7.2011.

Tutkimus on osa Dynamics of decision-making in families -hanketta, jossa tutkitaan perheen sisäistä resurssien jakamiseen ja käyttöön liittyvää päätöksentekoa perheen elinvaiheen murrosvaiheissa. Hanke kuuluu laajempaan Suomen Akatemian rahoittamaan vuosina 2010–2013 toteutettavaan tutkimushankkeeseen Rhythms and practices in everyday life of families in transition (projektinnumero 132166).

Taloudellisen käyttäytymisen malli lapsuudenkodista

Lapsuudenkodista saaduilla malleilla on tutkimuksessa osoitettu olevan vaikutusta aikuisiän taloudelliseen käyttäytymiseen. Vogler (1998) on tutkinut puolisoitten keskinäistä rahojen hallinnointia Britanniassa 1990-luvulla (ks. myös Pahl 1989). Tutkimuksen mukaan miehen tausta vaikutti ratkaisevasti siihen, miten rahoja hallinnoitiin parisuhteessa. Jos miehellä oli korkea koulutus, moderni suhtautumistapa sukupuolten väliseen tasa-arvoon sekä lapsuudenkodissa opittu malli taloudellisten resurssien yhteisyydestä, rahoja hallinnoitiin tasa-arvoisesti. Epätasa-arvoisin rahojen hallinnointitapa oli miehen kontrolloima talouskassasysteemi. Tämänkaltaista järjestelyä selittivät miehen ominaisuudet, jotka olivat vastakkaisia tasa-arvoiselle hallinnointitavalle. (Vogler 1998, 691–692.)

Clarke ym. (2005) ovat esittäneet, että talousasioita voidaan oppia omilta vanhemmilta joko eksplisiittisesti käytännön osallistumisen kautta tai implisiittisesti havainnoimalla. Oheisen lainaus kertoo implisiittisestä oppimisesta:

"Ainakin minä entisenä maalaistalon tyttärenä olen oppinut yhteistalouden ja yhteiset raha-asiat kotoa. Hyvin se käy nykyelämäänkin. – – Hyvin on mennyt toistakymmentä vuotta, enkä ollenkaan ymmärrä tätä sinun rahat minun rahat -meininkiä."

Raijaksen ja Wilskan (2007) tutkimus antoi viitteitä siitä, että perheen sisäinen avoin kommunikaatio talousasioista antaa lapselle ja nuorelle hyviä valmiuksia hoitaa myöhemmin omaa talouttaan järkevästi (ks. myös Thuneberg ym. 2011, 32). Myös Webleyn ja Nyhusin (2006) mukaan lasten ja vanhempien välinen kommunikointi taloudellisista asioista synnyttää myönteistä suhtautumista säästäväisyyteen. Solheimin ym. (2011) tutkimuksessa mukana olleet opiskelijat kertoivat saaneensa säästämisen mallin vanhemmiltaan. Säästämisen malli siirtyy seuraavalle sukupolvelle, jos siitä nähdään aiheutuvan myönteisiä seuraamuksia kuten jonkin tavoitteen saavuttaminen.

Taloudellinen sosialisatio voi tapahtua myös muun yleisen kasvatuksen ohessa kuten seuraava lainaus osoittaa:

"Mut on kasvatettu siihen, että nainen pystyy pitämään talon yksin pystyssä. – – Kirjanpitoon menee vähemmän aikaa, kun ei tarte aina selitellä miehelle, mihin rahat ovat tililtä hupenemassa tai mitä olen suunnitellut hankkivani. Ja sitten pitäisi näitä setviä ja sopia. Raha-asiat meille kummallekin ovat sellaisia, että niissä emme haluaisi olla toisen 'armoilla', tietämättömiä mitä tapahtuu."

Vanhemmat voivat joutua itse ongelmiin auttaessaan aikuisia lapsiaan taloudellisesti. Tutkimus velkaongelmista paljasti, että halutesaan taata lapsilleen hyvän elämän pienituloiset vanhemmat saattavat jatkaa heidän elättämistään. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat analysoivat jälkikäteen, että he antoivat lasten toiveille liikaa periksi uskoessaan, että heidän auttamisensa tarjoaa lapsille hyvän elämän. (Peura-Kapanen ym. 2010.)

Vanhempien opetus

Suomalaisen tutkimuksen mukaan (Raijas & Wilska 2007, 2008; Wilska 2008) lapset ja nuoret saavat vanhemmiltaan runsaasti neuvoja raha-asioissa. Opetus on enimmäkseen käytäntöjen, ei faktatiedon opettamista. Esimerkiksi Bernheim ym. (2001) ovat esittäneet, että säästämiseen kannustetut lapset

säästävät myös aikuisena. Oheinen esimerkki kertoo vanhemmilta saadusta opetuksesta:

"Kyllä me suunnitellaan ja keskustellaan raha-asioista, vaikka tämä 11v on omat tilit ollutkin. Me ollaan kumpikin perheistä, joissa vanhemmilla ollut omat tilit, omat rahat. Isäni opetti minulle aina, että ei saa jäädä kenenkään rahojen varaan, vaan pitää olla omat rahat, omat tilit, näin on sanonut myös omat mummoni! Näitä oppeja olen toteuttanut ja hyvin on mennyt. Mitä enemmän täälläkin olen juttuja lukenut, sitä vakuuttuneemmaksi tulen siitä, että meillä on hyvä ratkaisu!"

Clarcken ym. (2005) tutkimus osoitti, että vaikka isät antavat äitejä enemmän lapsilleen toimintamalleja taloudellisten asioiden hoitamisessa, äideiltä saatu oppi antaa parempia taloudellisia valmiuksia aikuisuuteen. Oheiset lainaukset kertovat tästä:

"Mulla taas on oma äitini vannottanut minua pitämään omista rahoista hyvää huolta ☺. Kaikissa asioissa en ole äitini kanssa samoilla linjoilla, mutta tämä on ihan hyvä."

"Minulle oman tilin käyttäminen ei ole mikään itsenäisyyden osoitus vaan tervettä järkeä ja äidiltä opittua. Vanhempani oikein ylpeilevät sillä, että heidän rahansa ovat yhteiset, mutta totuus on, että jos äitini ei pistäisi rahaa sivuun jatkuvasti salaa isältäni, olisi isäni rahankäyttö monta kertaa johtanut siihen, ettei meillä olisi ollut mitään pöytään laitettavaa."

Pinton ym. (2008) tutkimuksen mukaan vanhemmat opettavat lapsilleen järkevää luottokortin käyttöä mediaa, koulua ja kavereita enemmän.

Joidenkin amerikkalaisten tutkimusten (mm. Martin & Oliva 2001) mukaan nuoret aikuiset joutuvat aiempaa herkemmin taloudellisiin vaikeuksiin itsenäisen elämänsä alkutaipaleilla, jos heidän vanhemmillaan ei ole valmiuksia eikä osaamista opastaa heitä talousasioissa. Vanhempien kyvyttömyys valmentaa jälkikasvuun liittyy yhtäältä heidän omaan osaamattomuuteensa ja toisaalta nopeasti muuttuvaan taloudelliseen ympäristöön.

Erilaisten käytäntöjen yhteensovittaminen parisuhteessa

Jos lapsuudenkodissa on opittu käyttäytymismalli, jonka mukaan raha-asioista puhu-

minen on sopimatonta tai hankalaa jopa puolison kanssa, voi olla, että erilaiset taloudenhallinnan käytännöt ilmenevät parisuhteessa vasta ajan myötä. Oheisessa esimerkissä kuvataan erilaisia rahan käytön opittuja käytäntöjä:

"Ongelmana on se, että tulemme erilaisista rahankäytön perheistä -- Minun kotonani isä oli päävastuussa suuren palkkansa kanssa, mutta miehen vanhemmat ovat aina pitäneet rahansa erikseen."

Nettikeskusteluissa annetaan ohjeita ja vertaistukea ongelman ratkaisuun:

"Voisiko ne tärkeimmät laskut kuten vuokra ja sähkölasku laittaa suoraveloituksena miehesi tililtä? Toiset vain eivät osaa käyttää rahaa, joten se on heille opetettava -- ja ei niin, että puoliso ne laskut lopulta maksaa. Meillä myös itse olen säästeliäs ja miehellä välillä rahavaikeuksia -- ja lopulta itse makselen hänen laskujaankin."

Omaa taloutta hoidetaan eri tavalla kuin lapsuudenkodissa

Oppiminen lapsuudenkodista poikkeavaan käyttäytymismalliin omassa taloudessa ei ole välttämättä ongelmatonta, sillä outojen käytäntöjen omaksumiseen liittyy aina riskejä. Lopulta oma valittu toimintatapa voidaan kuitenkin kokea toimivaksi. Ohessa kaksi lainausta tämän asian pohdinnasta:

"Mutta mun vanhemmilla, ovat ollut erittäin onnellisesti naimisissa jo reilut 40v, on kummallakin omat tilit. Heidän rahan käyttö ja suhtautuminen on jotenkin niin erilaista, että heillä se toimii paremmin. Ja ymmärrän sen täysin. Nuorena ja hyvin köyhänä oli heillä enemmän yhteinen raha, kun kaikki meni kuitenkin asumiseen, ruokaan ja lapsiin, mutta nyt kun on vähän enemmän, on jaettu, kumpi mitä maksaa ja sitten loput kumpikin päättää itse. Olen silti tyytyväinen, että omassa perheessä voin pitää yhteistä tiliä, se on paljon saumattomampi."

"Miehelle oli etenkin alussa tärkeää, että hän maksaa ja on se vieläkin. Syynä tähän käytökseen lienee se, että hänen vanhempansa tappelivat aina laskuista ja rahasta."

Solheimin ym. (2011) mukaan lapsuudenkoti voi hyvän esimerkin sijasta huonolla esimerkillään opastaa järkevään taloudelliseen käyttäytymiseen. Omien vanhempien ongelmat taloudenhallinnassa saattavat opettaa säästäväiseen rahan käyttöön.

Taloudellisen tiedon opettamisessa ongelmana on muuttuva taloudellinen ympäristö. Taidot ja osaaminen talousasioiden hoitamisessa vaativat aikuisiltakin päivistystä.

Miten lapsuudenkoti oikein vaikuttaa taloudelliseen käyttäytymiseen?

Tutkimustietoa siitä, kuinka hyvin lapsuudenkodin taloudellinen käyttäytyminen siirtyy omaan aikuisiän toimintaan, ei ole paljonkaan olemassa. Tutkimus antaa kuitenkin viitteitä siitä, että lapsuudenkoti vaikuttaa taloudellisten asenteiden ja käyttäytymisen muotoutumiseen. Koti ei kuitenkaan ole ainoa toimintaympäristö, jossa lapsi tai nuori saa vaikutteita omaan elämäänsä (ks. Wilska 2008). Omassa perheessani on kolme teini-ikäistä nuorta, joista jokainen hallinnoi jo nyt omia rahojaan hyvin eri tavoin, vaikka äidin vaikutus heihin pitäisi olla samanlainen. Miksi lapseni ovat tulleet erilaisiksi rahakäyttäjiksi? Äidin huolena tietenkin on se, jatkuuko teini-ikäisen taloudellinen käyttäytymisen myös omassa taloudessa.

Taloudellisen tiedon opetus saadaan muualta kuin kotoa. Taloudellisen tiedon opettamisessa ongelmana on muuttuva taloudellinen ympäristö. Se taito ja osaaminen, mitä tarvittiin esimerkiksi kymmenen vuotta sitten, ei ole enää kaikilta osin käyttökelpoista tämän päivän maailmassa. Siksi niin taidot kuin osaaminen talousasioiden hoitamisessa vaativat kokeneilta aikuisiltakin päivistystä. Tietojen ja taitojen lisäksi taloudellisten asioiden hoitoon vaikuttavat ihmisen omaksumat arvot ja asenteet. (Ks. esim. Leskinen & Raijas 2005.)

Anu Raijas toimii tutkimuspäällikkönä Kuluttajatutkimuskeskuksessa.

Lähteet:

Anderson, C. Leigh & Nevitte, Neil 2006. Teach your children well: Values of thrift and saving. *Journal of Economic Psychology* 27 (2006).

Bernheim, B. Douglas & Garrett, Daniel M. & Maki, Dean M. 2001. Education and saving: The long-term effects of high school financial curriculum mandates. *Journal of Public Economics*, 80.

Beutler, Ivan & Dickson, Lori 2008. Consumer economic socialization. Teoksessa: Jing Jian Xiao (toim.) *Handbook of Consumer Finance Research*. NY: Springer.

Bowen, Cathy Foulcon 2002. Financial knowledge of teens and their parents. *Financial Counseling and Planning* 13(2).

Clarke, Maribeth C. & Heaton, Martie B. & Israelson, Craig L. & Eggett, Dennis L. 2005. The Acquisition of Family Financial Roles and Responsibilities. *Family and Consumer Sciences Research Journal* Volume 33, Issue 4, June 2005.

Danes, Sharon M. 1994. Parental perceptions of children's financial socialization. *Financial Counseling and Planning* 5.

Jorgensen, Bryce L. & Savla, Jyoti 2010. Financial Literacy of Young Adults: the Importance of parental Socialization. *Family Relations* 59 (October 2010).

Leskinen, Johanna & Raijas Anu 2005. Consumer Financial Capability - A life cycle approach. Teoksessa: *Consumer Financial Capability: Empowering European Consumers*. European Credit Research Institute. <http://www.ecri.be>.

Martin, Allen & Oliva, Juan Carlos 2001. Teaching children about money. Applications of social learning and cognitive learning developmental theories. *Journal of Family and Consumer Sciences* 93 (2).

Pahl, Jan 1989. Money and marriage. London: Macmillan Education Ltd.

Peura-Kapanen, Liisa & Raijas, Anu & Lehtinen, Anna-Riitta 2010. Velkatunneli: Takuu-Säätiön asiakkaiden selviytymiskokemuksia Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 3/2010. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.

Pinto, Mary B. & Paente, Diane H. & Mansfield, Phylis M. 2008. Information learned from socialization agents: Its relationship to credit card use. *Family and Consumer Sciences research Journal* 33 (4).

Raijas, Anu & Wilska, Terhi-Anna 2007. Huolenpitoa ja jakamista – rahan ja ajan jakautuminen suomalaisissa lapsiperheissä. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskuksen työselosteita ja esitelmää 104/2007.

Raijas, Anu – Wilska Terhi-Anna 2008. Kulutus päätökset perheissä: kuka päättää mistäkin? Teoksessa: Kirsti Ahlqvist & Anu Raijas & Adriaan Perrels & Jussi Simpura & Liisa Uusitalo (toim.) *Kulutuksen pitkä kaari. Niukuudesta yksilöllisiin valintoihin*. Helsinki: Gaudeamus..

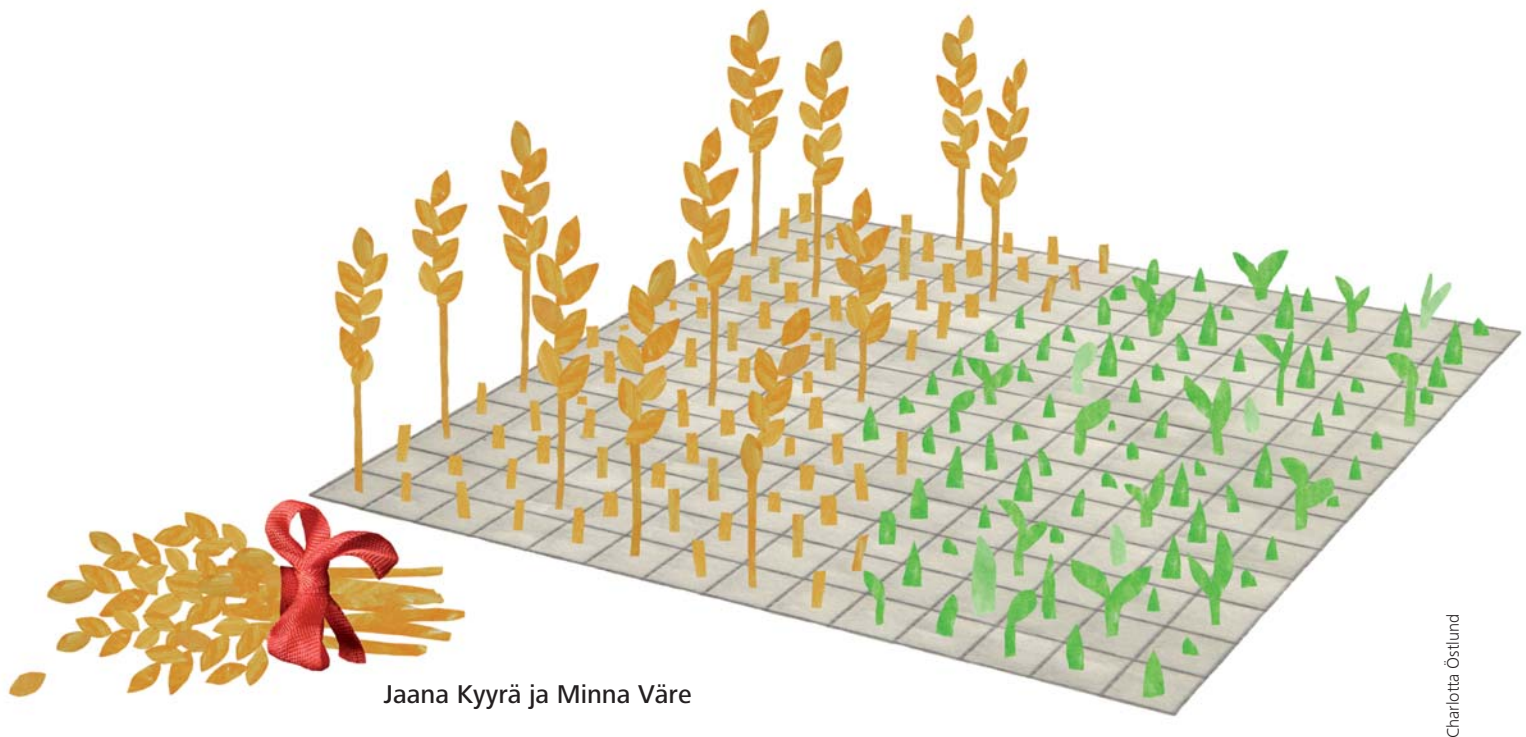
Solheim, Catherine A. & Zuiker, Virginia S. & Levenchenko, Polina 2011. Financial Socialization Family Pathways: Reflections from College Students' Narratives. *Family Science Review* 16 (2).

Thuneberg, Mikael & Koivukangas, Paula & Vesanen, Maria 2011. Tykkää taloudesta! Tutkimus nuorista ja taloudesta. Nuorisofoorumi 2011. Teoksessa: Katja Lauren (toim.) *Tykkää taloudesta! Linkki nuorten talousosaamiseen*. Nuorisofoorumi 2011. TAT-ryhmä – Taloudellinen tiedotustoimisto ry, Helsinki.

Vogler, Carolyn 1998. Money in the household: some underlying issues of power. *The Sociological Review* 46 (4).

Webley, Paul & Nyhus, Ellen 2006. Parents' influence on children's future orientations and savings. *Journal of Economic Psychology* 27 (2).

Wilska, Terhi-Anna 2008. Lasten materialistiset kulutusenteet ja kuluttajaksi soisaalistuminen. Teoksessa: Anu Raijas & Terhi-Anna Wilska (toim.) *Perhe kulutusyhteiskunnassa*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.

Jaana Kyyrä ja Minna Väre

Charlotta Östlund

Nuorten osuus viljelijöistä pienenee sukupolvenvaihdosten vähentyessä

Vuoden 2010 maatalouslaskennan mukaan suomalaiset tilat ovat olleet nykyisellä haltijalla keskimäärin 20 vuotta. Maatilojen määrä väheni vuosina 2000–2010 viidenneksellä, mutta tilojen samanaikaisen suurentumisen vuoksi viljelyala ei pienentynyt.

SUURIN osa suomalaisista maataloista on yksityisessä omistuksessa. Tiloista on perheviljelmiä 90 prosenttia ja yhtymiä 8 prosenttia (Tike 2012). Tämä tarkoittaa, että tilat siirtyvät määrääjain nuoremmille vanhemman polven jäädessä eläkkeelle.

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen rekistritietojen mukaan tilanpidon aloittavat viljelijät olivat keskimäärin noin 33-vuotiaita vuonna 2005. Eläkkeelle viljelijät jäivät keskimäärin 60-vuotiaina (Mela 2012). Jos viljelijät toimivat ammatissa keskimäärin 25–30 vuotta, tulisi noin 4 prosentin verran tiloista siirtyä

jatkajalle vuosittain, jotta maatilojen lukumäärä pysyisi suunnilleen samana.

Entistä useampi tila ei kuitenkaan jatka tuotannossa vaan tila joko myydään tai vuokrataan toisille viljelijöille. Sen johdosta tilojen määrä vähenee ja tilakoko kasvaa. Maatalouslaskennan mukaan Suomessa oli 63 874 maatilaa vuonna 2010. Tilojen määrä väheni vuosina 2000–2010 viidenneksen (Tike 2012).

Suomessa on peltoa viljelyssä noin 2,3 miljoonaa hehtaaria. Tilojen määrä on vähentynyt, mutta peltoala on viimeisen kymmenen vuoden aikana pysynyt suunnilleen sa-

mankokoisena. Tilanpidon lopettavilta viljelijöiltä vapautuvat tuotantoresurssit siirtyvät tuotantoa jatkaville tiloille, eikä maatalouden rakenteen muutos vaikuta ruoantuotantoon.

Maatalouslaskennassa selvitetiin sukupolvenvaihdokseen liittyviä asioita

Vuonna 2010 maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus Tike teki maatalouslaskennan. Maatalouslaskenta on maailmanlaajuinen kaikkia tiloja koskeva tilastokysely, joka toistetaan noin 10 vuoden välein. Suomessa ensimmäinen maatalouslaskenta tehtiin vuonna 1910. Nykyään EU:n lainsäädäntö määrittelee ne tiedot, jotka EU- ja Etamaiden tulee toimittaa EU:n tilastovirastoon Eurostatiin. Jäsenmaat kuitenkin voivat halutessaan liittää laskentaan omia kansallisia kysymyksiään.

Laskennan valmisteluvaiheessa Tike tiedotti tulevasta laskennasta ja keräsi tietoja kansallisia kysymyksiä koskevista tarpeista. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen Taloustutkimus-yksikkö esitti, että olisi syytä kysyä tilan viimeisen sukupolvenvaihdoksen ajankohtaa. Esityksen seurauksena asia päätettiin selvittää laskennassa, koska tällä tavoin tieto saadaan kaikilta tiloilta ja se on mahdollista selvittää muutamalla kysymyksellä. Viimeisimmän sukupolvenvaihdoksen ajankohdan lisäksi kysyttiin sukupolvenvaihdoksen toteuttamistapaa: jatkettiin oman tai puolison suvun tilaa, ostettiin valmis tilakokonaisuus suvun ulkopuolelta vai perustettiin tila itse.

Suurimmalle osalle kysymyksiin vastaaminen oli helppoa, mutta joillekin muun muassa tarkan vaihdoksen ajankohdan muistaminen oli vaikeaa. Eräistä epävarmuustekijöistä huolimatta kysymyksellä saatiin erittäin kattava aineisto Suomen maatalous- ja puutarhayritysten sukupolvenvaihdoksista.

Viljelijäväestön keski-ikä nousee

Viljelijöiden keski-ikä on noussut kymmenessä vuodessa kolme vuotta: se oli 48 vuotta vuonna 2000 ja 51 vuotta vuonna 2010 (ks. oheinen taulukko). Sukupolvenvaihdosten vähentyessä nuorten ikäluokkien osuus

viljelijöistä on pienentynyt ja vanhempien ikäluokkien osuus on noussut.

Alhaisin viljelijöiden keski-ikä, 47 vuotta, on sikatiloilla. Myös lypsykarja-, nautakarja-, siipikarja- ja hevostilojen viljelijöiden keski-ikä on alle 50 vuotta. Muiden tuotantosuuntien viljelijöiden ikä on keskimäärin 50 vuotta tai sen yli.

Hevostilojen viljelijöistä jopa 14 prosenttia on alle 34-vuotiaita, mutta toisaalta 11 prosenttia hevostilojen viljelijöistä on yli 65-vuotiaita. Sikatilojen viljelijöistä 12 prosenttia on alle 43-vuotiaita ja vain vajaat 3 prosenttia on yli 65-vuotiaita. Myös lypsykarjatililla 11 prosenttia on alle 34-vuotiaita ja 4 prosenttia yli 65-vuotiaita. Puutarhatilojen viljelijät puolestaan ovat varsin iäkkäitä: 77 prosenttia on yli 45-vuotiaita.

Tilat nykyisen haltijan omistuksessa keskimäärin 20 vuotta

Suomalaiset perheviljelmät ja maatalousyhtymät ovat olleet nykyisen haltijan tai haltijoiden hallussa keskimäärin reilut 20 vuotta. Tämä tarkoittaa, että keskimääräisellä suomalaisella maatilalla on tehty sukupolvenvaihdos viimeksi vuoden 1989 lopulla.

Viimeisen viiden vuoden aikana sukupolvenvaihdoksen on tehnyt 10 prosenttia tiloista, 11 prosenttia tiloista on ollut omistajansa hallussa 5–9 vuotta ja 23 prosenttia 10–19 vuotta. Suurimman ryhmän (35 % tiloista) muodosta-

Viljelijöiden keskimääräinen ikä tuotantosuunnittain vuonna 2010.	
Tuotantosuunta	Viljelijöiden ikä keskimäärin
Lypsykarjatalous	48,4
Muu nautakarjatalous	48,6
Sikatalous	47,1
Siipikarjatalous	48,9
Lammas- ja vuohitalous	50,9
Hevostalous	48,8
Viljanviljely	51,7
Erikoiskasvintuotanto	50,3
Puutarhatuotanto	52,5
Muu kasvintuotanto	52,6
Muu tuotanto	54,5
Kaikki tuotantosuunnat	50,7
Lähde: Tike. Maatalouslaskenta 2010.	

Sukupolvenvaihdoksista ei ole tilastotietoa

SUURIN osa maatilojen sukupolvenvaihdoksista perustuu tilan ostamiseen. Vaikka sukupolvenvaihdoksen ajankohta on tämän takia helppo määrittää, ei sukupolvenvaihdoksia koskevaa tietoa ole Suomessa järjestelmällisesti kerätty tai tilastoitu.

Sukupolvenvaihdosten määriä on tähän asti arvioitu lähinnä Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen (Mela) rekisteritietojen perusteella. Arviolta noin 40 prosenttia sukupolvenvaihdoksista tehdään viljelijöiden luopumistukijärjestelmien turvin (Väre 2010). Luopumistukijärjestelmän tavoitteena on edistää sekä maatilojen sukupolvenvaihdoksia että tuotannosta vapautuvien resurssien siirtymistä tuotantoa jatkaville tiloille. Tavoitteena on siis edistää maatalouden rakennekehitystä turvaamalla eläkkeelle siirtyvän viljelijän toimeentulo tilanpidosta luopumisen jälkeen. Luopumistuki on tyypillisesti säädetty kestämään vain muutaman vuoden kerrallaan, ja sen toteuttamiseen ja ehtoihin on liittynyt suurta epävarmuutta. Osittain tämän ta-

kia luopumistukijärjestelmän avulla tehtyjen sukupolvenvaihdosten määrä on vaihdellut vuosittain paljon (Väre 2007).

Muutaman viime vuoden ajan Melan asiamiehet ovat keränneet tietoja myös sukupolvenvaihdoksen tehneistä tiloista. Tieto perustuu maatalousyrittäjien hankkimisiin uusiin MYEL-vakuutuksiin. Vaikka vakuutukset ovat lakisääteisiä, kerätyt tiedot eivät todennäköisesti sisällä kaikkia uusia yrittäjiä tai tiloilla tehtyjä sukupolvenvaihdoksia.

Myös alle 40-vuotiaalle tilanpidon aloittajalle myönnettävää nuorten viljelijöiden aloitustukea koskevat tiedot ovat sukupolvenvaihdosten mahdollinen tietolähde. Tukea kuitenkin hakee tai voi hakea vain osa aloittavista viljelijöistä, ja tilanpitoa jatkavien keski-ikäen noustessa vain osa jatkajista on oikeutettuja tähän tukeen. Sen vuoksi myöskaan myönnettujen aloitustukien määrä ei kerro koko totuutta tiloilla tehdyistä sukupolvenvaihdoksista.

vat tilat, joilla sukupolvenvaihdoksesta on kulunut 20–29 vuotta. Yli 30 vuotta omistajan vaihdoksesta on kulunut 20 prosentilla tiloista.

Tilojen hallinta-aikojen erot maan eri osissa ovat keskimäärin melko pienet.

Tilojen hallinta-aika vaihtelee tuotantosuunnittain

Viljelijöiden keski-ikä on selvästi muuta maata korkeampi Ahvenanmaan, Uudenmaan, Varsinais-Suomen ja Satakunnan ely-keskusten alueilla. Alhaisin viljelijöiden keski-ikä on Pohjois-Pohjanmaan, Pohjois-Savon ja Etelä-Pohjanmaan alueilla.

Varsinais-Suomessa ja Hämeessä nuorempien ikäluokkien osuus viljelijöistä on koko maan keskiarvoa pienempi, vaikka tilojen hallinta-aika on näillä alueilla keskimääräistä lyhyempi. Tästä voidaan päätellä, että maan eteläosissa viljelijät ovat aloittaneet tilanpidon keskimäärin vanhempina kuin maan keski- ja pohjoisosissa. Samoin vanhempien ikäluokkien osuus viljelijöistä on maan eteläosissa muuta maata suurempi.

Maan pohjoisosissa viljelijät ovat hieman keskimääräistä nuorempia, ja vanhempien ikäluokkien osuus on muuta maata pienempi. Myös tilojen hallinta-aika on keskimääräistä lyhyempi eli viljelijät ovat aloittaneet tilanpidon maan pohjoisosissa muuta maata nuorempina.

Tilan keskimääräinen hallinta-aika vaihtelee tuotantosuunnittain tarkasteltuna enemmän kuin alueittain. Kasvintuotantoa päätuotantosuuntanaan harjoittavat tilat ovat olleet nykyisen haltijan hallinnassa tai omistuksessa keskimäärin kauemmin kuin kotieläintilat. Selvästi muita pidempi hallinta-aika, 21,1 vuotta, on kasvihuoneviljelyä päätuotantosuuntanaan harjoittavilla tiloilla. Kasvintuotantoa päätuotantosuuntanaan harjoittavien tilojen viljelijät ovat keskimäärin vanhempia kuin kotieläintilojen viljelijät.

Hevos-, lammas- tai vuohitaloutta harjoittavilla tiloilla on lyhin tilojen hallinta-aika. Hevostiloista 63 prosenttia ja lammas- ja vuohitiloista noin 53 prosenttia on ollut nykyisen omistajan hallinnassa selvästi keskimääräistä lyhyemmän ajan. Hevostiloilla myös viljelijöiden keski-ikä on selvästi keskiarvoa alhaisempi, ja nuorten ikäluokkien osuus viljelijöistä on suuri. Myös sikatilojen viljelijät ovat muita nuorempia, ja tilojen hallinta-aika on muita tiloja lyhyempi.

Sukupolvenvaihdokset ovat vähentyneet

Oheisessa kuviossa on luopumistukijärjestelmän mukaista tukea saaneiden maatilojen sukupolvenvaihdokset sekä vuonna 2010 tehdyn maatalouslaskennan mukaiset tilojen hallinnanvaihdokset perheviljelmillä ja yhty-

missä vuosina 1989–2010. Aikasarjoja ei ole mielekästä verrata pidemmältä ajalta, sillä tällöin luopumistukijärjestelmän mukaisiin sukupolvenvaihdoksiin voisi sisältyä useampi samalla tilalla tehty sukupolvenvaihdos.

Aikasarjojen vertailu vahvistaa aikaisemmat arviot, joiden mukaan noin 40 prosentissa maatilojen sukupolvenvaihdoksista hyödynnetään viljelijöiden luopumistukea. Sukupolvenvaihdokset ovat selvästi lisääntyneet mm. 1990-luvun alussa sekä vuosina 2002 ja 2005, jolloin luopumistukijärjestelmiä uusittiin, ja vuonna 1995 Suomen liittyessä EU:n jäseneksi.

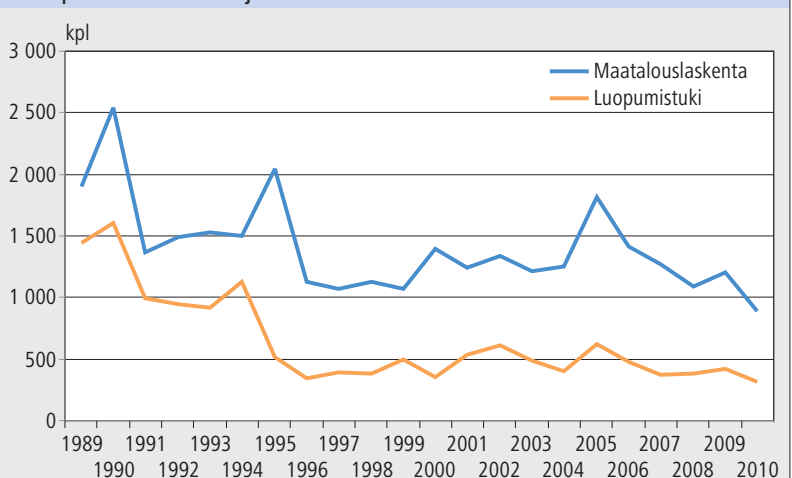
Suomalainen maatalous on yhä selvästi perheviljelmien varassa. Maatalouslaskennan mukaan yleisin maatilalla hallinnanvaihdoksen tapa oli jatkaa oman tai puolison perheviljelmää, maatalousyhtymää tai yritystä (90 % vastaajista). Noin 7 prosenttia oli ostanut tai vuokrannut valmiin tilakokonaisuuden tai yrityksen perheen ulkopuolelta. Vain 3 prosenttia oli perustanut tilan tai yrityksen itse.

Maatalouslaskenta tuottaa tietoa hallinnon ja tutkimuksen tarpeisiin

Maatalouslaskennassa kerättyä aineistoa tullaan käyttämään monissa tutkimuksissa. Sukupolvenvaihdoksen ajankohtaa koskeva kysymys onnistui hyvin, ja sen avulla pystyttiin merkittävästi täydentämään maatalouden rakennetta koskevia tietoja. Edellisen sukupolvenvaihdoksen ajankohdan sekä ikärakenteen perusteella pystytään arvioimaan muun muassa sukupolvenvaihdosten tulevia määriä sekä suunnittelemaan tarvittavia toimenpiteitä.

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus tekee kuluvan vuoden keväällä viljelijäkyselyn, jossa selvitetään muun muassa tilanpidon vaiheen vaikutusta tilan kehittämiseen. Koska tilanpidon aloittajien ja viljelijöiden keski-ikä on noussut, tulee tarkastelussa ottaa huomioon paitsi viljelijän ikä, myös se, kauanko hän on toiminut viljelijänä – myös

Maatalous- ja puutarhayritysten sukupolvenvaihdokset Maatalouslaskennan mukaan sekä luopumistukea saaneiden sukupolvenvaihdostilojen määrä vuosina 1989–2010.

Lähde: Tike 2012. Mela 2012.

näissä tarkasteluissa voidaan hyödyntää maatalouslaskennasta saatuja tietoja.

Maatalouslaskennan toteutus on esimerkki siitä, miten tilastontekijän ja tiedon käyttäjän tiiviillä yhteistyöllä pystytään selvittämään tiedonpuutteet ja hankkimaan tiedot tehokkaasti rasittamatta viljelijöitä kohtuuttomasti. Kaikkia toiveita ei pystytty täyttämään, mutta onnistuneen yhteistyön tuloksista hyötyvät kaikki maatalouden toimijat.

Jaana Kyyrä on Maatalouslaskenta 2010:n projektipäällikkö Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksessa. Minna Väre on erikoistutkija Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksessa.

Lähteet:

Mela 2012. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen tilastot. <http://www.mela.fi>.

Tike 2012. Maatiloiden rakenne. Maatalouslaskenta 2010. <http://www.maataloustilastot.fi>.

Väre, Minna 2007. Determinants of farmer retirement and farm succession in Finland. MTT Agrifood Research Finland. Agrifood Research Reports 93. <http://www.mtt.fi/julkaisut/met.html>.

Väre, Minna 2010. Sukupolvenvaihdokset ja Lutu-järjestelmä. Teoksessa: Anneli Hopponen (toim.). Maataloustieteen Päivät 2010. Suomen Maataloustieteellisen Seuran julkaisuja 26. <http://www.smts.fi>.

Markus Rapo

Suomi ilman maahanmuuttajia

Jos vieraskielisiä ei olisi, Suomessa olisi alle 15-vuotiaita vähiten 120 vuoteen.

MAAHANMUUTTO Suomeen on 2000-luvun ilmiö. Vuoden 2010 lopussa vieraskielisten osuus väestöstä oli 4,2 prosenttia. Pienuudesta huolimatta maahanmuuttajaväestö on kuitenkin jo vaikuttanut ikärakenteeseen, koska vieraskielisten joukossa on paljon nuoria. Oheisessa kuviossa 1 on vieraskielisten ikäjakauma, joka poikkeaa huomattavasti kantaväestön ikäjakaumasta.

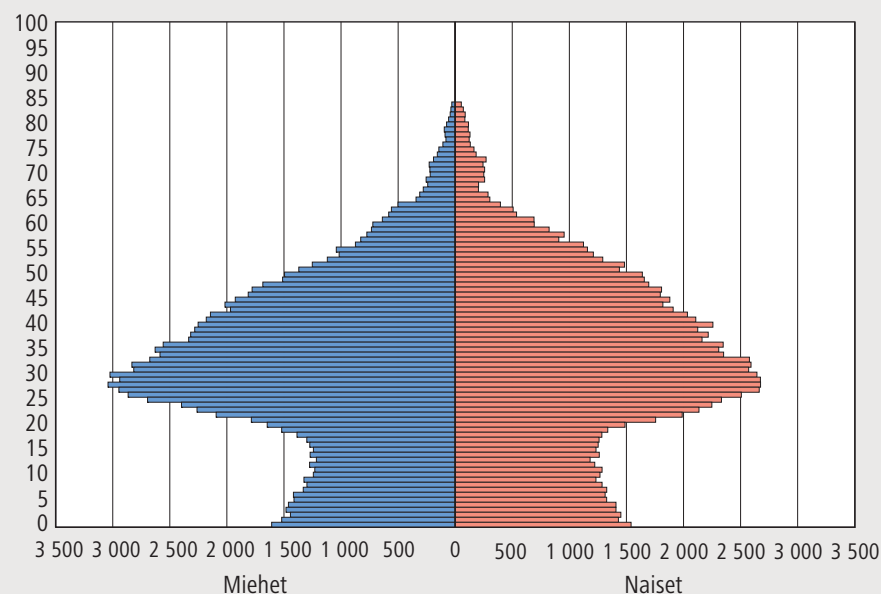
Maahanmuuton vaikutusten mittaaminen on hankalaa, koska sopivia mittareita on vähän. Väestömuutoksia kuitenkin on mahdollista tarkastella käyttäen mittarina kotimaisten ja vieraiden kielten puhujien määriä. Väestötilastoissa vieraskielisillä tarkoitetaan kaikkia niitä, joiden äidinkieli on jokin muu

kuin suomi, ruotsi tai saame. Artikkelin lähtökohta on kuvitelma, että Suomessa ei asu yhtään vieraskielistä. Millainen olisi Suomen väestö ja tulevaisuuden väestökehitys ilman maahanmuuttajia?

Ilman maahanmuuttoa 50 000 lasta vähemmän

Vuoden 2010 lopussa Suomessa asui runsaat 224 000 vieraskielistä. Valtaosa vieraskielisistä on tullut Suomeen viimeisen 15 vuoden aikana. Jos heitä ei olisi, maamme väkiluku olisi ollut 5,15 miljoonaa vuoden 2010 lopussa. – Todellinen kokonaisväkiluku oli 5,38 miljoonaa vuonna 2010.

Kuvio 1.
Suomessa asuvien vieraskielisten ikäjakauma vuonna 2010. Ikä vuosina.

Lähde: Tilastokeskus. Väestö- ja kuolemansyylästatot.

Suomeen olisi viimeisen 20 vuoden aikana syntynyt 50 000 lasta vähemmän, jos vieraskieliset äidit eivät olisi hankkineet lapsia. Se tarkoittaa sitä, että esimerkiksi vuonna 2002 olisi syntynyt vain 53 000 lasta eli vähemmän kuin yhtenäksän vuonna suuren nälkävuoden 1868 jälkeen. Jos poikkeusvuosi 1868 jätetään huomiotta, 53 000 syntynyttä lasta täytyy haakea vieläkin kauempaa eli vuodelta 1846.

Vuonna 2010 Suomessa syntyi lähes 60 000 lasta, mikä oli eniten 15 vuoteen. Ilman vieraskielisiä synnyttäjiä lapsia olisi ollut 56 300. Syntyvyys on ollut kuitenkin paljon puhutusta "vauvabuumista" huolimatta uusitumistason alapuolella jo neljän vuosikymmenen ajan. Sen seurauksena Suomessa oli vuoden 2010 lopussa 888 000 alle 15-vuotiaasta. Jos heidän joukostaan poistetaan vieraskieliset, määrä oli 847 000 eli pienin 121 vuoteen.

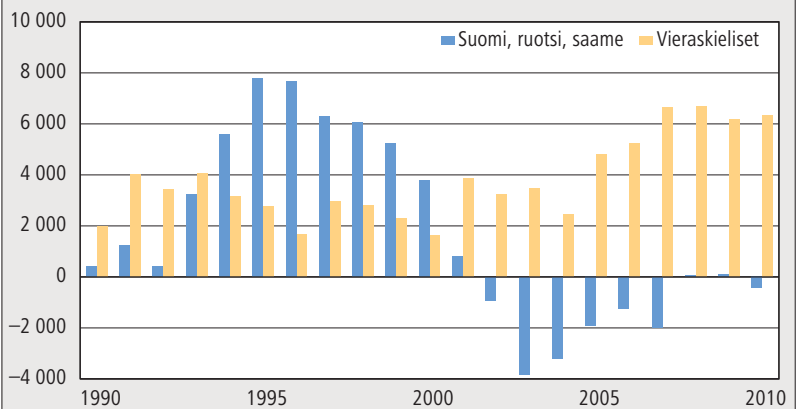
Yli puolet pääkaupunkiseudun väestönlisäyksestä on vieraskielisiä

Suomen väestö on keskittymässä suuriin asutuskeskuksiin. Asukasluvultaan neljässä suurimmassa kunnassa – Helsingissä, Espoossa, Tampereella ja Vantaalla – asuu lähes neljännes väestöstä. Vieraskielinen väestö on keskittynyt kantaväestöäkin enemmän: vuoden 2010 lopussa puolet vieraskielisistä asui mainituissa suurkunnissa. Maahanmuuttajaväestön keskittymistä kuvaa sekin, että 75 prosenttia vieraskielisistä asuu 17 kunnassa.

Helsingissä asuu sekä lukumääräisesti että suhteellisesti eniten vieraskielisiä. Vuoden 2010 lopussa Helsingissä asui runsaat 63 000 vieraskielistä, mikä oli 11 prosenttia pääkaupungin väestöstä. Helsingin alle 15-vuotiaista vieraskielisten osuus on jo lähes 14 prosenttia. Jos Helsingin vieraskielinen väestö muodostaisi oman kuntansa, se olisi 15:nneksi suurin ja asukasmäärältään Rovaniemeä suurempi.

Kuviossa 2 on pääkaupunkiseudun kuntien nettomuutto muualta Suomesta ja ulkomailta. 1990-luvun puolivälissä pääkaupunkiseutu sai muuttovoittona yli 9 000 henkilöä vuodessa. Tuolloin suurin osa muuttovoitosta syntyi suomen-, ruotsin- ja saamenpuhujista, mutta 2000-luvulla kotimaisia kieliä puhuvien muuttovoitto pieneni ja oli vuosina 2002–2007 jopa miinusmerkkinen. Vuonna 2003 pääkaupunkiseutu menetti lähes 4 000 kotimaisten kielten puhujaa.

Kuvio 2.
Pääkaupunkiseudun kuntien nettomuutto äidinkielen mukaan vuosina 1990–2010. Henkilöä.

Lähde: Tilastokeskus. Väestö- ja kuolemansytilastot.

Vuosina 2008–2010 pääkaupunkiseudun muuttovoitto on syntynyt lähes kokonaan vieraskielisestä väestöstä. Muuttovoittoa ei ole tullut pelkästään ulkomailta, vaan myös muualta Suomesta muuttaneista vieraskielisistä. Vuosina 2001–2010 pääkaupunkiseudun kuntien väkiluku on kasvanut vajaalla 90 000:lla, ja siitä 67 prosenttia on tullut vieraskielisen väestön määrän lisääntymisestä.

Viimeisten neljän vuoden aikana ns. muuttotappiomaakuntien muuttotappiot ovat selvästi pienentyneet. Ennakkotietojen mukaan Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon maakuntien väkiluku on vuoden 2011 aikana kasvanut ensimmäisen kerran 18 vuoteen. Se saattaa johtua pienistä nuorten ikäluokista, mutta lisäksi lähtömuuttoa hillitsee se, että työvoiman kysyntä kasvaa myös muuttotappiomaakunnissa suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle. On kuitenkin selvää, että ilman maahanmuuttoa Pohjois-Karjalan tai Pohjois-Savon väkiluku ei olisi kääntynyt kasvuun.

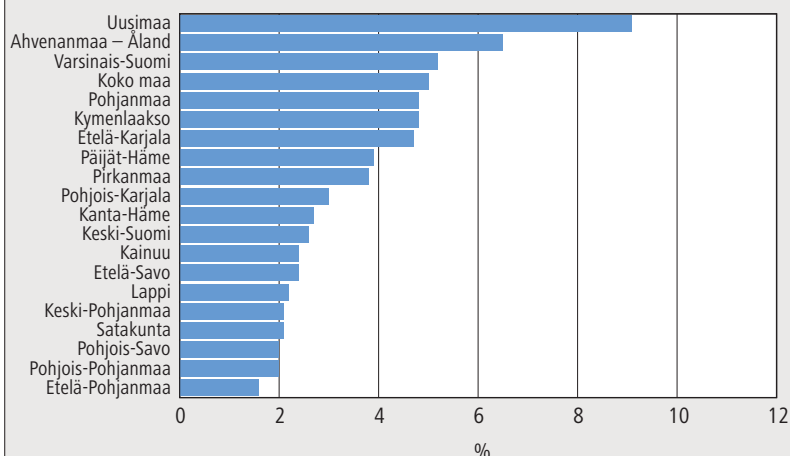
Ei tiedetä, olisivatko muuttotappiomaakuntien muuttotappiot pienentyneet, jos vieraskieliset eivät muuttaisi Etelä-Suomeen. Sitäkään ei tiedetä, olisiko kantaväestö muuttanut muuttotappiomaakunnista entiseen tapaan, jos vieraskielisiä ei olisi.

Ilman maahanmuuttoa 20–59-vuotiaiden määrä vähenisi rajusti vuoteen 2030 mennessä

Noin puolessa Suomen maakunnista vieraskielisten osuus työikäisestä väestöstä on vähintään

Helsingissä on vieraskielistä väestöä enemmän kuin Rovaniemellä on asukkaita.

Kuvio 3.
Vieraskielisten osuus työikäisestä väestöstä maakunnittain vuonna 2010. Prosenttia.

Lähde: Tilastokeskus. Väestö- ja kuolemansyyltilastot.

neljä prosenttia (kuvio 3). Työikäiseksi väestöksi määritellään tilastoissa 15–64-vuotiaat, vaikka todellisuudessa harva 15-vuotias on nykyisin työllinen. Työikäisen väestön määritelmä juontaa aikaan, jolloin Suomi eli maataloudesta ja lapset osallistuiivat maataloustöihin. Tarkastelenkin seuraavaksi 20–59-vuotiaiden määrän muutosta väestöennusteen pohjalta.

Tilastokeskus on laatinut väestöennusteen noin kolmen vuoden välein. Viimeisin ennuste julkistettiin vuoden 2009 syyskuussa. Väestöennusteen yhteydessä laaditaan ns. omavaraislaskelma, jossa vain syntyvyys ja kuolevuus vaikuttavat tulevaan väestökehitykseen.

Syntyvyyden vähenemisen seuraukset ilmenevät myös omavaraislaskelmassa. Vuonna 2009 laaditun omavaraisuuslaskelman mukaan 20–59-vuotiaiden määrä vähenisi Suomessa nykyisestä 2,8 miljoonasta vuoteen 2030 mennessä noin 330 000:lla eli 12 prosenttia.

Joidenkin maakuntien ikärakenne on muuttotappion pitkittymisen vuoksi jo vionnut: kuolleiden määrä on suurempi kuin syntyneiden. Omavaraislaskelman mukaan Etelä-Savo, Kymenlaakso, Etelä-Karjala ja Kainuu menettäisivät vuoteen 2030 mennessä viidenneksen 20–59-vuotiaista.

Samaisen laskelman mukaan esimerkiksi Etelä-Savossa 20–59-vuotiaiden määrä vähenisi nykyisestä noin 74 000:sta alle 60 000:een. Tässä laskelmassa oletetaan, että kukaan ei muuta Etelä-Savoon tai sieltä pois. Mikäli Etelä-Savon muuttotappio jatkuu samankaltaisena kuin viime vuosina, voi 20–59-vuotiaiden joukko pienentyä vieläkin enemmän.

Suomen ratkottavaksi tulee suuria väestöhaasteita

Seuraavan 20 vuoden kuluessa eläkeikäisten määrä kasvaa rajusti, ja samaan aikaan työikäisen väestön määrä uhkaa pienentyä. Tämä tulee heijastumaan väestölliseen huoltosuhteeseen, joka Suomessa heikkenee tulevina vuosikymmeninä lähes nopeinta vauhtia EU27-maista. Väestöllisellä huoltosuhteella tarkoitetaan sitä, että lasten ja eläkeikäisten määrää verrataan työikäisten määrään. Yleisimmin väestöllinen huoltosuhde ilmaistaan huollettavien määränä sataa työikäistä kohden.

Mikäli Suomeen ei tulisi maahanmuuttajia, heikkenisi väestöllinen huoltosuhde enemmän ja nopeammin kuin viimeisimmässä väestöennusteessa on arvioitu. Omavaraislaskelmassa eli "nollamaahanmuuton" vaihtoehdossa väestöllinen huoltosuhde nousisi 73:een vuoteen 2025 mennessä ja 79:ään vuoteen 2040 mennessä. Nykyisin väestöllinen huoltosuhde on 53.

Maahanmuutto korjaa väestön ikärakenteen vinoumia ja väestöllistä huoltosuhdetta, mutta se ei automaattisesti ratkaise huoltosuhteen heikkenemisestä aiheutuvia ongelmia. Avainkysymys on se, kyetäänkö vieraskielinen väestö integroimaan ja työllistämään. Jos maahanmuuttajat eivät työllisty, työllisten vastuulle jää entistä suurempi huollettavien joukko.

Kirjoittaja on yliaktuaari Tilastokeskuksen Henkilötilastot-yksikössä.

Lähde:

Väestöennuste 2009–2060. <http://tilastokeskus.fi/til/vaenn/index.html>. (Tilastokeskus julkistaa seuraavan väestöennusteen vuoden 2012 syyskuussa.)

Leo Koltola

Mitä seuraaville sukupolville jää?

Euroopan unionin tilastovirasto Eurostat raportoi parin vuoden välein sitä, miten kestävää unionin alueen kehitys on. Laaja seurantaraportti käsittää 111 indikaattoria. 11 pääindikaattorin antama kuva kestävästä kehityksestä on ristiriitainen. Vain kolme pääindikaattoria osoittaa selvästi myönteistä kehitystä.

KESTÄVÄN KEHITYKSEN käsitteen otti käyttöön Brundtlandin komissio (Our Common Future) vuonna 1987. Kestävä kehitys tarkoittaa sitä, että samaan aikaan kun huolehdimme nykyisten sukupolvien hyvinvoinnista, on turvattava myös tulevien sukupolvien hyvinvointi varmistamalla, että heidänkin käyttöönsä jätetään riittävät voimavarat. Kestävä kehitys on sukupolvien välinen tasa-arvokysymys, johon liittyy myös globaalin oikeudenmukaisuuden ajatus. Kestävän kehityksen yhteydessä on usein korostettu taloudellisen, sosiaalisen ja ekologisen ulottuvuuden samanarvoisuutta.

Viime aikoina kestävä kehityksen käsite on ollut jonkin verran vastatulessa ja sen tilalle on tarjottu sellaisia käsitteitä kuin vihreä kasvu (OECD) ja vihreä talous (YK:n ympäristöohjelma UNEP). EU 2020 -strategia on nimeltään Älykkään, kestävä ja osallistavan kasvun strategia. Kaikissa näissä uusissa linjauksissa kestävä kehityksen sosiaalisen ulottuvuutta on häivytetty. YK:n virallisena tavoitteena kestävä kehitys on edelleen.

Onko EU kestäväällä polulla?

Joka toinen vuosi Eurostat raportoi kehitystä suhteessa EU:n kestävä kehityksen strategian tavoitteisiin (Eurostat 2009). Raportti perustuu EU:n kestävä kehityksen indikaattorei-

hin, jotka ovat saatavilla Eurostatin nettisivulla (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/sdi/indicators>).

Ennakkotiedot vuoden 2011 raportista ilmestyivät marraskuussa 2011 (Eurostat 2011). Raportti sisältää 111 indikaattoria, jotka on ryhmitelty kymmeneen kestävä kehityksen osa-alueita kuvaavaan lukuun (ks. taulukko). Osa-alueet on yhdistetty EU:n kestävä kehityksen strategian tavoitteisiin.

Eurostat seuraa raportissaan edelleenkin kestävä kehityksen strategiaa, vaikka EU:lla ei enää sellaista strategiaa ole, vaan se on korvattu EU 2020 -strategialla (ks. Storgårds 2011). Tämä kertoo niistä ongelmista, joita saattaa aiheutua siitä, että mittarit kytetään olemassa oleviin poliittisiin tavoitteisiin. Poliitiikka muuttuu niin nopeasti, että indikaattorit eivät ehdi seurata perässä.

EU:n kestävä kehityksen pääindikaattoreita on periaatteessa 11, mutta käytännössä 10. Hyvä hallinto on kestävä kehityksen strategian tavoite, mutta sille ei ole löydetty pääindikaattoria. Pääindikaattoreiden antama kuva kestävästä kehityksestä on ristiriitainen. Kolme indikaattoria osoittaa selvästi myönteistä kehitystä, melko myönteistä kehitystä kolme indikaattoria ja melko kielteistä kehitystä neljä indikaattoria (taulukko). Ristiriitaisuutta lisää se, että vuoteen 2009 verrattuna tilanne on muuttunut lähes kaikkien pääindikaattoreiden osalta. Silloin esimerkiksi ilmastonmuutoksen ja

energian molemmat pääindikaattorit osoittivat melko kielteistä muutosta, mutta nykyisin ne osoittavat selvästi myönteistä muutosta.

Arviointi on tehty vertaamalla kehitystä strategiassa asetettuun tavoitteeseen ja jos tavoitetta ei ole, mittaamalla keskimääräistä muutosta vuodesta 2000 alkaen.

Arvioinnin luokitus on seuraava :

Selvästi myönteinen tai tavoitteen mukainen muutos

Ei lainkaan muutosta tai melko myönteinen muutos tai tavoitteen suuntainen muutos

Melko kielteinen muutos tai kaukana tavoitteesta

Selvästi kielteinen muutos tai loiton-taa tavoitteesta

Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen riski on vähentynyt

Kansantaloudellinen kehitys on arvioitu Eurostatin raportissa melko myönteiseksi huolimatta vuosien 2008–2009 kriisistä. Parhaiten kriisistä selvisi Puola, mutta myös Saksa selvisi yllättävän hyvin. Pahiten kriisi kohteli Latviaa ja Viroa. Suomessa bkt aleni 8,7 prosenttia vuonna 2009, mikä oli selvästi enemmän kuin EU:n keskiarvo –4,6 prosenttia.

Kehityksen kestävä kulutuksen ja tuotannon suuntaan Eurostat arvioi melko kielteisek-

si. Viimeiset tiedot luonnonvarojen tuottavuudesta ovat vuodelta 2007. Niiden mukaan kehitys on ollut positiivista mutta ei riittävän nopeaa. Suomen tilanne on paljon huonompi kuin muissa maissa: meidän luonnonvarojemme tuottavuus on selvästi pienempi kuin EU:n keskiarvo ja se on noussut hitaimmin.

Sosiaalista osallisuutta kuvataan köyhyyden tai sosiaalisen syrjäytymisen riskin todennäköisyydellä. Koko EU:ssa näiden henkilöiden osuus oli 23,4 prosenttia vuonna 2010. Tšekin tasavallassa osuus oli 14,4, Bulgariassa 41,6 ja Suomessa 16,9 prosenttia. Kehitys EU:ssa on viime aikoina ollut selvästi myönteistä.

lääkkäiden työllisyystavoite ei ole toteutunut

EU:n tavoitteena oli työllistää yli puolet iäkkäistä 55–64-vuotiaista työntekijöistä vuonna 2010. Tavoite ei toteutunut. Ruotsissa työllisyysosuus oli 70,5, kun se Maltalla oli vain 30,2 ja Suomessa 56,2 prosenttia. Kehitys on kuitenkin ollut nopeaa: suomalaisten 55–64-vuotiaiden työllisyysaste oli vain 45,7 prosenttia vuonna 2000.

Kansanterveyttä mitataan odotettavissa olevalla eliniällä ja terveillä elinvuosilla. Odotettavissa oleva elinikä on noussut tasaisesti. Suomessa se oli 76,9 miehillä ja 83,5 naisilla vuonna 2010. Tiedot terveistä elinvuosista ovat puutteellisia koko EU:n osalta: EU-SILC-tutkimus on tältä osin harmonisoitu vasta

Taulukko.

EU:n kestävä kehityksen pääindikaattorit ja arvio muutoksista vuosina 2000–2011.

Teema	Pääindikaattori	Arvio muutoksista vuosina 2000–2011
Kansantaloudellinen kehitys	Reaalinen bkt henkeä kohti	
Kestävä kulutus ja tuotanto	Luonnonvarojen tuottavuus	
Sosiaalinen osallisuus	Köyhyyden tai syrjäytymisen riski (vuodesta 2008)	
Väestörakenteen muutokset	lääkkäiden työntekijöiden työllisyysaste	
Kansanterveys	Odotettavissa oleva elinikä ja terveet elinvuodet (vuodesta 2002)	
Ilmastonmuutos ja energia	Kasvihuonekaasupäästöt	
	Uusiutuvan energian kulutus (vuodesta 2006)	
Kestävä liikenne	Liikenteen energiankulutus suhteessa bkt:een	
Luonnonvarat	Tavallisimpien lintujen runsaus	
	Kalakantojen säilyttäminen	
Globaali kumppanuus	Julkinen kehitysapu	
Hyvä hallinto	Ei pääindikaattoria	

Lähde: Eurostat 2011.

vuodesta 2008 alkaen. Koko EU:n osalta ter-
veet elinvuodet vähenivät vuosina 2008–2009.
Kansanterveyden muutos arvioidaan melko
myönteiseksi.

Ilmastonmuutosta ja energiankäyttöä mi-
tataan kahdella pääindikaattorilla: kasvi-
huonekaasupäästöillä ja uusiutuvan energian
kulutuksella. Kasvihuonekaasupäästöt ovat
vähentyneet selvästi vuodesta 1990 sekä 27
EU-maan osalta, että 15 maan osalta, joilla
on Kiiton sopimuksessa 8 prosentin vähen-
nostavoite vuosille 2008–2012. Vuosina
2008–2009 heikko talouskehitys auttoi huo-
mattavasti tavoitteen toteuttamisessa. Tieto-
ja uusiutuvien energialähteiden osuudesta
EU:n energian kokonaisloppukulutuksesta
on vasta neljältä vuodelta, mutta kehitys
näyttää hyvältä. EU on menossa kohti vaati-
vaa 20 prosentin tavoitetta vuonna 2020 –
vuonna 2009 oltiin jo 11,7 prosentissa. Näitä
mittareita koristavat auringon kuvat: kehitys
on ollut selvästi myönteistä.

Mittariston luonnonvaroja ovat kalat ja linnut

Kestävän liikenteen tavoitetta mitataan liiken-
teen energiankulutuksen osuudella bruttokan-
santuotteesta. Bruttokansantuote on EU:ssa
kasvanut 2000-luvulla nopeammin kuin lii-
kenteen energiankulutus ja osuus on siis ollut
laskussa. Vuosina 2008–2010 liikenteen ener-
giankulutus väheni EU:ssa, myös asukasta koh-
den laskettu bkt väheni vuosina 2008 ja 2009,
mutta nousi taas hieman vuonna 2010. Lop-
putuloksena näistä muutoksista liikenteen
energian loppukulutuksen suhde bkt:een kas-
voi vuonna 2009. Eurostatin arvio kehityksestä
on lievästi kielteinen.

Luonnonvaroja mitataan kahdella pääin-
dikaattorilla: tavallisimpien lintujen run-
saudella ja kalakantojen säilymisellä. Tavalli-
simpien lintujen määrät ovat vähentyneet
vuodesta 1990, mutta viime vuosina vä-
heneminen on hidastunut. Eurostat pitää ke-
hitystä lievästi myönteisenä. Yhä suurempi
osuus kalansaaliista on peräisin varannoista,
joissa turvalliset biologiset rajat on alitettu.
Eurostat pitää kehitystä melko kielteisenä.

Globaalia kumppanuutta mitataan julki-
sen kehitysavun osuudella bruttokansantu-
lost. Tavoite on 0,7 prosenttia. Osuus oli
0,43 prosenttia vuonna 2010, ja se on pysy-

nyt samalla tasolla vuodesta 2005. Eurostat
pitää kehitystä melko kielteisenä.

Hyvä hallinto on kestävän kehityksen
strateginen teema, mutta sille ei ole löydetty
pääindikaattoria.

Mittaamisen haasteita

Vaikka kestävän kehityksen mittaaminen on
ollut haasteena runsaat kaksikymmentä vuotta,
vasta viime vuosina asiaan ovat tarttuneet vi-
rallisten tilastojen tuottajat. Maailman merkit-
tävimillä tilastoalan kansainvälisillä organi-
saatioilla, YK:n Euroopan talouskomissiolla
(UNECE), Eurostatilla ja OECD:llä on yhtei-
nen työryhmä, joka on pohtinut kestävän ke-
hityksen mittaamista (UNECE 2011).

Työryhmä tarjoaa näkökulmaksi pää-
oman ajallisen jakaantumisen tarkastelua.
Pääoma on ymmärrettävä laajasti: taloudelli-
sen ja inhimillisen pääoman lisäksi mukaan
on otettava luontopääoma ja sosiaalinen pää-
oma. Taloudellisen ja inhimillisen pääoman
tilastollisessa mittaamisessa ollaan käsitteelli-
sesti pisimmällä, vaikka niidenkin tilastointi
on vasta alkutekijöissään. Näitä kahta pää-
oman lajia voidaan mitata rahassa. Inhimilli-
sellä pääomalla tarkoitetaan käytännössä työ-
voiman arvoa.

Luontopääomaa ja sosiaalista pääomaa ei
pidä yrittää mitata rahassa, koska luonnonva-
roihin, ympäristön tilaan ja sosiaalisiin suh-
teisiin liittyy paljon tekijöitä, joita ei vaihde-
ta markkinoilla, eikä niille voi myöskään an-
taa uskottavaa markkinahintaa.

Koska kaikkia pääoman lajeja ei voi mita-
ta rahassa, laajasti määriteltyä kokonaisvaral-
lisuutta ei voida mitata yhdellä mittarilla.
Tarvitaan mittaristo, joka kuvaa näitä kaikkia
pääomalajeja ja joka seuraa niiden avulla,
miten varallisuutemme kehittyy ja mitä jä-
tämme tuleville sukupolville. Tällaisia kestä-
vän kehityksen indikaattorikokoelmia on
koottu 1990-luvulta lähtien. Usein asialla
ovat olleet ympäristöviranomaiset, jotka ovat
ottaneet tehtäväkseen kestävän kehityksen
edistämisen. Suomessa mittaristolla seura-
taan kestävän kehityksen strategian toteutu-
mista (www.ymparisto.fi/indikaattorit). Tällai-
sia mittaristoja puolusti myös Ranskan presi-
denti Nicolas Sarkozyn aloitteesta koottu yh-
teiskunnan edistyksen mittaamista pohtinut
komitea (Stiglitz ym. 2009, 17–18).

Ei riitä, että kestävän kehityksen mittaristoihin poimitaan kiinnostavilta tuntuvat tilastotietoja. Käsitteellinen kehittämistyö ja käytännön tilastotyö on yhdistettävä.

Eurostatin mittaristo on kompromissien tulos

Eurostatin kestävän kehityksen mittaristo on johdettu suoraan EU:n poliittisen strategian tavoitteista ja näin on tehty Suomessakin. Toinen vaihtoehto olisi lähteä liikkeelle kestävän kehityksen käsitteestä, mitä artikkelin alussa hahmotettiin. Käytännöllisemmän menetelmän etuna on poliittinen relevanssi: ollaan lähellä päättäjiä, koska mitataan sitä, mitä päättäjät ymmärtävät kestäväällä kehityksellä. Haittana ovat jatkuvat muutokset mittaristossa, kun poliittiset tavoitteet vaihtelevat tai se, että jäädytään jälkeen virallisten asiakirjojen tavoitteista.

Käytännöllisen tarkastelutavan varjopuoleina ovat myös poliittiset kompromissit. EU:ssa näyttää olevan tapana vältellä ja piilotella viimeiseen saakka vaikeita aiheita. Jälkiviisaasti voi ihmetellä sitä, että taloudellisen kestävyyspääindikaattoriksi on otettu pelkästään bkt per capita eikä velkaantuminen ole esillä lainkaan, kuten Suomen mittaristossa.

Ns. Stiglitzin komitean raportti korostaa sitä, että kestävän kehityksen mittariston pitäisi keskittyä erityisesti kestävyyskäsitteeseen eli tulevan hyvinvoinnin turvaamiseen. Eurostatin sosiaalisen kestävyysindikaattoreissa on tämän hetken hyvinvoinnilla selvästi suurempi paino kuin tulevan.

Käytännön asiatkin ovat ongelmallisia. Indikaattorit päivittyvät eri tahtiin – osasta on tuoreita tietoja (2010) osasta vanhoja (2007). Tietoja myös puuttuu monista maista. Esitystapakaan ei ole selkein mahdollinen ja kuviot ovat pieniä ja vaikealukuisia. Tietokanta on käyttökelpoinen, kunhan sitä ensin oppii käyttämään.

Miten eteenpäin?

Arvovaltaisten poliittisten päättäjien selkeästi ilmaistu tarve parantaa hyvinvoinnin ja kestävän kehityksen mittaamista on otettava kansainvälisessä tilastojen kehittämisessä huomioon (Valtioneuvoston kanslia 2011). Tuorein ilmaisu tästä tarpeesta on Suomen

presidentti Tarja Halosen ja Etelä-Afrikan presidentti Jacob Zuman yhteinen artikkeli: "Tänä vuonna syntyvät lapset saavuttavat täysi-ikäisyyden vuonna 2030. Emme saa vaarantaa heidän tulevaisuuttaan omalla kestävämmällä ja epäoikeudenmukaisella elämäntavallamme." – "Meidän tulee rakentaa uusia, bruttokansantuotetta parempia tapoja mitata kehitystä. Kestävälle kehitykselle on ehdotettava uutta indeksiä vuoteen 2014 mennessä." (Halonen & Zuma 2012.)

Käsitteellinen kehittämistyö ja käytännön tilastotyö on yhdistettävä. Ei riitä, että kestävän kehityksen mittaristoihin poimitaan olemassa olevia tilastotietoja, jotka tuntuvat kiinnostavilta. On myös alettava tuottaa niitä varten syvällisempää ja parempaa tietoa varallisuudesta, velkaantumisesta, luonnonvaroista, ympäristön tilasta, väestöstä ja työvoimasta sekä vaikeimpina kaikista: hyvästä hallinnosta ja sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. On erotettava toisistaan tämän hetken hyvinvoinnin näkökulma ja tulevien sukupolvien näkökulmasta tehtävä toimintamme kestävyysarviointi.

Kirjoittaja on kehittämisspäälikkö Tilastokeskuksen Ympäristö ja energia -vastuualueella.

Lähteet:

Eurostat 2011. Statistics in Focus 58/2011. Is the EU on a Sustainable Development Path?

Eurostat 2009. Sustainable development in the European Union. 2009 monitoring report of the EU sustainable development strategy.

Halonen, Tarja & Zuma, Jacob 2012. Kestävä kehitys on vielä mahdollista. Helsingin Sanomat 30.1.2012.

Our Common Future 1987. Oxford University Press.

Stiglitz, Joseph & Sen, Amartya & Fitoussi, Jean-Paul 2009. Report by the Commission on the measurement of Economic Performance and Social Progress.

Storgårds, Leena 2011. EU 2020 -tavoitteet nojautuvat laajaan indikaattorituotantoon. Hyvinvointikatsaus 3/2011.

Suomen kestävän kehityksen indikaattorit. www.ym-paristo.fi/indikaattorit.

UNECE 2011. Summary of the report on measuring sustainable development. 29 March 2011.

Valtioneuvoston kanslia 2011. Bkt ja kestävä hyvinvointi. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 12/2011.

Demokratia ja vastuullinen maailmankansalaisuus edellyttävät humanistista ja taiteellista sivistystä

YHDYSVALTALAISEN FILOSOFIN Martha C. Nussbaumin teos on puheenvuoro humanistisen sivistyksen ja koulutuksen puolesta, joi- ta hän pitää toimivan demokratian ja oikeudenmukaisuuden edellytyksinä.

Nussbaum korostaa, että koulutusjärjestelmän keskeinen tehtävä on kasvattaa vastuullisia kansalaisia, jotka toimivat demokraattisen kehityksen puolesta ja joilla on taitoja tehdä yhteistyötä yli rajojen sekä ratkaista maailmanlaajuisia ongelmia. Hän on kirjoittanut teoksensa, koska hänen mielestään demokratian ihanteille perustuva koulutus on maailmanlaajuisessa kriisissä.

Kriisi liittyy siihen, että koulutusohjelmissa ovat aikaisempaa enemmän alkaneet painottua kansallisen kilpailukyvyyn ja henkilökoh- taisen menestyksen saavuttamisen ihanteet. Humanististen aineiden ja taideaineiden ope- tusta on vähennetty sekä perus- että korkea- koulutuksessa. Ne näyttävät päätöksenteki- jöiden näkökulmasta hyödyttämiltä aikana, jolloin kansakuntien pitää huolehtia kilpailu- kyvystään globaaleilla markkinoilla. Nuss- baum huomauttaa, että koulutuksen kriisiin on kiinnitetty huomattavasti vähemmän huomiota kuin globaaliin talouskriisiin.

Nussbaum haluaa osoittaa kirjallaan, kuin- ka humanistiset aineet ja taide ovat demo- kratian kannalta olennaisia niin perusasteen kuin korkea-asteenkin koulutuksessa. Hän ei kuitenkaan halua kiistää, etteivät- kö luonnon- tieteet ja yhteiskuntatieteet, erityisesti talous- tiede, olisi myös olennaisia demokraattiseen kansalaisuuteen kasvattamisessa, mutta hu- mauttaa, ettei kukaan ole ehdottanutkaan näistä oppiaineista luopumista. Hän koros- taan, että myös talouskasvun kannalta mieli- kuvitus, luovuus ja kriittinen ajattelukyky ovat olennaisia menestystekijöitä. On lisäksi muistettava, ettei koulutuksen tavoitteena ei ole ainoastaan kansalaisuuteen kasvattami- nen. Sen tehtävänä on valmistaa ihmisiä työ-

elämään ja, mikä tärkeintä, merkitykselliseen elämään.

Kirjassaan Nussbaum tarkastelee talouskas- vun ja kansalaisten hyvinvoinnin välistä jän- nitettä sekä tämän ilmenemistä koulutukses- sa. Talouspaineitsemuksen vaihtoehdoksi hän esittää näkemyksensä inhimillistä kehitystä koskevista periaatteista sekä kuvaa, minkälai- sia kykyjä ja koulutusta demokraattisen hal- lintomuodon säilyttäminen edellyttää kansa- laisilta. Hän tarkastelee historiallisesti libe- raalin koulutuksen ihanteita, joissa argumen- toinnin taito ja suvaitsevuus erilaisuutta koh- taan korostuvat.

Nussbaumin kirja liittyy ajankohtaiseen keskusteluun taloudellisen edistyksen ja kan- salaisten hyvinvoinnin välisestä yhteydestä. Hän asettaa vastakkain koulutuksessa nykyi- sin havaitsemansa taloutta korostavat katso- mukset ja kansalaisuuteen kasvattamisen libe- raalit ihanteet. Perusteluita esittäessään Nuss- baum viittaa Sokrateen perintöön ja kuvaa in- tialaisen Nobel-kirjailijan ja kokeilukoulun pe- rustajan Rabindranath Tagoren sekä koulutuk- sen länsimaiseen perinteeseen vaikuttaneiden John Deweyn, Jean-Jacques Rousseau, Do- nald Winnicottin ja Ralph Ellisonin ajattelua. Nussbaumin kirjassaan käyttämät esimerkit ovat pääosin Pohjois-Amerikasta ja Intiasta.

Nussbaum esittää kysymyksen: ”Mitä kan- sakunnalle merkitsee menestys?” Hän kritisoi sitä, että kysymykseen on vastattu hyvin sup- peasta talouskasvun näkökulmasta ja mittari- na on käytetty henkeä kohden laskettua bruttokansantuotetta. Talouskasvun tuotta- minen ei kuitenkaan välttämättä lisää demo- kratiaa ja terveyttä tai paranna koulutus- tasoa. Makrotason näkökulmasta ei tarvitse välittää taloudellisen tuloksen jakautumises- ta, sosiaalisesta tasa-arvosta, vakaan demo- kratian edellytyksistä, väestöryhmien välis- ten suhteiden laadusta eikä muista elämän- laadun osatekijöistä.

Martha C. Nussbaum: *Talouskasvua tärkeämpää. Miksi demokratia tarvitsee humanistista sivistystä.* Suomentanut Timo Soukola. Helsinki: Gaudeamus. 191 s.

Nussbaum esittelee talouden korostamisen vaihtoehdoksi inhimillisen kehityksen paradigman (Human Development Paradigm). Tämän mallin mukaan tärkeitä ovat ne mahdollisuudet tai kyvykkyydet, joita jokaisella ihmisellä on keskeisillä elämänalueilla. Niitä ovat esimerkiksi terveys, ruumiillinen koskemattomuus, poliittinen osallistuminen ja koulutus. Tässä kehityksen mallissa katsotaan, että kaikilla yksilöillä on luovuttamaton inhimillinen arvo, jota lakien ja instituutioiden tulee kunnioittaa ja kansakuntien edistää.

Inhimillisen kehityksen malli sitoutuu demokratiaan, koska mahdollisuus vaikuttaa näissä keskeisissä poliittisissa asioissa on olennaista arvokkaan elämän kannalta. Tämänkaltaisen humaani ja ihmislähtöinen demokratia edellyttää kansalaisilta kykyä ajatella kriittisesti, kykyä ylittää paikalliset sidonnaisuudet ja tarkastella maailman ongelmia ”maailmankansalaisina” sekä kykyä eläytyä toisen ihmisen asemaan ja mahdolliseen ahdinkoon. Näiden kehittäminen tulisi ottaa tavoitteeksi koulutusohjelmissa ja pedagogiikassa.

Argumentoinnin taidon keskeisyyttä demokratialle perustellessaan Nussbaum tukeutuu Sokrateen ajatuksiin. Sokrates esitti, että koettelemaan elämä ei ole elämisen arvoista. Tunteisiin vetoava retoriikka ja skeptinen argumentointi johtavat siihen, että ihmiset kadottavat kriittisen kyseenalaistamisen ihanteensa ja kykynsä ajatella ja argumentoida itsenäisesti. Tämä johtaa myös helposti siihen, että kanssaihmiä kohdellaan epäkunnioittavasti kohteina ja välineinä. Sokrateen ajatuksilla on ollut laaja vaikutus Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa.

Nussbaum muistuttaa, että Sokrateen ajattelun tulisi ilmetä sosiaalisissa käytännöissä. Ihanteellista olisi, että se ilmenisi yhteiskunnallisten ja poliittisten instituutioiden toiminnossa. Koulutuksen alalla opetuksen pitäisi olla sisällöltään ja pedagogiikaltaan sellaista, että se innostaa koululaisia ja opiskelijoita ajattelemaan ja perustelemaan ajatuksensa itsenäisesti viittaamatta perinteisiin tai auktoriteetteihin. Sen tulisi näkyä myös oppilaitoksissa ajattelutapana ja ilmapiirinä siten, että jokaista oppilasta kohdellaan yksilönä, jonka vahvuudet ja mielenlaatu tulevat näkyviin ja jolta odotetaan aktiivista ja luovaa osallistumista keskusteluihin.

Nussbaumin mielestä Sokrateen esitykseen perustuva ajattelutapa on tärkeää missä tahansa demokraattisessa yhteiskunnassa, mutta erityisesti niissä, joissa ollaan paljon tekemisissä erilaisista kulttuureista tulleiden ihmisten kanssa. Jokaisen tulisi olla vastuussa omista päätelmistään ja perusteluistaan sekä valmis vaihtamaan ajatuksia toisten kanssa keskinäisen kunnioituksen ilmapiirissä. Tällainen argumentointiin perustuva ajatuksenvaihto on olennaista ongelmien rauhanomaisille ratkaisuille kansakuntien sisällä ja koko maailmassa, jossa poliittiset, taloudelliset, ympäristöön liittyvät, etniset ja uskonnolliset ongelmat ovat nykyisin gobaaleja.

Maailmankansalaisuuteen kasvaminen edellyttää Nussbaumin mukaan paljon tietoa historiasta, maantieteestä, kulttuureista, lainsäädännön ja poliittisten järjestelmien sekä uskontojen historiasta. Se edellyttää kykyä arvioida historian todistusaineistojen luotettavuutta, käyttää ja ajatella taloudesta esitettyjä lainalaisuuksia kriittisesti, arvioida yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta, arvostaa maailman uskontojen moninaisuutta sekä puhua vieraita kieliä. Hän ehdottaakin, että maailmanhistorian ja taloustieteen opetuksen tulisi olla humanistista ja niitä tulisi opettaa yhteydessä uskontoihin ja oikeudenmukaisuuden filosofisiin teorioihin.

Kansalaiset eivät voi liittyä monimutkaiseen maailmaan pelkästään tiedon ja logiikan varassa. Narratiivinen mielikuviutus tarkoittaa kykyä ajatella, miltä tuntuisi nähdä maailma toisen ihmisen silmin sekä ymmärtää toisen ihmisen tunteita ja toiveita. Kirjallisuudella ja taiteella on tässä keskeinen merkitys.

Nussbaumin kirja on erittäin ajankohtainen sekä innostavasti ja intensiivisesti kirjoitettu manifesti humanistisen koulutuksen puolesta. Se on myös hyvin käytännönläheinen lukuisine ja konkreettisine esimerkkeineen erilaisista koulutusjärjestelmistä ja -kokeiluista, joten se soveltuu erinomaisesti kaikille opettajille sekä kasvatuksen ja koulutuksen perimmäisiä tarkoituksia pohtiville. Se on ajankohtaista ja kiinnostavaa luettavaa myös kaikille niille, joita hyvinvoinnin ja sen mittaamisen kysymykset askarruttavat.

Kirsti Ahlqvist

Kirjoittaja on erikoistutkija Tilastokeskuksen Elinolot-yksikössä.

Elämäkertatutkijan oma työelämäkerta

"KASVATUSSOSIOLOGIALLA ON PITKÄ, MUTTA KATKEILEVA PERINNE" on virke, jota emeritusprofessori Ari Antikainen kertoo vuonna 2011 julkaistussa työelämäkerrassaan käyttäneensä usein opetuksessaan ja kirjoituksissaan. Kasvatussosiologian yhteys sekä kasvatustieteeseen että sosiologiaan on Antikaisen mukaan elintärkeä. Hän katsoo, että kasvatustiede auttaa ehkä enemmänkin tutkimuskohteen jäsentämisessä ja sosiologia teorian kehittäessä, mutta olennaista on että ne risteytyvät. Antikainen pitää kasvatussosiologiaa sosiologian ja kasvatustieteen risteysalana.

Antikainen kirjoittaa kokemuksistaan niin yliopisto-opettajana ja professorina kuin vierailevana tutkijanakin ja Kansainvälisen sosiologiliiton (International Sociological Association, ISA) aktivistina. Hän kuvaa, miten on nähnyt kasvatuksen ja koulutuksen sosiologian ja miten hän on kohdannut alan lukuisia edustajia neljän vuosikymmenen aikana. Antikainen jäsentää toimintaansa kasvatussosiologian parissa merkittävien oppimiskokemusten ketjuna. Tärkeissä oppimiskokemuksissa hän löytää aina vuorovaikutuksen, jossa kokemus on syntynyt ja ne "merkittävät muut" eli henkilöt, joiden vaikutuksesta kokemuksesta on tullut merkittävä.

Antikainen kuvaa tutkijanuransa alkua Tampereen yliopistossa, Eläketurvakeskuksessa ja Helsingin kaupungin henkilöstökeskuksessa. Vuonna 1972 hän siirtyi Joensuun korkeakouluun, jossa toimi lehtorina ja tutkijana. Hän osallistui korkeakoulujen alueellisia vaikutuksia koskevaan tutkimusprojektiin, jonka aineiston pohjalta hän myös laati väitöskirjansa. Antikainen kertoo kokemuksiaan OECD:n Suomen koulutuspolitiikan kokonaisuutta koskevasta maatutkinnasta ja sen toteuttaneen ryhmän vierailusta Joensuuhun sekä osallistumisestaan korkeakoululaitoksen alueellista laajentumista koskeviin opetusministeriön toimikuntien ja ryhmien työhön.

Antikainen toimi Joensuun yliopiston kasvatussosiologian professorina vuosina 1980–1986 ja 1990–2009 sekä Tampereen yliopiston kasvatustieteen, erityisesti koulutuksen suunnittelun ja hallinnon professori-

na vuosina 1986–1990. Hän kertoo, ettei varsinkaan professoriuran alkuaikoina tieteenalojen välissä työskentely ja hallinnolliset tehtävät korkeakoulujen ja alojen välisten ristiriitojen keskellä olleet vailla ongelmia.

Antikainen kuvaa kiinnostavasti kokemuksiaan ja kollegojen kohtaamisia työskennellessään vierailevana tutkijana eri yliopistoissa. Toimiessaan New Yorkin ylävaltiossa sijaitsevan Rochesterin yliopiston tutkijaprofessorina vuonna 1989 Antikainen tutustui kasvatussosiologian virtauksiin sekä teki kymmenen, sanojensa mukaan syvästi mieleen painunutta, eturivin kasvatussosiologian haastattelua. Haastateltujen ajattelun kuvausta värittää Antikaisen tapa kirjoittaa elävästi myös heidän henkilöistään ja tapaamiisiin liittyvistä olosuhteista.

Antikaisen työskentely Rochesterin yliopistossa oli tutkimuspainotteista, ja hän toteaa saaneensa vain vähän kokemusta alan opetuksesta. Hän havaitsi kuitenkin, että opiskelijat jäivät mielellään luentojen jälkeen keskustelemaan. Väitöskirjaa tekevien opiskelutahti oli tiiviimpi ja aktiivisempi kuin Suomessa, ja ohjaajan vuorovaikutus opiskelijoiden kanssa intensiivisempää. Myös myöhemmät vierailujaksot Lontoossa, Torontossa ja Vancouverissa olivat tutkimukseen painottuvia eivätkä sisältäneet paljon kokemuksia opetuksesta. Lontoon yliopistossa hän kiinnitti huomiota suullisen esitystaidon ja väittelytaidon korkeaan tasoon sekä opiskelijoiden henkilökohtaisen ohjauksen tärkeyteen.

Amerikasta Antikainen palasi vuonna 1990 Joensuun yliopiston kasvatussosiologian professorin virkaan. Siellä hän aloitti elämäkertatutkimukseen keskittyneen Koulutuksen merkitystä etsimässä -hankkeen yhdessä kolmen muun tutkijan kanssa. Projektin ensimmäisiin julkaisuihin kuului kirja *Living in a Learning Society: Life-Histories, Identities and Education*. Teos käsittelee Suomea oppimisyhteiskuntana, jossa elinikäisen oppimisen periaatetta ollaan toteuttamassa. Projekti laajeni, siihen liittyi uusia tutkijoita ja hankkeelle saatiin jatkorahoitusta. Kasvatus, tieto ja kulttuuri -tohtoriohjelman perus-

Ari Antikainen: *Kasvatussosiologiaa etsimässä. Työelämäkerta*. Tampere: University Press 2011. 196 s.

tettiin. Tutkijat pitivät useita konferenssisitelmää, raportteja ja artikkeleja julkaistiin ja väitöskirjoja valmistui. Antikainen pitää tutkimushankkeen tuotosta hämmästyttävän runsaana ja uskoo tuotteliaisuuden perustuneen ryhmän hyvään henkeen sekä määriteltyn, mutta joustavaan työnjakoon ja vapaaseen ilmapiiriin.

Alkuaikojaan ISAn toiminnassa Antikainen kuvaa kautena, jolloin hänen silmänsä avautuivat ja ennakkoluulot karsiutuivat. Hän toimi vuodesta 1998 alkaen ISAn kasvatussosiologian tutkimuskomitean sihteerinä, sitten varapuheenjohtajana ja puheenjohtajana ja vuodesta 2010 lähtien johtoryhmän jäsenenä. Näiden tehtävien kautta Antikainen tutustui kasvatussosiologiseen tutkimukseen ympäri maailmaa. Hän esittää ajatuksen, että sosiologia – ja kasvatussosiologia siinä mukana – on ikään kuin yhteinen kieli. Tätä kieltä ei tulisi hänen mukaansa käyttää erityisesti kansallisten yhteiskuntien vertailuun vertailevan tutkimuksen tapaan, vaan keskusteluun vapaammassa ja syvemmässä mielessä yli kansallisten ja kulttuuristen rajojen.

ISAn puitteissa Antikainen kertoo kiinnostuneensa yhä enemmän aikuiskoulutuksesta, johon häntä oli virittänyt myös jäsenyys Aikuiskoulutusneuvostossa ja osallistuminen kansallisen aikuisten koulutustason kohottamiseen tähtäävän Noste-ohjelman suunnitteluun ja seurantatutkimukseen. Aikuiskoulutusta koskevaan tutkimukseen Antikainen paneutui myös tutkimusmatkallaan Kanadassa Brittiläisen Kolumbian yliopistossa Vancouverissa. Täällä syntyivät myös hänen pohjoismaista mallia koskevat ja myöhemmin syntyvät koulutusanalyysinsä.

Kirjassaan Antikainen arvioi nuorten osaamista selvittävän PISA-tutkimuksen tuloksia ja kuvaa laajasti Noste-ohjelman tavoitteita, keinoja ja tuloksia. Suomen koulutusjärjestelmää Antikainen pitää pohjoismaisen mallin sovelluksena ja suomalaisten

nuorten PISA-menestystä tästä mallista johdettuna. Hänen selityksensä Nosteen onnistumiselle on se, että siinä onnistuttiin luomaan ja tarjoamaan koulutettaville sellaisia aineellisia ja symbolisia voimavaroja, joita koulutukseen osallistuminen ja oppiminen edellyttävät. Tätä tapaa hän luonnehtii myös pohjoismaiseksi korkean sosiaalisen pääoman malliksi, joka perustuu avoimeen tiedonkulkuun ja luottamukseen.

Antikainen rohkaisee yhteiskuntatutkijoita julkaisemaan sekä kansainvälisillä että kotimaisilla foorumeilla. Hän on itse ollut koko työuransa ajan hengästyttävän tuottelias ja kirjoittanut lukuisten oppikirjojen ja tutkimusjulkaisujen lisäksi jatkuvasti sosiologian ja kasvatustieteen aikakausjulkaisuihin. Uraan mahtuu myös useita tieteellisten julkaisujen toimitusneuvostojen jäsenyyksiä. Kaiken tämän lisäksi Antikainen on ollut aktiivinen kirjoittaja ja keskustelija suomalaisissa sanomalehdissä.

Antikainen kirjoittaa lukijaystävällisellä, ehkä tutkimusmatkoistaan tартuneella amerikkalaistyyllisellä lukijaa puhuttelevalla tavalla. Avoimesti hän kuvaa myös pettymyksiään ja uransa aikana kohtaamiaan ongelmia. Hän myöntää, että akateemisessa yhteisössä esiintyy myös ikävää kilpailua ja narssimin synnyttämiä selkään puukotuksia.

Kirjansa lukijaksi Antikainen sanoo ajatelleensa nuoren tutkijan tai opiskelijan. Teos luo kuitenkin niin hyvän katsauksen kasvatussosiologian kehitykseen, sen merkittäviin tutkijoihin maailmassa ja erityisesti Antikaiseen tiedemiehenä, että uskoisin sen kiinnostavan muitakin. Kirjan kielen lukijaystävällisyys laajentaa lukijakunnan myös niihin, jotka eivät toimi aktiivisesti tieteenalan parissa.

Irja Blomqvist

Kirjoittaja on kehittämispäällikkö Tilastokeskuksen Elinolot-yksikössä.

Suomen tilastollinen vuosikirja 2011

Ajankohtainen uusin tieto – pitkät aikasarjat

- tilastoja ja havainnollistavaa grafiikkaa pitkinä aikasarjoina
- laaja kansainvälinen osa – vertailutietoja muista maista
- aluetietoa ja teemakarttoja
- asiahakemisto ja lähdeviitteet
- kolmikielinen: suomi, ruotsi, englanti; kansainvälinen osa: suomi, ruotsi
- CD-ROMilla julkaisu pdf-muodossa, taulukot Excel-muodossa, teemakartat, hyvät hakuominaisuudet, linkit tilastuntuottajien kotisivuille
- myös verkkopalveluna, katso esittely: tilastokeskus.fi/vuosikirja

Hinta 75 € (sisältää arvonlisäveron).
Kertatilaukseen lisätään
toimitusmaksu 6,50 €.
Verkkopalvelu alkaen 110 € + alv 23 %.

Tiedustelut:

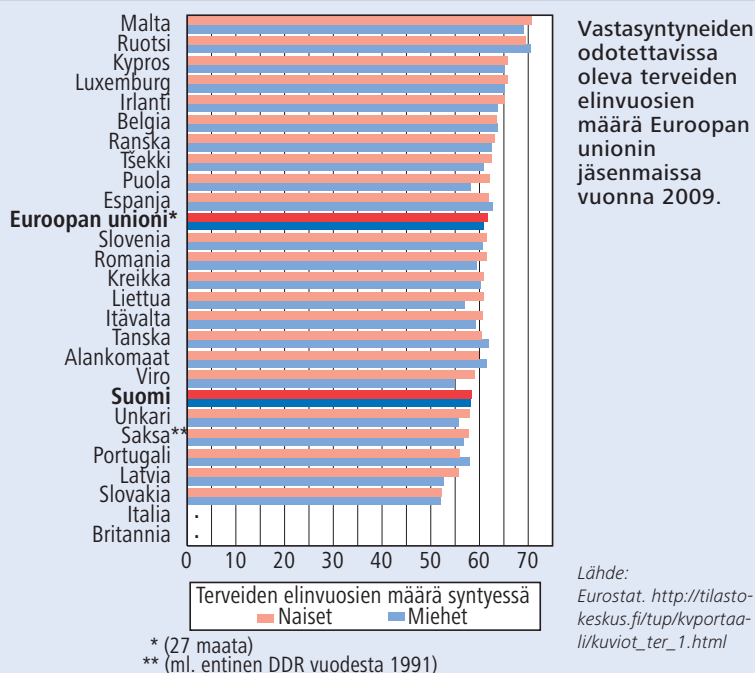
myynti@tilastokeskus.fi
puh. (09) 1734 2011

Euroopassa Maltan vastasyntyneet voivat odottaa elävänsä pisimpään terveinä

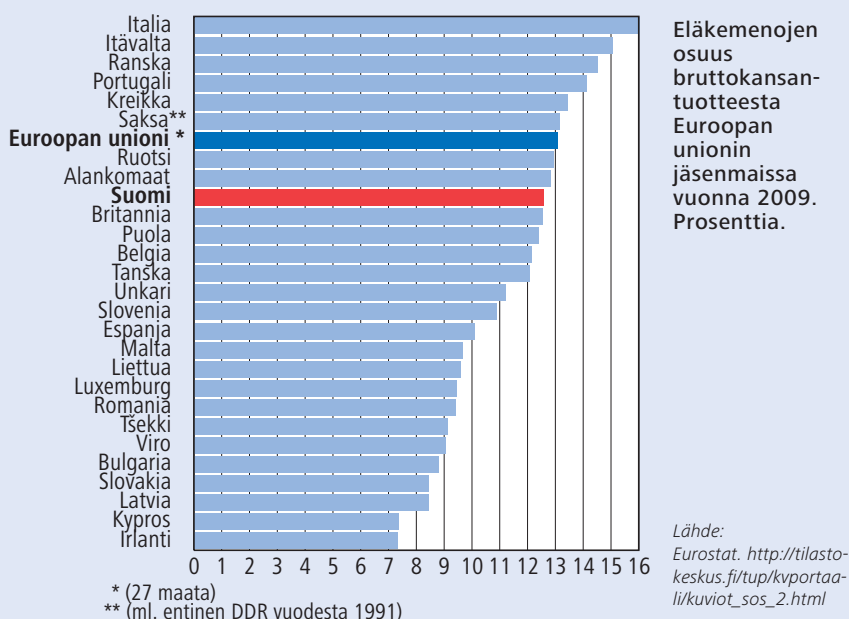
TERVEET elinvuodet -indikaattori on muodostettu yhdistämällä iänmukaista tietoa kuolleisuudesta ja sairastavuudesta. Terveys tarkoittaa toimintakyvyn tai vammaisuuden puutetta. Malta ja Ruotsi, joissa terveenä on mahdollista elää noin 70-vuotiaaksi, ovat tässä suhteessa Euroopan unionin parhaiten menestyneitä jäsenmaita. Keskimääräiset terveet elinvuodet ulottuvat Euroopassa noin 60 vuoteen. Esimerkiksi Suomi, Unkari ja Saksa jäävät tämän ikärajan alapuolelle.

Lähes kaikissa maissa vastasyntyneiden tyttöjen odotettavissa olevien terveiden elinvuosien määrä on suurempi kuin poikien. Suurimmat sukupuolierot ovat Puolassa, Virossa ja Latviassa.

Eläkemenot suhteessa bruttokansantuotteeseen vaihtelevat Euroopassa 7 prosentista 16 prosenttiin

ELÄKEMENOT Euroopan unionissa olivat keskimäärin noin 13 prosenttia bruttokansantuotteesta vuonna 2009. Tätä korkeampi suhdeluku oli viidessä jäsenmaassa: Italiassa, Itävallassa, Ranskassa, Portugalissa, Kreikassa ja Saksassa. Suomi sijoittui vertailussa lähelle keskimääräistä osuutta yhdessä Ruotsin, Alankomaiden, Britannian ja Puolan kanssa. Alhaisin eläkemeno-osuus (noin 7 prosenttia) oli Kyproksella ja Irlannissa.

Alhainen syntyneisyys aiheutti huolta Suomessa vuonna 1930

VÄESTÖTILASTO vuodelta 1930 kertoo: "Vuoden 1930 syntyneisyys oli promilleina 20,6 maan keskipäiväluvusta. Se oli siis pienempi kuin vuotta aikaisemmin. Syntyneisyyden huomattava vähentyminen, joka on esiintynyt maassamme viitenä viime vuosikymmenenä ja joka vuodesta 1913 lähtien on ollut erikoisen selvä, näyttää niinmuodoin jatkuvan. Syntyneisyys oli vuonna 1930 pienempi kuin minään edeltävänä vuotena, lukuun ottamatta poikkeuksellista vuotta 1919. Myöskin elävänä syntyneiden absoluuttinen luku oli pienempi kuin edellisinä vuosina, lukuun ottamatta äskensmainittua poikkeusta. On mentävä ajassa taaksepäin 1890-luvun alkuun, jolloin valtakunnan väkiluku oli 2/3 nykyisestään, tavataksaan pienemmän elävänä syntyneiden luvun." (Väestötilastoa 73. Väestösuhteet 1930.)

Elävänä syntyneet Suomessa vuosina 1881–1930.

	Elävänä syntyneiden kokonaisluku	Syntyneisyys maan keskipäiväluvusta, ‰
1881–1890	77 436	35,0
1891–1900	81 737	32,2
1901–1910	90 293	31,1
1911–1920	83 045	25,4
1921	82 165	24,3
1922	80 140	23,4
1923	81 961	23,7
1924	78 057	22,4
1925	78 260	22,3
1926	76 875	21,7
1927	75 611	21,2
1928	77 523	21,5
1929	76 011	21,0
1930	75 236	20,6

Lähde: <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/69351/vamu1930.pdf?sequence=1>

Aikuiskoulutustutkimus 2012

SEURAAVAN aikuiskoulutustutkimuksen tiedonkeruu käynnistyy elokuussa 2012. Tutkimus on osa Eurostatin koordinoimaa ja osittain rahoittamaa Adult Education Survey -tutkimusprojektia (EU-AES). Suomessa tutkimus toteutetaan opetus- ja kulttuuriministeriön ja Tilastokeskuksen yhteistyöhankkeena.

Aikuiskoulutustutkimuksen tavoitteena on tuottaa kansainvälisesti vertailukelpoista tietoa aikuisväestön koulutukseen osallistumisesta, osallistumisen esteistä, aikuisten tietotekniikka- ja kielitaidoista sekä sosiaalisesta ja kulttuuritapahtumiin osallistumisesta. Suomessa tutkimuksen toteuttamisessa huolehditaan siitä, että vertailut aiempiin pelkästään kansallisiin aikuiskoulutustutkimuksiin (vuosina 1980, 1990, 1995, 2000) ja ensimmäiseen Suomessa toteutettuun EU-AES-tutkimukseen (vuonna 2006) ovat mahdollisia.

Kansallisesti tutkimusaineistoa käytetään Suomen koulutuspoliittisen suunnittelun ja päätöksenteon pohjana. Kansainvälisellä tasolla tulokset auttavat EU:n elinikäisen oppimisen politiikkatavoitteiden toteutumisen seurannassa sekä politiikkatavoitteiden ja suositusten asettamisessa.

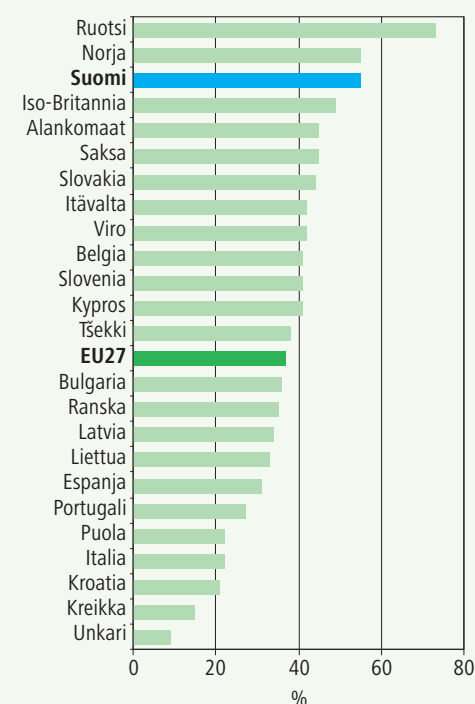
Tutkimuksen kohdejoukkona on Suomessa asuva aikuisväestö. EU-AES:n otokseen kuuluvat 25–64-vuotiaat, ja Suomessa on päätetty kerätä tiedot myös 18–24-vuotiailta sekä 65–69-vuotiailta. Tutkimustiedot perustuvat noin 6 000 henkilön otoksella toteutettuihin käyntihaastatteluihin.

Kansainväliset vertailutiedot lisäävät myös kansallisen aineiston käytettävyyttä niin opetushallinnossa kuin tutkijoiden keskuudessa.

Kansallinen tutkimusaineisto on ollut käyttölu-pahakemuksella maksuton yliopisto- ja korkeakoulututkijoille. Tilastokeskus on sopinut korvausehdoista opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa erikseen solmituilla yhteistyösopimuksilla. Yliopistojen ja korkeakoulujen tutkijat ovat käyttäneet myös aiempien aikuiskoulutustutkimusten aineistoja.

Tilastokeskus tekee aineistosta perusraportin ja julkaisee tutkimustuloksia katsauksina Tilastokeskuksen [www-sivuilla](http://www.sivuilla).

**Osallistuminen aikuiskoulutukseen
eräissä Euroopan maissa vuosina 2006–2008,
25–64-vuotias väestö.**

Lähde: EU Adult Education Survey.

M

Itella Oyj

Hyvinvointi- katsaus

Kesäkuussa ilmestyvän numeron teemana on
alue ja ympäristö.

 Tilastokeskus